

AYDINOĞLU GAZİ UMUR BEY

Prof. Dr. Tuncer BAYKARA

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI/1232

Türk Büyükleri Dizisi/131

AYDINOĞLU GAZİ UMUR PAŞA

(1309 - 1348)

Prof. Dr. Tuncer BAYKARA

Kapak Düzeni/Dr. Ahmet SINAV

ISBN 975 - 17 - 0705 - 6

© Kültür Bakanlığı — 1990

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 22/10/1990 tarih ve YAPKUR 928-2200 sayılı makam onayı ile birinci defa olarak 15.000 adet bastırılmıştır.

Başbakanlık Basımevi — ANKARA

Ö N S Ö Z

“Gazi Umur Paşa’nın Arkadaşlarının
Şehid ve Gazilerin Aziz Ruhlarına”

Türk olanlar, Aydınoğlu Gazi Umur Paşa’nın, şu veyâ bu şekilde adını muhakkak duymuşlardır. Bu gazi Türk Beği, gerçekten Türklerin kalbine taht kurmuş bir yiğit idi. Onun hakkında bilinenler çok, yazılanlar çok gibi görünmesine rağmen, hayatı ile ilgili küçük de olsa bir kitab yoktu.

1955 yılında, İzmir’e ilk geldiğim yıllarda, yanlışlıkla Kadife Kale’de dolaşırken, O’nun şehid düştüğü yerleri bulmak isterdim. Oysa sonradan öğrendim ki, O’nun şehid düştüğü yerler, şimdi şehrin en kalabalık, en işlek yerleri olmuştur. Ama yine de bu yeri yaklaşık olarak bulmak ve oraya bu yiğit Türk’ün, at üzerinde bir heykelini dikmek gerekiyor. İzmir bir bakıma onun adıyla da özdeşleşmiş gibidir.

Bu eserde, bazı yeni görüşler vardır. Ama genelde bilinenler tekrar edilmiştir. Bu eser okununca anlaşılabacaktır ki, Umur Beğ veya Umur Paşa’nın hayatı, ciddî, ilmî araştırmalara muhtaçdır. Biz, bu konuda sadece Türk halkına bir ilk eser sunmak istedik.

Şüphesiz bazı eksiklerimiz olacaktır. Ama bunların hoşgörü ile karşılanmasını diliyoruz. Çünkü Gazi Umur Paşa, ne kadar yiğit ve kahraman ise o kadar da iyi niyetli, hoşgörü ve güler yüzlü idi. Zaten bu eserin bir özelliği O’nun bu yönünü de ortaya koymaktır.

Bu çalışmanın Türk büyüklerini daha iyi tanımaya vesile olmasını dilerken, Anadolu topraklarını, bu arada İzmir’i Türk yapan bu yüce kahramana bir kere daha Tanrı’dan rahmet dilerim.

Bornova, 26.9.1990

Prof.Dr. Tuncer BAYKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. BÖLÜM : Umur Paşa'nın adı ve çocukluğu	8
A. Umur Paşa'nın adı	8
B. Umur diye bir çocuk	10
II. BÖLÜM : Beyliğinin ilk Yıllarında Umur Paşa ..	17
A. Umur Paşa'nın ilk yılları :	17
B. Umur Paşa ve İzmir.....	25
III. BÖLÜM : Umur Paşa ve Deniz :	47
A. Deniz, Türkler ve Umur Paşa	47
B. Umur Paşa'nın kadrosu, ordusu	56
IV. BÖLÜM : Umur Paşa ve Dış siyâset	63
A. Umur Paşa'nın doğu, Türk âlemi ile siyâseti ..	63
B. Umur Paşa'nın Batı ve Bizans ile münâsebet- leri	66
V. BÖLÜM : Umur Paşa zamanında iktisâdî hayat .	74
VI. BÖLÜM : Umur Paşa'nın şehid olması ve O'nun tahlili	83
A. Umur Paşa'nın şehid olması	83
B. Umur Paşa'nın ve devrinin tahlili	89
SONUÇ	98
KRONOLOJİ VE EKLER	103
FAYDALANILAN ESERLER	120

GİRİŞ

Asya kıtasının batısında, yaklaşık dörtgen şekilli bir yarımada batıya doğru uzanır. Bu yarımada, bundan iki bin yıl kadar önce Roma Devleti'nin idâresinde olduğundan, komşularınca Rum ülkesi olarak tanınıyordu. Rum diyârı, bu adını Roma'nın ikiye bölünüp, doğusundaki kısma ayrı bir ad verilmesine, Bizans denmesine rağmen devam ettirdi. VII. yüzyılda yine Asya kıtasının güneybatısındaki bir başka yarımadadan çıkan müslümanlık, batı Asya'yı allak-bullak ettiğinden sonradırki Rum adı daha da yaygınlaştı.

Rum diyârı, doğusunda Asya kıtası ile dağlık bir mıntıka ile bağlı idi. Bu dağlık mıntıka kuzeyde Doğu Avrupa ile yakından ilgiliydi. Bu sebeplerdir ki, Doğu Avrupa ve Batı Asya'ya hâkim olan güçler, devletler sık sık buralara iner, bu yöreye hâkim olurlardı. Asya ortasından kopup gelenler de zaman zaman bu diyarlara geliyorlardı. Hatta Oğuz Han, efsânevî devirlerde bu diyara gelmiş, bütün etrafa hakim olmuş gibi anlatılır. Bu bir destan olmakla birlikte, pekâla bir gerçeğin yankısı da olabilir.

Asya'nın ortasında ve doğusunda T ü r k denilen bir millet yaşıyordu. Bunlar dil, kültür ve devlet birliği içinde yaşıyorlarken, zaman zaman devletleri değişebiliyordu. Kimi zaman bir büyük Hakan'ın idaresinde, Asya'nın ve hatta Avrupa'nın bir kısmı bir idâreye kavuşuyordu. Kimi zaman ise, daha küçük siyâsî birlikler ortaya çıkıyordu. İşte bir büyük devletin kaybolup, küçüklerinin görüldüğü yıllarda, Selçuk Beği'nin torunları asıl kitleden kopup, güney ve batıya doğru yönelmişlerdi. Sonradan bunlara başkaları da katılmış, olaylar birbiri ardından gelişmişti. Neticede XI. yüzyıl ortalarında Tuğrul Beğ, Selçuklu Devleti'ni bir siyâsî teşkilât olarak Batı Asya'da kurmuştu (1040) Selçuklu Devleti,

Önasya'daki Abbasi halifelğine de destek olmuş, böylece Batı Asya'daki dengeler yeniden değışmeye başlamıştı. Bu gelişmeye Roma'nın doğu kanadı, Bizans müdâhale etmek istedi. Kendi ülkesinin doğu sınırlarında bir güçlü devletin varlığına müsâade edemezdi. Bunun için silahlı kuvvetlerini harekete geçirdi. Fakat 1071'de Rum diyârının doğusunda, Malazgirt'teki savaşı, Selçuklu devleti kazandı.

Tuğrul Beğ'in yeğeni Alparslan'm kazandığı Malazgirt savaşı, Bizans'ın istediği değışmeyi, tam aksi yönde oluşturdu. Çünkü Rum ülkesinin kapısı artık açılmış gibiydi. Rum diyârı ise şimdi güçlü bir siyâsî güç tarafından korunmuyordu. Bu diyar fazla kalabalık değildi. Geçmiş yüzyıllardaki Sasanî İranı ve İslamlarla olan savaşlar sebebi ile harab ve nüfus bakımından da gerilemiş gibiydi. Türkler savaş sonunda Bizans ile bir barış anlaşması imzaladılar. Fakat bu anlaşmanın şartlarına Bizans tarafı uymayınca, Rum ülkesine doğru harekâta Türkler serbest kaldılar.

Selçuklu devleti güç şartlarda ortaya çıkmıştı. Kuzeyde Oğuzlar, doğuda Karahanlılar ve güneyde Gazneliler arasında doğmuştu Tuğrul Beğ'in devleti. Batıdaki İran sahasında da halkı kalabalık idi. Buna karşılık Rum diyârında nüfus daha seyrekli. Hem bu diyârın iklim şartları, Türklerin asıl yaşadıkları yerlere uyuyordu. Bu diyarda çok çeşitli iklim şartları, çok çeşitli tabiat durumu vardı. Sarp dağlar, yalçın kayalıklar yanında, geniş bozkırlar da vardı. Bütün bu yönleriyle Türkler için elverişli bir yaşama sahası olabilirdi.

Türkler, müslüman olduktan sonra İslâmiyetin "gazâ" fikriyle yakından ilgilenmişlerdi. Daha önceki yüzyıllarda da, küçük kümeler hâlinde Abbasî halifeleri zamanında bu diyarın sınırlarına gelirler, Malatya'yı, Tarsu'su üs edinerek "gazâ" ederlerdi. Şimdi daha uygun bir fırsat çıkmıştı. Bütün Türk ülkelerinde batıdaki bu uygun durumun haberi yayıldı. Ülkelerinde sıkıntı içinde olan,

göçmek, hayatını yeniden tanzim etmek isteyen Türkler öbek öbek batıya koştular. 1071'i takib eden yıllarda Türkler, batıya Rum diyârı içlerine doğru ilerlemeye başladılar.

Türklerin bazı önderleri vardı. Bunlar arasında Selçuklu ailesinden, fakat kırılgan ve küskün bir dal da vardı. Ve bunlar yanlarındaki Türklerle birlikte Rum diyârı içlerine daldılar. Erzurum, Sivas, Niksar, Çankırı, Ankara, Konya alındı. İstanbul üzerine yürüyen kitleler, nihâyet İznik'e kadar ulaştı. İşte bu Türk askerleri arasında Çaka Beğ de bulunuyordu. Fakat bu cesur ve atak Türk komutanı, talihsiz bir şekilde esir düşmüştü.

1075'den sonra Rum diyârı Türklerin eline geçmiş gibiydi. Ama bu diyârın Türkler elini geçmesi, Avrupa'daki Hıristiyanların hareketini çabuklaştıracaktır. 1081'de Çaka Beğ Bizans'dan kurtuldu; Rum diyârındaki eski dostlarını buldu, batıya doğru ilerlemesine devam etti. O, Esmirna'yı ele geçirdi. Esmirna, bu insanların dilinde biraz değişerek İzmir oldu.

XI. yüzyıl sonlarında Avrupa'dan kopup gelen Haçlı kasırgası, Rum ülkesine hâkim olan Türklere çarptı. Türkler kanla-ateşle bu kasırgayı durdurmak istediler. Onlara dünyayı dar ettiler; ama kıyılardan çekilmek zorunda kaldılar. İzmir, İznik gibi şehirler tekrar elden çıktı. Selçuklu ailesinden gelenler, bu mücadelede kendilerini gösterirler. XII. yüzyılda Konya devlet merkezi olarak belirdi. Selçuklu ailesi her geçen gün kuvvetlendi. 1176'da Bizans'ın karşı saldırısını durdurunca, Rum diyârında Türk varlığı iyice yerleşti.

XII. yüzyıl sonunda III. Haçlı seferinin Alman kolunu geçtiren Selçuklular, Rum diyârında yeniden ileriye yürümek istediler. Fakat 1204'de 4. haçlı seferi İstanbul'a yönelince, Bizans idaresi de yarımadağa geçti. Ve artık buraya Türkler de Anadolu demeye başladılar. Çünkü burası Trakya sahasına göre doğu, ülkesi demektir. 1211'de zayıf gibi görünen Bizans'ı Batı Anadolu'

dan atmak isteyen Gıyaseddin Keyhusrev, ne yazık ki kazandığı savaşın sonunda şehid düştü. Ve bu olay, Batı Anadolu'da yarım yüzyıl aşkın bir barış dönemini başlattı. Bu barış dönemi sırasında, Konya'daki devlet güçlendi, zenginleşti ve bu diyarda kendisine mahsus özelliklerini pekiştirdi. Bu dönemin ünlü ismi Alâaddin Keykubad'dır. (1220-1237).

XIII. yüzyılın ilk yarısında, Batı Anadolu ağırlıklı Bizans ile Selçuklu ülkesi arasında yakın ilişkiler vardı. Özellikle iktisadî ilişkiler bir hayli artmıştır. Konya çevresinde zaman zaman görülen kıtlık zamanlarında Batı Anadolu verimli ovalarının ürünleri imdadına yetişiyordu. Bu yıllarda yukarı Menderes ve Gediz vâdilerinde bu ilişkileri düzenleyen idâreler güçlenmişti.

1243 Köseadağ savaşının kaybı ve fakat daha da önemlisi 1255 savaşının kaybı, Selçuklu idaresinde yeni bir dönemi başlattı. 1260'larda Hulagu'nun gelmesi ile Önasya'da yeni gelişmeler başladı. İşte bu sırada, yukarı Menderes havzasında bir beylik kurulur gibi oldu. Bu hareketi İlhanlı ordusu şiddetle bastırdı. Fakat bu hareketin sonucu Türkmenler, 1211'de belirlenen sınırı aşarak, Bizans topraklarına doğru akmaya başladılar. Bu olay, Batı Anadolu tarihinde yepyeni bir dönemi başlatır.

1261 yılında, Bizans merkezi tekrar İstanbul'a taşınmıştı. Bu yeni durum, Türkler içinde bir yeni hareket imkânı demekti. Bunun sonucu olarak, yarım yüzyıl aşkın bir süre barış içinde bulunan batıdaki Türk-Bizans sınırında yeni bir hareket başladı. Bu hareketin aslî harekâtı, Menderes nehri boyunca oldu. Menteşe Beğ, 1260'lardan sonra batıya doğru harekete geçti.

Bu yörede en kesin tarih, 1282 yazında Tralles, yâni şimdiki Aydın'ın uzun bir kuşatma sonucu Türklerin eline geçmesidir. Türklerin Güzel-hisar dedikleri bu yer, Menteşe Beğ'in eline geçmişti. Menteşe Beğ'in öyle büyük bir askerî güce sahip olmadığı, fakat kaleleri uzun ve basırlı bir kuşatma ile ele geçirdiğinden anlaşılıyor.

Menteşe Beğ'in başarıları, kuzeydeki Türkleri de etkilemiş olmalıdır. Kuzeyde Germiyanlılar hâkim olduğundan, Türkler Germiyanlılarla işbirliği ederek bu hareketi yürütmüşlerdir.

XIII. yüzyıl sonlarında Sasa Beğ, küçük Menderes vâdisinde, Saruhan Beğ, Gediz vâdisinde batıya doğru ilerlemeye başlamışlardı. Onların daha XIV. yüzyılın ilk yıllarında Türkler'in o sırada Akdeniz dedikleri Adalar Denizi (Ege Denizi) kıyılarına kadar ulaşmış olmalıdırlar. Yörenin ünlü şehri Efesos 24 Ekim 1304'de Sasa Beğ'in elindedir. Hemen aynı tarihlerde Bergamada Türklerin elindedir.

Bizans Türklerin bu ilerleyişini durdurmak için Avrupa'dan yardım istedi. İspanyol ünlü bir silahçı birlik, Katalanlar Anadolu'ya çıktı. Onlar, Mentеше, Aydın ve Germiyan alayları ile savaştılar; kendilerine göre kazandılar; fakat muhakkak ki Türkleri buradan geri atamadılar. Çünkü yukarıda sözünü ettiğimiz 1304 tarihi, Katalanlardan sonraki döneme aittir.

Artık Batı Anadolu'da yepyeni bir dönem başlamıştı. Bu yeni dönem, yine bu yüzyıl başlarında Osman Gazi'nin geleneksel bağımsızlık ilânı ile de (1299) bir başka 'yankısını bulmuştur.

Batı Anadolu'da Türklerin XIII. yüzyıl son çeyreğindeki iletiri harekâtı, Konya çevresinde de derin yankılar yapmıştır. "Gazâ" fikrini ve düşüncesini yıllardır unutmuş gibi olan Türkler şimdi yeniden canlı ve atak bir döneme girmişlerdir. Bu yeni dönem, aslında Konya çevresinde oluşan Selçuklu devletinin bittiğini, Anadolu da yepyeni bir çağın başladığını göstermektedir. Bu yeni çağ, Türkmen beğlerinin güç kazandıkları dönemdir. Bu yeni dönem, Türklerin ve Türkçenin önem kazandığı devir olacaktır. Nihâyet bu yeni dönem, milliyetini kaybetmiş gibi olan Selçuklu idaresinin bitmesi demektir. Gerçi Selçuklu idâresi zaten, İlhanlı idâresinin içinde eriyip kaybolmuş gibiydi.

İlhanlı idâresi, XIII. yüzyılın ikinci yarısında etkisini Anadolu'nun hemen her yerinde gösterecektir. Selçuklu idaresinin etkisizliği, Türkmen beylerinin güç kazanma arzuları 1260'da olduğu gibi, 1290'larda da başarısızlıkla sonuçlandı. Bu yıllarda Menteşe'nin gücünün gerilemesi, Menderes güneyine çekilmesidir.

Aydinoğullarının sahneye çıkışı :

Batı Anadolu'nun Türkler tarafından alınması, XIII. yüzyılda başlayan olaylarla ilgilidir. Bunda büyük ölçüde Aydınoğullarının payı yoktur. Belki de Aydın-oğulları doğrudan önder değil, ama bu harekâta büyük payı olan bir zümre olmalıdır. Fakat kuzeyden, Germiyan-oğulları sahasından gelerek, muhtemelen Menderes vâdisinden ilerleyip, Küçük Menderes havzasında kendilerini gösterdiler.

Burada, Aydınoğulları hakkında dikkate değer bilgi veren XV. yüzyılda yazılan Enveri'nin *Düsturnâme* adlı eserinde, verdiği bilgileri kullanmaya başlayabiliriz. Çünkü *Düsturnâme*, Sasa Beğ'in Batı Anadolu'ya Aydınoğullarından önce geldiğini, bu diyarı fethettiğini söyler. Ancak 1306-7 yıllarındaki bazı olaylar sebebiyle, Aydın-oğlu Mehmed Beğ ile arası açılmıştır. Aslında Sasa Beğ, bir önceki neslin insanı olup, daha ziyâde Menteşe Beğ ile de ilgilidir. Menteşe Beğ'in hâkim olduğu saha, sonradan bir kısım yerlere Aydınoğullarının hâkim olması ile daha daralmış, güney-batıya inhisar etmiştir. Oysa Batı Anadolu'daki yeni Türk hareketinde Menteşe Beğ'in büyük payı vardır. Çünkü Menteşe Beğ muhtemelen Denizli'nin merkez olduğu Selçuklu idârî biriminin beyi, yâni Alp Beğ idi. Ünvanlı Sübaşısı idi.

Sasa Beğ'in kuzeye çıkmak istemesi, buna karşılık Mehmed Beğ'in Germiyanlıların ve Saruhan Beğ'in yardımıyla buna karşı çıkması üzerine Sasa Beğ mağlub edildi. Böylece Menderes vâdisinde, Menderes nehri iki siyâsî güç arasında sınır kabul edildi. Sasa Beğ'in ulaştığı Menemen dolayları da Saruhan Beğ'e bırakıldı.

XIV. yüzyıl başlarındaki bu olaylar sonucunda Mehmet Beğ, küçük Menderes vâdisi merkez olmak üzere, ayrı bir küçük siyâsî güç olarak belirdi.

Mehmet Beğ'in dört erkek bir kız kardeşinin adını biliyoruz: Osman, Hamza, Karaman, Hasan Beylerle Sultan-Şah hatun. Mehmet Beğ kardeşlerinin en büyüğü idi. 1305'lerde olgun yaşta bulunması sebebiyle 1280 yıllarında doğmuş olmalıdır. Nitekim 54-55 yaşlarında (1334 başlarında) vefat edecektir.

Mehmet Beğ, Küçük Menderes vâdisinin hâkim şehri Birgi'yi 1307 tarihinde ele geçirdi. Burası Bizans döneminde de canlı bir şehirdi. Hemen kuzeyindeki Bozdağ, yaz mevsimi için elverişli olduğundan burasını merkez edinmiştir. İşte bundan sonradır ki evini barkını kurmuş, bundan sonra evlâdı olmuştur.

Sasa Beğ'in erkek evlâdı olmaması onun ailesinin devam etmemesinde etkili olmuştu. Mehmet Beğ ise 5 erkek bir kız evlâda sahip oldu. En büyük evlâdı Hızır, ikincisi Umur, sonra da İbrahim Baha'dır, Süleyman ve İsa Beğlerle Hanzâde Hatundur. Hızır 1308'de olmuş, bizim için önemli olan Umur Paşa ise 1309'da doğmuştur. Onun doğumu 709 H yılındadır.

I. BÖLÜM

UMUR PAŞA'NIN ADI VE ÇOCUKLUĞU

A. Adı :

U m u r, çok yaygın Bir Türkçe isim değildir. Nitekim Gök-türk veyâ Uygur devrinde, şimdilik bilgimize göre, bu adı göremiyoruz. XIV. yüzyıl başlarında görülen bu ad, o dönemin öteki yaygın islâmî adlarından Ö m e r ile karıştırılmaktadır. Oysa Umur ile Ömer'in arap harfleriyle yazılışı da farklıdır. Umur, bizzat me-zâr taşında olduğu gibi, kendi devrinden kalan kitâbelerde de aynı şekilde yazılmaktadır: elif, mim, vav ve re. Bu imlâ, daha o yıllarda muhtemelen, U m u r diye okunuyordu. Bir küçük ihtimâl, Omor okunmasıdır ki, Türkçe'nin ahengine göre bu daha az olabilir.

U m u r, Düstûrnâme'nin de bir defasında işâret ettiği gibi, arapçada, "işler, yükümlülükler, görevler" anlamına gelen bir kelimedir. "Umûr-ı devlet", bugün de kullanılan "devlet işleri" mânâsında bir deyimdir. Umur adının verilisi sırasında, babasının doğrudan bu ismi verdiği, yoksa bir etkiden dolayı mı verdiği de akla gelebilir. Çünkü o yıllarda bu ismi taşıyan bazı ünlü kişiler vardır. Bunlardan birisi 714/1314 tarihinde Kütahya'da, adı bugün Vâcidiye olan medreseyi yaptıran ve mâlî gücünün Alaşehir cizyesinden geldiğini kaydeden Savcı oğlu Umur Beğ'dir. Bizim Umur Beğ'in de bir Alaşehir seferi olması, bu etkilenmeyi daha yakından düşündürüyor.

U m u r, bir "Beğ in oğlu olarak, şüphesiz ki "B e ğ " diye anılır. Nitekim kendisine ait, 1327 yılına ait olması gereken Denizli kitâbesinde "Men ki Umur bin Mehmed Beğ em" demekte-

dir. Burada ve başka yerlerde görülen “Beğ”, bu dönemin umumî özelliği kabul edilmelidir. Çünkü XIV. yüzyılın Osmanlı Padişahları da kendilerini “Beğ” diye adlandırmaktadırlar.

Burada dikkati çeken bir özellik, Umur Beğ’e kendi çağdaşlarının verdiği P a ş a ünvanıdır. Gerçi aynı devrin insanı Orhan Gazi’nin oğlu da Süleyman Paşa aynı şekilde adlandırılır. Umur Paşa o dönemde, halkın kendisine verdiği bir addır. Çünkü bütün batı kaynakları kendisinden, bu şekilde bozulmuş bir şekilde söz ederler: M o r b a s s a . Bu adda (U) m u r - P a ş a esasının varlığı açıkça bellidir. Görülüyor ki, çağdaş batı kaynaklarına Umur Paşa’nın adı Morbassa veyâ buna benzer şekillerde yansımıştır.

Sadece Batı kaynakları değil, devrinden kalma hatıraları yansıtan **Düstûrnâme** de kendisine daha ziyâde Umur Paşa demektedir. O zaman Paşa kelimesine dair etimolojik bir tahlile girişmeden şöyle düşünebiliriz. Birçok “beğ”in olduğu bir ortamda, daha büyük ve beğlerin üstündeki beğ için P a ş a kullanılmıştır. Böylece o devirde halkın verdiği adın gerçek bir durumu yansıttığı da ortaya çıkar. Nitekim bundan sonra Paşa Osmanlı devletinde de kendisine mahsus özellikleri kazanacaktır.

Umur Paşa’nın, islâmî lâkabı da B a h a ü d d i n idi. Baha bilindiği gibi, “güzellik, zarafet, celâl” anlamına gelmektedir. Bahaüddin de böylece “Dinin güzelliği” anlamına gelir ki, babası Dinin savaşçısı “Mübârüziddin” olduğundan, oğluna daha yumuşak bir unvan vermiştir.

Sonuç olarak, Umur Beğ’e, devrinde halk U m u r P a ş a diyordu. Onun halkdan duyanlar da şöyle demektedirler. Sonradan “Beğ/Bey” diyenler, Türkçemizde etkili olmuşlardır. Ama biz, çoğu zaman Umur Paşa diyerek, onu daha gerçekçi olarak adlandırdığımıza inandık. Böylece O’nun hatırasına da saygı gösterdiğimizi sanıyoruz.

B. Umur Diye Bir Çocuk:

709 Hicri yılında (11.VI.1309'da başlar) o zamanlar adı henüz Aydın-eli olmayan, Leşkerî-eli'nde bir çocuk dünyaya gelir. Bir sene kadar önce bir ağabeyi dünyaya gelmiş, babası ona Hızır diye ad vermişti. Belki babasına, tıpkı Hızır'ın insanlara getireceklerini getirmesini ümid ediyordu. Sonra doğan çocuğuna ise U m u r diye ad verdi. Acaba Ömer mi soracaksınız? Hayır, Ömer değil, Umur.. Türklerin çok eskidenberi kullandıkları bir isimdi bu. Pek yaygın olmasa da babası severek koymuştu ikinci oğluna bu ismi.

Hızır ile Umur'un öteki kardeşleri de sonraki senelerde birbiri ardından doğdular. Çoğu erkekti bunların: Umur'a en yakın olanına İbrahim diye ad koymuştu babası. Ama bu, daha sonraları, kahramanlığından dolayı Bahadır diye de anılacaktır. Onun küçüğü Süleyman ve onun küçüğü de İsa. İsa en küçükleriydi ve küçük olduğu için de babasının sevdiği olarak hep dizinin dibinde bulunurdu.

Leşkerî-eli'nde Türkler öyle pek kalabalık değillerdi. Ama yerli halk da çok yoktu. Hep dikkatli, hep eli silahlı ve her zaman bir tehdidi karşılamaya hazır halde geçiyordu hayatları. Kışları ılıktı. Birgi'de. Babalarının evi, halk ona belki saray diyordu ama, öyle pek ahım şahım da değildi. Zaten kısa süren kış bitip, bahar gelince hemen Bozdağ'a yaylaya gidiliyordu. Orada ise derim "ev"leri vardı; evlerini, kışın Birgi'de avluya kuruyorlardı.

Umur daha küçüktükken, babası Küçük Menderes vâdisinin fethini tamamlamış gibiydi. Onun için, çocuk yaşlarında fazla bir mücâdele görmedi Umur. Sadece, 8-9 yaşlarında iken, İzmir üzerine giden babasına katıldı. Tabii ki katıldığını tahmin ediyoruz. Çünkü sonradan kendisini İzmir'e beğ olarak göreceğiz, Bu beğliğin sevgi temellerinin erken tarihlerden başlamış olması gerekmektedir.

Bir çocuğun hayatı, tabiat ortamında, mücadele ortamında nasıl geçerse, Umur'un ve kardeşlerinin hayatı da öylece geçiyordu. En büyük değildi ama, hemen kardeşler arasında önderliği ele almıştı. Çünkü akıllı idi; çünkü hakşinas idi, çünkü ağabeyini de küçükleri de koruyup, kolluyor, saygı ve sevgisini eksik etmiyordu. Koyunların üzerinde ilk binicilik talimlerini hep birlikte yapmışlardı. Sapanları ile böcek, kuş ve başka şeyleri birlikte avlamışlardı. Bunların dışında belki bir zaman için tahta bir sopadan atları da olmuştu. Belki doğrudan taylara bindiler ve at ile küçük yaşlardan itibâren haşır neşir olmaya başladılar.

Umur Beğ, beğ oğlu idi. Ama yine de eline hemen keskin bir kılıç tutuşturulmamıştır. Tahta kılıçlarıyla, öncelikle kardeşler, sonra da diğer beğ çocukları oynadılar, yalancıkdan birbirleriyle savaştılar ve usta birer silahşör olarak yetiştiler. Hepsinin de silah kullanmakta usta olduğunu sonradan okuyoruz. Böylesine usta silahşörlüğü, küçük yaşlardan edinmiş olmaları gerekir. Tahta kılıçların yerini ancak çok geç, belki onaltı belki onsekiz yaşında gerçek bir kılıç ve güzel bir at almış olmalıdır.

Yazları Bozdağların tertemiz havasında, kışları Menderes boylarında geçen hayat, bu çocukları sıhhatli ve güçlü kılmıştı. Tabiatın ortasından gelen mücâdeleci özellikleri, sonradan öğrendikleriyle daha da pekişmiştir. Onlara ilk ve en güzel bilgileri veren anaları idi. Ama analarının adını kesinlikle bilemiyoruz; İsterseniz Ayşe olsun.

Umur Paşa'nın yetişmesinde, O'nun suyu, veyâ bir başka deyişle denizi sevmesinin sebebi de anlaşılabilir. Nedense, Türk Beğleri arasında, denize bu kadar yakın olan, âdeta doğuştan denizci olan pek yoktur. Umur Paşa'nın özelliği, ya atalarından gelen bir hususiyet, yahud da onun yetişmesinde, büyümesinde kendisini gösteren bir durum olabilir.

Umur Paşa'nın babasının denizle ilgisi, öylesine önemli görülmüyor. Aydınoğlu Mehmet Beğ, su ve denizle ilgili hususlarda öteki Türklerden pek farksızdır. Bu açıdan eğer dikkatimizi Umur Paşa'nın büyüme çağlarına yöneltirsek, bazı sorulara cevap bulabiliriz.

İbn Battuta 1333 yılı yazında ziyâretinde, Mehmet Beğ'i Bozdağ'daki yaylağında bulmuştu. Hemen bütün Türkler de burada idiler. İşte, Umur Paşa'nın çocukluğundan her yaz mevsimini, en azından 5-6 ay geçirdiği Bozdağ yaylağı, birçok dereler, sular ve göller ihtiva etmektedir. Bu göllerden en büyüğü, Gölcük adıyla, bugün de yöre halkın en sevdiği yerlerden birisidir. Umur Paşa'nın çocukluğu, muhtemelen bu Gölcük'ün kenarlarında geçmiş olmalıdır.

Başka Türkler, Türk beğleri de yaz mevsimini yaylalarda geçiriyorlardı. Fakat oralarda iklim, Bozdağlardaki gibi değildir. Bu diyarda iklim, su ile haşır neşir olmaya, suda oynamaya ve yüzmeye çok daha uygundur. Şimdi bu olağan oyundan, Umur'un ağabeyi Hızır ve hatta küçük kardeşi İbrahim ile birlikte çokça yararlandığı tahmin edilebilir. Ve böylece üç kardeş, sular kenarında ve hatta içinde yüzmüşler, tahta ve hatta minik kayıklar yapıp yüzdürmüşlerdir. Çünkü su kıyısında olan çocukların en sevdikleri oyundur bu.

Umur Paşa'nın yetişme çağındaki su sevgisi, Gölcük'de en güzel uygulama alanı bulmuştu. Orada suyu sevdi, suyun içinde büyüdü. Sonra daha büyük suların, tuzlu suların kenarına geldiğinde hiç de yabancılık çekmedi. Üstelik yüzmeyi tatlı suda öğrenmiş olan Umur için, tuzlu suda yüzmek çok daha rahat idi. O zaman, Beğ, denizden niçin korksun?

Aydınoğullarının veya güney ve batı kıyılarındaki Türklerin denize yatkınlığı böylece başlamış olmalıdır. Üç kardeşin denizle yakın ilgileri bu açıdan dikkate değerdir. Ve bizce bunun temelin-

de, yetiſme çağlarındaki bu özellik yatmaktadır. Böylece yüzme bilen, küçük kayıkları güvenle yüzdüren Hızır, Umur ve İbrahim kardeşler, büyüüp birer Beğ olduktan sonra, engin denizlere açıldılar ve büyük kayıkları, hatta kadirgaları rahatlıkla yüzdürüp, idâre edebildiler.

Umur annesinden, pırıl pırıl bir Türkçe öğrenmişti. Çevre de başka diller de konuşuluyordu. Rumca konuşan akranları ve uzaklarda kimseler vardı. Onlarla konuşa konuşa bu dili de çok iyi bilip öğrenmiş olmalıdır. Çok sonraları Bizans Devletinin iç siyâsetine askerleri ile katıldığında bu dili bilmesi ona büyük rahatlık vermektedir.

Umur acaba Latince de biliyormu idi? Buna birşey diyemeyeceğiz. Herhalde Grekçe, yâni Rumcası yardımıyla belki biraz Latince de öğrenmişti.

Eğitimi : Umur Beğ, eğitimini öncelikle anasından gördü. Anası, diğer Türk anaları gibi ona ilk ve en önemli bilgileri öğretti. Bunlar, Umur'u Türk kılan özellikleri idi. Doğruluk, namusluluk, herkese karşı iyi niyetli olmak, haksızlık etmemek, küçüklere, acizlere ve zayıflara el kaldırmamak. Hepsinden önemlisi Allah'ı tanımak ve O'ndan korkmak. İnsan ne kadar fizik olarak güçlü olsa bile, birşey onun üzerinde oluyordu. İşte bu yüce gücün, Tanrı'nın varlığına, birliğine ve Muhammed'in peygamberliğine kesin imanı anasından almıştı.

Umur, kardeşleriyle, mektebe gitmedi belki ama, kendilerine dönemin en namlı eğitimcileri gelip dersler okuttular. Elleri de başka dilde, Arapça kitaplar vardı ve derslerini onlardan okuyup, anlayacakları şekilde söylüyorlardı. Daha o zamandan söylemiş olmalıdırlar: Bunları niye halkın, herkesin anlayacağı şekilde Türkçeye çeviremiyorsunuz? Çevirirseniz karşılıksız da bırakmayız". Bu temel eğitimi medresede değil, kendi aile içinde kardeşleri ile bir arada görmüş olmalıdır. Çünkü kardeşleri yaşça birbirlerine pek uzak değillerdi.

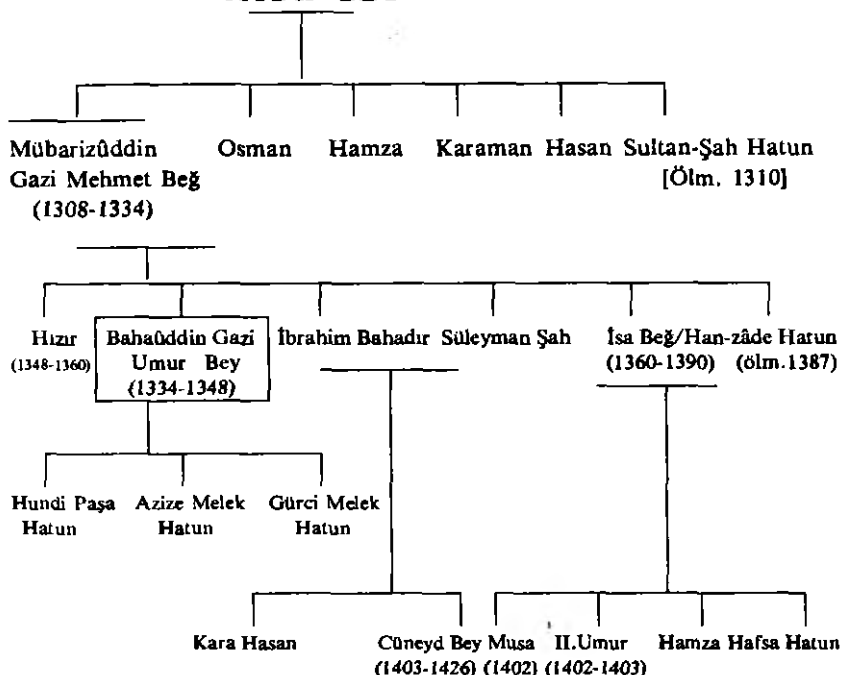
Bilgi eğitiminin yanında silahşörlük eğitimini de görebiliriz. Onlar çocukluklarından itibaren, tahta kılıçlarla başlayan bir hareketliliğin ortasındaydılar. Sapan, ok-yayı yine çok küçük yaşdan beri bilip kullanıyorlardı. Ama bunun da bir sanatı vardı; bunun yâni savaşmanın da belirli kuralları vardı. Namılı silahşörlerin bu beğlere, önderlere silah ve savaşma talimi yaptırdıkları da muhakkaktır. Bu talimlerin özellikle 12 yaşlarından sonra daha da arttığı söylenebilir.

İnsanın yetişmesinde aile ortamı çok büyük yer tutar. Çok kardeşli bir ailenin insanı olan babaları, bunları da çok kardeşli olarak büyüttmüştü. Analarının çevresinden başlayan birbirleriyle çok yakın ilişkileri, hayatları boyunca devam edecektir. Sevgi ve insan hayatına verdikleri değerlerin yanında, en iyi birer savaşçı olarak da öne çıktılar. Savaşçı olmaları, dönemin bir gereği idi. Çünkü, beğin en iyi savaşçı olması gerekir ki, ötekiler buna göre kıyas edilebilsin. Bunun içindir ki, Umur başta, öteki kardeşler de mükemmel birer muharib idi. Umur'un savaşçı özelliği zaten namılı idi. Ama Hızır ile İbrahim bahadır da savaşa katılan, kan döken, nam alan bahadırlar idiler.

Onsekiz yaş, Türk örfünde önemli idi. Çünkü artık kendisini ispatlıyan delikanlı, ata binecek, kılıç kuşanacak ve kendi hayatını bağımsız olarak şekillendirebilecektir. Umur Beğ de 18 yaşında İzmir'de, artık Beğ olarak, kendi kararlarını verebilecektir.

UMUR BEĞ'İN AİLESİ ATA VE AKRABALARI

AYDIN BEĞ

II. BÖLÜM

BEYLİĞİN İN İLK YILLARINDA UMUR PAŞA

A. Umur Paşa'nın İlk Yılları: *İktisadi hayatı canlandırma çabası*

Aydınoğlu Mehmet Beğ, çocukluk yıllarında, muhtemelen 1290'lı yıllarda Türkmenlerin İlhanlı idâresine karşı ayaklanmalarını ve İlhanlı ordusunun sonra bu isyânı nasıl kanla bastırdığını görmüş idi ⁽¹⁾ Sonraki yıllarda, kendi yetenekleri ile de, İlhanlı gücüne karşı gelmemeyi uygun bulmuş olmalıdır. Bunun olumlu sonuçlarını yakın ve uzak gelecek için almıştır.

XIV. yüzyılın ilk çeyreğinin bitimi yıllarında, 1325'lerde Anadolu'da bazı beylerin İlhanlı idâresine karşı bir tavır aldıkları görülmüyordu. Bunların başında, 1260 ve 1290 ayaklanmalarında da etkili bir yere sahip Türkmen kitlesinin bulunduğu Hamid-oğulları geliyordu. Şüphesiz bunların yanında daha başka Türkmen beyleri de İlhanlı gücünün gerilediğini görerek, onların öncü ve önder özelliklerine karşı gelmek istiyorlardı.

Bunun üzerinedir ki, İlhanlıların Anadolu Vâlisi Emîr Çoban'ın oğlu Temürtaş Beğ, batıya doğru harekete geçmiş, Eşrefoğlu ve Hamid oğlu'nu öldürtmüştü. İşte bu sırada her yerden kendisine itaat edilmesini, yıllık belirlenecek bir paranın da getirilmesini istemişti. Bu belirli para, Temürtaş'ın şahsına ait olmayıp, doğrudan İlhanlı hazinesine gelir kaydedilmiştir.

İşte 1325'den sonra, hemen bütün Batı Anadolu Beyleri, Temürtaş'a itaat ve inkiyâdlarını bildirmek üzere elçiler gönderdiler. Aydınoğulları da, bu işe henüz 18 yaşını doldurmakta olan cesur,

(1) *Târih-i Âl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı, Revan Köşkü Kütü. nu: 1661 s. 556, 557; M. Halil, *Düsturnâme-i Enveri*, *Medhal*, İstanbul 1929 s. 13; H. Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1968, s.33.

yiğit ve kahraman olduğu kadar da akıllı olan kardeşleri Umur Beğ'i gönderdiler. Nitekim Kemal Paşaoğlu'da, Umur Beğ için "baba-sının sipehsâlârı idi. Ne yerde ve ne berde hâcet olsa anı salardı" demektedir.

Umur Beğ'in Temürtaş'la konuşmasını, Yazıcızâde Âli'nin ünlü eseri Tarih-i Âl-i Selçuk'da bulunuyoruz. Genellikle Farsça eserlerin çevirisi olan bu Tarih'de, Yazıcıoğlu, kendisine başka yollardan ulaşan tarihî gerçekleri de eklemiştir. İşte bunlardan birisi Umur Beğ'in, Temürtaş Beğ ile olan mülâkatının hikâyesidir. Yazıcıoğlu'dan olayı aynen takib edebiliriz:

"Çün Temürtaş Beğ Aydın-oğullarından dahi mal ve haraç tâleb kıldı. Aydınoğlanları Melik-ül-guzat ve'l-mücâhidin Gâzi Umur Beğ adlu karındaşlarını layık pişkeşler ve hidmeti ve selâmlık birle Temürtaş Beğ hidmetine gönderdiler. (Umur Beğ) Eğirdir üzerinde Temürtaş Beğ ordusuna erişüb selâmladı. Temürtaş ona "haraç niçün getirmedin?" dedi. Umur Beğ eyitdi: "Siz ne milletsiz ki biz size harç virevüz. Biz haracı küffârdan alıriz. Siz müslüman ve biz müslüman(ız). Bizden haraç ne veçhile istersiz" dedi. Bu söz Temürtaş Beğ'e hoş geldi. Sayurgayub "Gazi yiğitmişsin, var gaza kılmakda ol" deyü gönderdi"(1).

Temürtaş Beğ'in 22 Ağustos 1327'de Eğirdir'den Denizli'ye doğru hareket ettiğini biliyoruz. İşte Temürtaş Beğ'in yanında Aydınoğlu Umur Beğ de vardır. Muhtemelen Umur Beğ'in arzusuyla ve aynı zamanda, itaatlerini bildirmemiş gibi olan Germiyanlılara karşı idi bu harekât. Kumandanlarından, ve sonradan İlhanlıların Anadolu vâlisi olacak olan Ertana'yı da 5.000 kişilik bir kuvvetle Afyon Karahisar üzerine göndermişti.

Umur Beğ'in, sevgisini kazandığı Temürtaş Beğ ile, Batı Anadolu'nun durumu hakkında fikir alışverişinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Çünkü iktisâdî gerçeklerin de bilincinde olan İlhanlılar, Anadolu'nun iktisâdî bakımından gelişmesini istemişlerdir. Bu bakımdan Umur Beğ, Anadolu'nun batı kısmındaki iktisâdî hayatı canlandırmak amacı ile Temürtaş beğ nezdinde iki büyük girişimde bulunmuştur. Bunlardan birisi **B e d r a k a** vergisinin kaldırılması, öteki de Menderes nehri üzerinde yeni bir köprü inşaatıdır.

1. B e d r a k a V e r g i s i'nin kaldırılması :

Bilindiği üzere yol güvenliği, iktisâdî hayat için son derece önemlidir. Kervanların bir yerden bir yere güvenlik içinde ve hiç bir saldırıya uğramadan gitmesi, ülkenin güvenirliliğine işaret idi. Böyle ülkelere kervanlar daha çok gelir, dolayısıyla o ülkenin iktisâdî hayatı daha da canlanırdı. Yol güvenliğinin sağlanması, devletler için önemli bir meseledir. Bu güvenliğin sağlanmasına, o yollardan istifâde edenlerin da katılması bir prensip olarak kabul ediliyordu. Bu sebeptendir ki, genellikle yol güvenliğini sağlamak amacına yönelik bazı vergi veyâ yükümlülükler vardır.

Türkiye Selçukluları devrine ait bazı kayıtlar, **Bedraka** adlı bir yol güvenliği vergisi veyâ mükellefiyetinden söz eder. Bunlar gelinip gidilen yerlerde alınıyordu. Daha 1196 yıllarında Selçuklu devletine ait kayıtlarda **Bedraka** geçmektedir. Bundan sonraki dönemlerde de zaman zaman buna tesâdüf edilmektedir.

Geç dönemin lûgatlarından anlıyoruz ki **Bedraka** klavuz ve rehberleri . denmektedir. Hatta bunlara bir nevi yol muhafızı, yâni yol yasakçısı da denebilir ki, yolcuların önüne düşüp, yol kesicilerden korurlardı. İşte bu hizmetler için alınan vergi, **Bedraka** olup kargaşalık dönemlerinde, tüccarlardan hayli ağır olarak alınıyordu. Ağır olan bu vergi sebebiyle de tüccarlar ülke içinde rahatlıkla dolaşamıyor, dolayısıyla Orta Anadolu tüccarlarının Adalar de-

nizi kıyılarına gitmeleri mümkün olmuyordu. Hele bu gidilen yerler yeni fethedilmiş topraklar olunca, **Bedraka** daha da ağırlaşmış olmalıdır.

Umur Beğ, Anadolu'nun iç kısımları ile Batı Anadolu arasındaki ticarî hayatın geliştirilmesi, yol masraflarının azalması için dönemin kanun koyucusu demek olan İlhanlı Devleti'nin Anadolu yetkili genel vâlisinden bu verginin kaldırılmasını istemiş olmalıdır. Çünkü bir vergi kitâbesi ile bu vergi kaldırılmıştır. Gerçi vergiyi kaldıran, aşağıda görüleceği gibi Umur Beğ olarak görülüyorsa da asıl ardında olan kimse, Temürtaş Beğ olmalıdır.

1967 senesinde, Denizli'de, tarihî Denizli kalesinin kuzeyinde, takriben 300 m kadar mesâfede bir inşaatın temel kazılarında bazı kitâbeler bulundu. Bunlardan birisi II. İzzeddin Keykâvus devrine ait 1252 tarihli bir kitâbedir. Ötekisi ise Farça olup, Aydınolu Umur Beğ'e aittir.

43 × 71 sm boyutlarında bu kitâbe, yukarıda sözü edilen kitâbenin ait olduğu yapının bir yerine konmuş olmalıdır. Bu yer, belki bir umumî yapı, fakat bize kalırsa, şehir kapılarından birisidir. Muhtemelen bu kapı Alaşehir kapısı diye de anılıyordu. İşte bu kapı üzerine (veyâ yanına) yerleştirilen kitâbe, **Bedraka**'nın kaldırıldığına dâirdir. Meali şöyledir:

Şükür ve nimet Tanrıyadır ki,
Boyun eğici (?) Gemriyanlılar ve
Türk asilleri baş eğdiler.
Yine şükr edelim ki ben Mehmed
Oğlu Umur Beğ'im, b e d r a k a'yı
Kaldırdım. Her kim onu yeniden
Koyarsa, Tanrı'nın lâneti üzerine

Olsun.

Aydınoğlu Mehmet Beğ'in oğlu Umur Beğ'in Denizli şehrinde, şehrin sahibi ve âdeta yetkili gibi **Bedraka**'yı kaldıran fermanı, İlhanlı devletindeki öteki vergi fermanlarının kitâbeleri gibidir. Dolayısıyla, bundan idârî ve hukukî bazı aykırı sonuçlar çıkarmaya gerek yoktur.

Denizli gibi, İçbatı Anadolu'nun, Selçuklu devrinden itibaren önem kazanmış şehrindeki bu kitâbe, Umur Beğ'in iktisâdî alanındaki büyük ileri görüşlülüğünün bir ifadesidir. **Bedraka** vergisinin kaldırıldığı açıktır. Çünkü Osmanlı vergi hukukunda, böyle bir vergi, kanunnâmelerde hiç geçmez. Dolayısıyla Umur Beğ burada Anadolu ölçüsünde olumlu bir işi yapmıştır. Şüphesiz **Bedraka** sadece Denizli'de değil, bütün İlhanlı ülkesinde kaldırılmıştır.

2. Aydınoğlu Umur Beğ'in, Temürtaş ile Denizli'de giriştiği bir büyük faaliyet İç Batı Anadolu'nun ticâret yollarının değiştirilmesidir. Tabiatıyla, yüzlerce yıldır devam edip gelen ve yerleşen bir yol düzenini değiştirmek öyle pek kolay bir iş değildir. Buna rağmen. Umur Beğ'in, Temürtaş Beğ ile, onun Denizli'deki kısa ikameti sırasında böylesine bir işe giriştiği de kesindir.

1230 tarihli Çardak, 1235 tarihli Hacı Eyüplü ve 1253-1254 tarihli Ak-Hanlar, klasik Selçuklu kervansaray düzenine dayalı yolu göstermektedir. Kervansaraylar kadar yolları belirliyen bir diğer gerçek de, büyük nehirlerin üzerindeki köprülerdir. Bu kervansarayların devam ettiği yol düzeni, Menderes nehrini, Hierapolis hizasında Ahmetli köprüsü ile geçiyordu. Hemen yakınında Tripolis bulunmakta olup, oradan kolaylıkla Gediz vâdisine ve Alaşehir'e ulaşılması mümkündür.

Selçukluların Güney-Batı Anadolu'da XIII. yüzyıldaki bütün askerî ve ticârî ilişkilerinde, Alaşehir esaslı bu yol düzeni etkili olmuştur. Bu sebeptendir ki, antik çağın ünlü şehri Philedellphia, daha Türkler eline geçmeden önce de Alaşehir adını almıştı. Böylesine yüzyıllardır yerleşen yol düzeninde, Denizli yöresinin tabîî

yol düzeni, Gediz vâdisine yöneliyordu. Gediz vâdisi ise Germiyan-oğullarının kontrolünde gibiydi. Gerçi, Umur, Beğ'in, sonradan Alaşehir'e bir sefer yapmasında, bu tabîi iktisadi yolu etkilemek amacı da olabilir.

Ancak öncelikle, yeni ve elverişli bir yol yapmak gerekir ki, tabîi iktisâdî akış, Gediz vâdisi yerine, Menderes vâdisine yâni Ay-dinoğulları ülkesine doğru yönelebsin.

Umur Beğ ile Temürtaş, işte bu amaçla, Denizli'den sonra yolun, daha batıya, ama Menderes vâdisine devamı için büyük bir girişimde bulundular. Bu girişim de, Menderes nehri vâdisine daha uygun bir yol yapmak ve hepsinden önemlisi Menderes nehri-ni, daha geniş ve rahat bir köprü ile aşmak en büyük olaydır.

Bugünkü Sarayköy ilerisinde, Menderes nehri üzerinde Demirtaş diye anılan bir köprü harabesi vardır. Köprünün klâsik Selçuklu dönemi eseri olduğu kalıntılarından da bellidir. Adı da Demirtaş'dır ki, köylüler ve tarihi kayıtlar bunu açıkça gösterir. Çünkü 1402 yılında Temür bu köprüden geçmiş, adı Temürtaş olarak verilmiştir. Kanuni S.Süleyman, Rodos seferine giderken, bu Temürtaş köprüsünden geçmiştir. Hiçbir kitâbe ve yazılı kayıt olmasına rağmen, bu köprünün 1327 yılında Umur Beğ'in ricası üzerine Temürtaş Beğ tarafından yaptırıldığı kesindir.

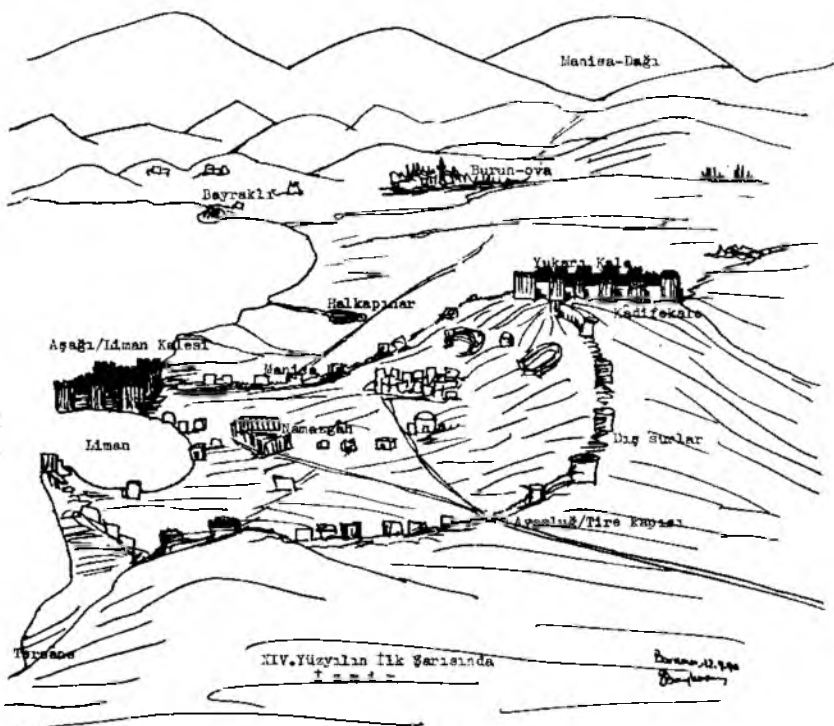
Bu köprü maalesef acele ile yapılmıştır. Çağın mühendisleri, daha etraflı ve yöre halkının ihtiyaçlarıyla görüşüp karar verememişlerdi. Çünkü bol sıcak su kaynakları olan bu yörede, bir zelzele sonucu köprü ayaklarından birisinin tabanında sıcak su kaynamış köprüyü harab etmiştir. Bununla birlikte, üzerinde tahta ve özler olduğu halde, yakın yıllara kadar kullanılmıştır.

Umur Beğ'in amacı bu yeni köprünün sağladığı imkânlar ile Denizli yöresinden batıya giden yolu, Gediz vâdisinden Menderes vâdisine kaydırmak. Bunda muhakkak ki bir dereceye kadar başarılı da olmuştur. Ancak Aydmogullarının Denizli ile yakın iliş-

kileri Umur Paşa'nın hayatı boyunca devam etmiş olmalıdır. Çünkü Denizli Beyleri İnanç-oğulları gibi, Umur Beğ de Germiyanlılar ile pek dost değildir.

Umur Beğ'in daha 18 yaşında iken, ülkenin doğusu ile ilişkilerini sağlamak yolunda giriştiği bu faaliyetler, bize göre çok büyük bir önem taşır. Çünkü bunlar doğrudan iktisâdî çıkarların gözetildiği girişimlerdir. Kaynaklar ve bilinenler, Umur Beğ'in bize sadece bir büyük gâzi bir büyük mücâhid olarak çehresini çiziyorlar. Oysa Umur Beğ, şimdi görülüyor ki, aynı zamanda iktisâdî çıkarları da düşünen, bunun için girişimde bulunan ve bulunduran bir büyük şahsiyettir. Bu iktisâdî çıkarları düşünen yönü, gâziliği yanında kenarda kalmış gibidir. Ancak şimdi, en az gâziliği kadar önemli diyebiliriz.

Umur Paşa'nın henüz 18 yaşında iken giriştiği bu faaliyeti sırasında O'nun İzmir beyi olduğunu sanıyoruz. O, muhtemelen birkaç seneden beri İzmir'de, Kadifekale'de bulunmaktadır. Kıyıdaki Cenevizlileri izlemekte, onların ve ötekilerin ticârî faaliyetlerini ve bundan elde ettikleri büyük kazancı bilmektedir. Bu sebeptendir ki ülkenin zenginleşmesi için, ticâreti canlandırmak istemekte, bunun için Temürtaş Beğ nezdinde büyük girişimlerde bulunmaktadır. Bunlarda başarılı da olmuştur. Dolayısıyla, Umur Beğ'in devletinin zenginliği, aynı zamanda ziraat, hayvancılık ve ticaretten geliyordu diyebiliriz. Bunlar arasında en büyük payı, muhtemelen ticaret alıyordu. Ticaretin gelişmesi için, bundan sonra da girişimlerini devam ettirecek, Sakız'a yollayacağı Cenevizlilerle uygun şartlarda anlaşmalar yapacaktır.

B. Umur Paşa ve İzmir :

Umur Paşa, Anadolu, Aydınogulları ve Türk tarihi için muhakkak ki belirli bir yere sahiptir. Onun yukarıda sayılanlardan daha da önemli olduğu bir yer, İzmir şehridir. Bugün bir Türk şehri olan İzmir'in tarihinde Umur Paşa'nın büyük bir payı vardır. Nitekim, 1974 de yayımlanan bir kitabımın (1) girişine, "İzmir'i Türklüğe kazandıranları sayarken, "Aydınoglu Mehmet ve oğlu Gazi Umur Beği" özellikle belirtmiş idim. Bu İzmir için bir namus borcudur. Çünkü İzmir'i Türklüğe kazandıranların ilki Çaka Beğ, son halkası da Gazi Mustafa Kemal Atatürk ise, ortalarında Aydınogullarından baba-oğul bu iki kahraman ile Temür Beğ de vardır.

Umur Paşa'nın İzmir ile ilgisi, babasının kendisini buraya "Beğ" göndermesi ile başlıyor. Neye İzmir? sorusunun cevabını bulmak güçtür. Çünkü bu tayinin, doğrudan Umur Paşa'dan mı, yoksa babasmdan mı kaynaklandığını bilemiyoruz. Ne olursa olsun, İzmir ile Umur Paşa arasında çok yakın bir bağ vardır. Hemen belirtelim ki, İzmir ile Umur Beğ'in babası Aydınoglu Mehmet Beğ arasında da yakın bağ vardır. Çünkü İzmir'in Yukarı Kale'sini Türklüğe kazandıran, Aydınoglu Mehmet Beğ'dir. O Yukarı Kale ki, bir süre Müslüman İzmir diye anılacak, daha sonra ise, Kadife Kale diye ün kazanacaktır (2).

Roma çağında ünlü bir yer olan, Yukarı Kale'den aşağıya liman çevresine inen surlarla çevrili şehir, Bizans devrinde, diğer öteki Batı Anadolu şehirleri (Efesos, Theos, Eritrea vs.) gibi, gittikçe

(1) *İzmir Şehri ve Tarihi*. İzmir 1974

(2) İzmir de bir tepe üzerinde yer alan bu kalenin aldığı isim doğuda ünlü kadınlardan (Semiramis, Belkis vs) birisidir. Kıdefa/Kadife, öylesine ünlü bir kadın hükümdardır ki, İskender'i bile yakalayıp hapsedmiştir. Halk arasındaki ünlü, Türkler arasındaki yaşayan bir gelenek, Kız-kalesi adı ve nihâyet kapı üzerindeki İzmir amazonunun kabartma heykeli ile birleşerek, *Kadifekale* adı yaygınlaşmıştır. Nitekim Evliya Çelebi, kale kapısındaki heykeli Kıdefa Ana'nın olarak bildirmektedir.

gerileniş ve nüfusu da azalmıştır. Halk belli başlı iki semte toplanmış olup, liman kıyısı ve Yukarı kale surlar içinde daha güvenli sayılmıştır. Nihâyet 1220'li yıllarda Yukarı Kale, apayrı bir tahkimat manzumesi şekline sokulmuş, Liman kenarında da ayrı koruma duvarları düzenlenmiştir. Bunun tabîi bir sonucu olarak, 1260'lı yıllarda İzmir'de Cenevizlilere imtiyazlar verilince, onlar Liman kıyısındaki bu yerin uygun bir kısmını, iyice tahkim ederek, âdeta ayrı bir kale, bir bakıma şehir hâline getirmişlerdir. Böylece eski şehir sahasında da çok dağınık bir iskân olabilsen bile, halkın çoğunluğu ya Yukarı Kale de, yahud da Liman çevresinde toplanmıştır. Bunun sonucu olarak, Enverî, *Düsturnâme*'sinde şöyle der:

İki kale idi İzmir ol Zaman,

Birini Mehmed Beğ almışdı nihan'',

İzmir'in iki kale hâline gelmesi, XIII. yüzyılın ikinci yarısındaki olaylarla yakından ilgilidir. İki kaleli oluşun kökleşmesi, kalelerin apayrı şehirler halinde ortaya çıkması XIV. yüzyılda görülmüştür. Bunun izleri günümüze kadar devam eder. İzmir'de bugün, hemen hiç aslî Hristiyân unsur, halk deyimi ile "gâvur" kalmamasına rağmen, kimileri İzmir'e "Gâvur İzmir" demeye devam etmektedir. Oysa, "Gâvur İzmir" iki kale olan İzmir'in kalelerinden birisi olarak XIV. yüzyılın bir adıdır. Bu adın başlaması, Aydınoğlu Mehmet Beğ'in Yukarı Kale'yi, yâni Kâdifekale'yi fethiyledir. Mehmet Beğ, Yukarı Kale'yi alınca⁽¹⁾, burası Türk, yâni Müslüman İzmir olur. Aşağıda, Liman kalesi ise, kâfirlerin elinde olduğundan "Gâvur İzmir'dir.

-
- (1) *Düsturnâme*'de, burasının alınışı ile ilgili kullamları ifade "nihân" dır. Bu âni bir saldırıya işaret edebileceği gibi, uzun bir kuşatma sonucu, sessiz bir teslim olmayı da gösterebilir. Türk halk rivâyetleri, Yukarı Kale'nin kuşatılması sırasında bazı Türklerin şehid olmalarıyla ilgilidir. Meselâ Yusuf-dede, bu savaş sırasında kellesi yere düşmesine rağmen, hemen koltuğunun altına alarak savaşa devam etmiş, nihâyet bir yerde toprağa serilmiştir. Burası, kale yamacında, İtfaiye kulesinin olduğu yerdir. Burada sonradan bu Alp-Eren için bir zâviye yaptırılmıştır.

Gerek Mehmed Beğ'in gerek Umur Paşa'nın, Batı Anadolu'da yeni yerler fetihlerindeki umumî görünüşü bilmekte yarar vardır. Türklerin düşman elinde olan bir yeri, daha doğrusu bir şehri nasıl aldıkları, ora halkına nasıl davrandıkları, eskiden beri merak konusu olmuştur.

Genelde, tarihî kaynakları bilmeyenler, hele Türk'e karşı bir peşin hüküm sahibi olanlar, Türklerin bir şehri aldığında, orada oturanları tamamen yok ediyor sanmışlardır. Oysa durum böyle değildir. Çünkü, bir ülkeyi zaptetmek değil, fakat orada devamlı olarak kalmak sözkonusu olunca, herşeyde olduğu gibi, fetih sırasında da âdil davranmak gerekir. Adalet için de, iki durumu birbirinden ayırdetmek gerekir: Savaş şartları ve barış durumu. Savaş şartlarında, şehir şiddetle direniyorsa, bir hücum ile alınması durumunda, savaşçıları kontrol altında tutmak son derece zordur. Bunun içindir ki, savaşla girilen şehirlerde, bazı tahribat sözkonusu olabilir. Bunu da, olağan karşılamak gerekir. Ancak bunun bir de öteki yönü vardır.

Eğer kuşatılanlar, başlangıçta veya sonda, teslim olmuşlarsa o zamanlar bunlar varlıklarını belirli şartlarda devam ettirirler. Hatta oldukları yerlerde oturmaya devam ederler. Sadece bulundukları oturdukları yerler, şehrin ve kalenin savunması için gerekli ise, o zaman bu önemli noktaları, hasmı olabilecekler elinde bırakılmaz. Onlar, yine Türklerin himâyesinde uygun yerlere göçtürülür. Halk bu durumda can ve mal güvenliğini devam ettirir.

Kâdifikale'nin Mehmed Beğ tarafından nasıl alındığını bilemiyoruz. Bir süre Türkler tarafından kuşatıldığı, arada şiddetli muharebelerin olduğu da kesindir. Ancak, şehir yine de teslim olmuşa benziyor. İşte buna rağmen, kale Türkler açısından önemli olduğundan, içindeki halk, dışarıya, muhtemelen yamaçta iskân edilmiştir.

Bu arada biliyoruz ki, İzmir’de, Roma çağının surları, uzun Bizans döneminde hayli harab olmuştur. Şehrin yamaç sahasının harab durumda olması sebibiyle, Rumların uygun bir yerde kaldıkları tahmin edilebilir. Belki burada ayrı bir savunma tesisi de yaptırılmıştır. Ama Türkler, Kadifekale’de, güvenliği esas aldıklarından hiçbir rum daha doğrusu eski halkın oturmasına müsaade etmemişlerdir.

İzmir’in Liman kalesinde durum daha değişiktir. Türklerin burasını alması barış ile olduğundan herhangi bir öldürme olayı söz konusu değildir. Fakat 1344’de savaşarak bırakıldığı için, buradaki Türklerin bir kısmı felâkete uğramış olmalıdır. Daha sonra 1402 sonlarında Temür Beğ de bu kaleyi savaş ile alınca, içindekiler öldürülmüşlerdir.

İzmir ve çevresinde, Bizans’ın son dönemindeki umumî nüfus gerilemesinin etkileri olmuştur. Gerçi Türk fethine yakın yıllarda, özellikle XIII. yüzyılın ilk yarısında biraz canlanma olmakla birlikte, bu durum da İzmir ve çevresindeki nüfusun canlanmasına yetmemiştir. İzmir’de Umur Paşa döneminde Rumlar, muhakkak ki varlıklarını devam ettirmişlerdir. Ancak bunlar, her iki kalenin dışındadırlar. Onların muhtemelen eski dış surlar yakınlarında kendilerine mahsus mahallelerinde oturuyordur. Umur Paşa ile Haçlılar arasındaki mücâdelelerde onlardan hiçbir şekilde söz edilmez. Bundan da anlaşılıyor ki, onlar gerçekten sayıca azdır ve bu mücadelede etkili bir unsur teşkil etmemektedirler.

Batı Anadolu ve özellikle Umur Paşa’nın büyük şöhreti, Anadolu ve hatta Asya içlerinden pek çok Türk’ü çekmektedir. Bunlar “gazâ” için koşup gelen yiğitlerdi. Dolayısıyla, derim evleriyle göçüp gelmiş olan bu Türkler, 1344’den sonra, Aşağı Kale yakınlarına kadar sokulacaklardır. Aşağı Kale veyâ Liman kalesi, İzmir’de XIV. yüzyıl olaylarının asıl temel noktası olarak gözükmektedir.

Roma çağı İzmir'inde, Liman ağzındaki tahkimatın, sonraki Ceneviz döneminde geliştirildiği muhakkaktır. Burası gittikçe tahkim edilmiş, nihâyet Türk baskısı da eklenince iki kalelik özelliği çok kesin olarak ortaya çıkmıştır. Bu kale, şimdiki Hisar Câmii'nin batısında, fakat Kadifekale'nin yarısı kadar bir yer işgal ediyordu. Onun hakkında Temür devrinin minyatürlerini yapan Behzat'ın bir resmi varsa da hayâli olduğundan dikkate alınmaması daha uygun olacaktır. Özelliklerine dâir kaynaklarda bazı tarifler vardır. En iyi tarifini, Umur Paşa'm hayatını anlatan Düstûrnâme vermektedir:

Bahirdir üç yanı bir yanı kara

Kaleyi kılmışlar ana dâyire

Yanına bir kimse onun varamaz

Kuş olup uçarsa onun geremez

Üç yanı deniz olan bu Kale'nin, Kale tarafının da bir hendekle kesildiği tahmin edilebilir. Fazla derin olmayan bu hendeğin, zaman zaman su ile dolduğu da tahmin edilebilir. Anlaşıyor ki, kalenin savunulması güçlüdür. Asıl dayandığı taraf da deniz yanıdır. Nitekim daha çok kara gücüne sahip olan Aydınoğlu Mehmet Beğ burasını düşürememiştir. Şimdi Umur Paşa, İzmir'e beğ olduktan sonra, artık bu kaleyi ciddî olarak düşünecektir.

1. *Umur Paşa*, 18 yaşını doldurduktan sonra, ilk askerî faaliyetini İzmir'e karşı yapmıştır. 1309 doğumlu olan Umur Paşa, şu halde, 1327'de, muhtemelen İlhanlı idâresiyle anlaşmasını güçlendirdikten sonra, İzmir'e karşı bütün güçlerini kullandı.

Düstûrnâme, Umur Paşa'nın bu ilk mücâdelesini, sâde ve yalın bir ifade ile anlatır:

Aslı ifâde

İki kale idi İzmir ol zaman

Birini Mehmed Beğ almışdı mihân

*Biri anun dopdolu idi firenk
İşleri dün ü gün İslâm ile cenk
Geldi çün Gazi Umur Paşa ana
Çokluğuna kâfirin kaldı tana
Çünkü Paşa geldiğin bildi frenk
Diler idi göstere Paşa'yı cenk
Burc u bâru üstü kâfir dopdolu
Cümle taşra çıktı eyledi guluv
Yânı kim Paşa'ya heybet göstere
Korkıdam sanırdı cüret göstere
Kıldı olgece Paşa tedir-i harb
Göstere ta kim avûya harb u darb*

Sadeleştirilmiş şekil ⁽¹⁾

*İki kale idi İzmir o zamanlar
Birini Mehmed almıştı ansızın
Onun biri Frenk ile dopdolu idi
İşleri gece gündüz İslâm ile cenk idi
Gazi Umur Paşa oraya geldiğinde
Düşmanların çokluğuna şaşırdı
Paşa'nın geldiğini Frenk bilince
Paşa'ya nasıl savaşılır göstermek istedi
Kalenin burç ve duvarları kâfirle dolu*

(1) *Düstûrnâme*'nin Türk halkı için hem aslı metni, hem bugünkü Türkçemize çevrilmiş yayınlanmadığı için, biz serbest bir deneme yapıyoruz. Zaten, anlamı açıkça belli olduğundan ilerki sahifelerde böyle çevirmeye gerek de görmedik. Burada bir misâl olmak üzere veriyoruz.

Hepsi dışarı çıktı çılgınlarla
Söyle ki Paşa'ya büyüklüklerini gösterecekler
Ataklık yapınca "korkuturum" sanacaklar
Paşa o gece savaş biçimlerini düşündü
Düşmana savaş ve kavga nasıl edilmemiş gösterecekti
Bin kadar vardı katında yeg eren
Kim gaza kaskına ol pîre eren
Çün firengin cengine tedbîr eder
Dinle ne resme gaza ol Mîr eder
Kale önünde Limon burgosu var
Anda pür harbî firengi bişumar
Bahrdür üç yanı bir yanı kara
Kaleyi kılmışlar ana daire
Yanına bir kimse anun varamaz
Kuş olup uçarsa ana giremez
Gece anda pusuya Paşa girür
Subhdem kâfirleri gafil görür
Hamle kıldı depti atın serfiraz
Ol Umur Paşa-ı gâzi kâr-sâz
Depdi at İlyas Beğ Dünder Beğ
Hâli kıldı düşmana düşvâr pek
Çünkü Paşa çekti kılıç depinür
Erişir küffare kalkan yapınur
Bile hamle kıldı bin er yeksere
Tiğ-i burrân der yemîn ü meysere
Leşker içinden göğ e çıktı gubar
At terinden mevcuttur çıktı buhar

Hasm ile bir saat eyleyince cenk
Sınuban kaleye tıkıldı firenk
İkibuçuk yıl bu resme oldu harb
Gaziler şahı urur hasmına darb
Nısfı kalmadı firenk oldu helâk
Hem Fringistana andan erdi bâk
Pes Mese Marti idi küffârın beği
Oldu âciz anda seglerin segi
Kaleyi paşaya teslim eyledi
Çıkarur hem paşa anı toyladı
Sakız'a oldu Mısı Marti revân
Ellik oldu andadur ana mekân
Yanında iyi savaşan bin kadar er vardı
O önderin yanına gaza için gelmişlerdi
Firenklerle savaş için şöyle düşündü
Dinleyin, Beğ dediğin gazâyı nasıl eder
Kale önünde Liman kulesi var
Bunda pür-silah pek çok da Frenk
Üç yanı denizdir bir yanı kara
Kaleyi yapmışlar çepeçevre buraya
Onun yanına bir kimse varamaz
Kuş olup uça da oraya giremez
Gece orada Paşa pusuya girdi
Sabahleyin düşmanı gafil gördü
Başı yukarıda atını sürüp hücum etti
O iş-bitirici Gazi Umur Paşa

İlyas Beğ ile Dündar Beğ de at sürdüler
Durumu düşmana pek zor kıldılar
Paşa kılıç çekip, at teperek gelince
Kalkan edinerek düşmana erişti
Bin savaşçı de birden saldırdılar
Sağ ve sol koldan keskin kılıçlarıyla
Asker içinden göğe çıktı toz-duman
Atların terinden deniz dalgası gibi çıktı buhar
Düşman ile bir saat savaşılınca
Firenk yenilerek kaleye tıklandı
İki buçuk yıl bu şekilde oldu savaş
Gaziler şahı düşmana vurdu darbe
Yarısı kalmadı firengin yok oldu
Hem Firenk diyârına bundan korku erişti
Kâfirlerin beği mese Marti idi
Orda aciz oldu köpeklerin köpeği
Kaleyi Paşa'ya teslim eyledi
Çıkınca, Paşa ona ziyâfet verdi
Mese Marti Sakız'a yola koyuldu
İllik oldu orada, orasıdır onun yeri (itaatkâr, barışcı)

Anlaşıyor ki, iki buçuk yıl, kale kuşatılmış, devamlı bir baskı altında tutulmuştur. Mese Marti, Messire M.Zaccaria, 1314'den beri İzmir'dedir ve onun asıl amacı ticaret olduğu için, iki buçuk yıllık iktisâdî kuşatma, onun takatini tüketmiş, Umur Paşa ile anlaşmaya yol açmıştır. Burada Umur Paşa'nın iktisâdî görüşünün ne kadar sağlam olduğu anlaşıyor. Çünkü, daha bu kuşatmadan önce Umur Paşa, Eğirdir'de Temürtaş'ın yanına gitmiş, Anadolu içleri ile Batı Anadolu kıyıları arasındaki ilişkilerin güçlenmesi için çaba göstermişti. İzmir'de ortaya çıkan durum, aynı iktisâdî faaliyetlerin bir gereği olarak kabul edilmelidir.

Düsturnâme'deki "ülik oldu" ifâdesi, sonraki olaylar ve hatta Sakız'ın sonraki yüzyıllardaki durumu ile birlikte gözönüne alınırsa çok önemli bir anlam taşımaktadır. Umur Paşa ile anlaşılan, Umur Paşa'nın şartlarına uyacağını belirttiikten sonra Sakız'a giden Mese Marti, orada Umur Paşa ile, mahiyetini bilmediğimiz anlaşmasının şartlarına uygun olarak hareket etmektedir. Nitekim Sakız adasının ve Sakız şehrinin, milletler arası ticarete önemli bir yer tutması, bundan sonra söz konusu olabilecektir. Aynı şekilde, Sakız şehri ile Anadolu kıyıları arasındaki ilişkileri güvenlik içinde ve hızlı bir şekilde sürdürecektir liman olarak Çeşme, bu tarihten sonra ortaya çıkacaktır.

Batı Anadolu kıyılarında, Roma çağının ünlü bir liman şehri vardır: Eritrea. Burası, öteki şehirler gibi Bizans devrinde gerilemiş bulunuyordu. Ancak yine de yeri, limanı ve su imkânı ile en mühim yerlerden birisi idi. Oysa yeni dönemde burası değil, Sakız şehri ile daha kolay ilişki kurabilecek olan Çeşme limanı önem kazanacaktır. Eritrea, Türklerin verdiği adla İldırı ise eski önemini kaybedecektir. Çünkü Sakız ile ticaret, ancak ve ancak Aydınogullarının, yani Umur Paşa'nın belirlediği esaslar içinde devam etmektedir. Bu ticaretin en emin kapası da Çeşme limanıdır.

Aydınoglu Umur Paşa, İzmir şehrini, böylece milletlerarası ticâretin bir merkezi olmaktan çıkarıp, sadece kendi şehrinin bir Türk şehri olarak devam etmesini istemiştir. Nitekim bundan sonra, bir askerî üs hâline getirdiği İzmir de, tersâneiyi geliştirecek, durmaksızın yeni yeni gemiler yaptıracaktır. Böylece İzmir, hem Yukarı Kalesi hem de Liman Kalesi ile, Türklerin elinde olarak, yeni bir döneme girmiştir.

Bu dönem İzmir hakkında kısaca olsa birkaç kelime söyleyebiliriz. Yukarı Kale içindeki kilise, hemen câmi hâline getirilmiştir. Bu câmi daha sonra kale kadısı tarafından yenilecektir. Aynı şekilde Liman Kalesi içindeki Latin kilisesi de câmi hâline getirilmiştir. Bu sahalar dışında, kaleye inen yamaçlarda, ilk Bizans devrinin

meskûn sahalarında yer alan, ünlü kilise çoktan beri harab olmuş bulunmaktadır. Gerçi 1300'lerden önce bu kilisenin canlı olduğu söylenebilir. Fakat Türklerin gelişi, üstelik Yukarı Kale'nin fethinden sonra, açık bir sahada bulunan bu kilise kullanılmaz olmuştur. Kilise kullanılmaz olunca, kapıları da açık kalmış, içine hayvanlar vs. dolmuştur. Bununla birlikte bu kilise, *Düsturnâme* de daha aşağılarda, "Bir kilise vardı İzmir'de Ulu" diye söz konusu edilecektir.

Türklerin bugünkü Bozyaka ve Eski İzmir adı verilen yerlerde de mevsimlik yerleri vardır. Buralarda yazın sıcaklarında göçüp bir süre kalabiliyorlardı. Bir başka vesile ile söz ettiğimiz gibi, bu yıllarda büyük bir faaliyete sahne olan tersâne, Karataş koyunda bulunuyordu.

Umur Paşa, İzmir'de iken, 1333 yazında İbn Batuta İzmir'e gelmişti. İzmir'i harab bir halde bulan İbn Battuta'nın yayınlarını eklerde aynen verdik.

Umur Paşa'nın şehid düşmesinden söz etmesi, sonradan duyduğu haberleri kaleme aldığımda karıştırmamasından ileri gelmiş olsa gerektir. İzmir'e dair verdiği bilginin gerçekliği onun burasını gördüğüne de şüphe bırakmıyor.

2. *1334 saldırısı*: Bir haçlı donanması, Adalar denizindeki Türk faaliyetinin artması üzerine, harekete geçmişti. Tesalya taraflarında akınlarda bulunan Karesioğlu Yahşi Beğ'in gemilerini takib eden bir haçlı donanması 1334 Ekiminde İzmir önlerine geldi. Batı kaynakları haçlıların kıyıya asker çıkararak kale-şehre hâkim olduklarını ve yakarak çekildiklerini belirtir. Ancak bu kaynakların haberi, bazı küçük başarıların abartılmış sonucu gibidir (1).

(1) Haçlılar belki, savunması o kadar mükemmel olmayan tersâne çevresinde etkili olmuş olabilirler. Bu yakında, Değirmen dağında da küçük bir tahkimatın varlığı sonrakı dönemlerde de bilinmektedir. Hâkim olunup yakıldığı söylenen kale bu tahkimat olabilir.

Çünkü bu konuda **Düsturnâme** daha doğru bilgi verse gerektir:
Umur Paşa Birgi'deyken, İzmir'de olup bitenleri haber alır:

“Bir biti nâgâh İzmir'den gelir
Açdı Paşa okuyup onu bilir
Gelmiş İzmir'e otuz kadirga er
Cümle yaralı üründülü nefer
Onu Tekfurun onu idi Rodos'un
Onu kadirga dahi anda Kıbrıs'ın
Geldi kâfir kılmaya İzmir'e cenk
Başdan ayağa demür bî-had firenk

Su içine kâfire saldılar at
Çok firenki kırdılar geldi onat
Her ne yerden çıkmak isterse firenk
Türk ok atub döndürtür kılardı cenk
Cehd edüb çıkmağa çâre olmadı
Cümle kâfir anda fırsat bulmadı
Kaldı biçâre dönüp kaçdı firenk
Geldi Paşa gördü savulmuşdu cenk

3. *1344 saldırısı ve İzmir'in Liman Kale'sinin haçlılar eline geçmesi:*

Birinci saldırıdan on yıl kadar sonra, hazırlıklarını daha da önemli şekilde devam ettiren Haçlılar, âniden İzmir önlerine geldiler. Her defasında olduğu gibi, önce tersâne-yi tahrib ettiler. Daha sonra, liman içinde bulunan Umur Beğ'in donanması batırıldı. Daha sonra ise kıyıya asker çıkarıp, kaleye karşı saldırdılar: Ekim 1344. Ancak Haçlılar, asıl büyük gemileri ile, Liman Kalesi yakınına kadar sokulup etkili olmuşlardır.

Düsturnâme, bu ilk taarruz sırasında Umur Paşa'nın, kalede olmayıp başka yerde olduğunu belirtir. Kaledekiler, bu ani saldırı karşısında ellerinden geldiğince savunmaktadırlar. Anlaşıldığına göre, Umur Paşa, bir saldırıdan haberdar olup, bunu kendi güçleriyle karşılayabileceğine güveniyordu. Nitekim Dünder Beğ, kardeşlerinden de yardım istemesi talebine Paşa bu saldırıya önem vermemiş olacakki o zaman kimseyi dâvet etmemiştir. **Düsturnâme** savaşı şöyle anlatır:

Demir üzere gece yatdı çün adû
Subhdem yürüdü çalındı boru
Cümle Limon kalesine erişüb
Anı almak dilediler devrişüb
Çıkdı Paşa kaleden çün subhdem
Borular öter götürüldü alem
Göge çıkmışdı iki leşker üni
Sanasın kopdu kıyamet ol günü
Atılır çat çat edüb bî-hâd tüfek
Sanki yağmur çangra ile zemberek
Yürüyüp çünkim firenk etdi hücum
Türk uzun oklar atub eyledi hûm
Döndürür denize kaçdı gerü
Çalınur kûs u nakkare ü boru
Gör ki bu kez nice kıldılar gamı
Köke külegine asdılar kimi
Ol gemiye taş u yaraq haddi yok
Yukarudan ok u taş işledi çok
Gökden atılurdu taş ü zemberek
Nitekim çangra oku ile tüfek

Anı çâre bulmadılar urmağa
Hem meded olmadı anda durmağa
Çün firenk atar ururdu âdemi
Bunlar atıcak ururdu âdemi
Çün kaza gökden irtüşürdü ere
Ya Huda işi ucına kim ere
Kodılar kaleyi taşra çıkdılar
Koyulur kâfir içerü çokdılar
Aşağı inmişidi Paşa meğer
Gördü Limon kalesinde kopdı şer
Kapu bağlar kaleye doldu firenk
Çare yokdur varuban kılmaya cenk
Tutdu Paşa atı dizginin bir er
Ol Ehad Subaşı idi nâm-ver
Dedi “Gelgil gidelim ey nîk-nâm
Şimdiden gerü bu iş oldu tamam”
Gayrete düşer paşa göyünür özü
Ol iş için kanlu yaş doldu gözü...

Umur Paşa'nın sonraki günlerde Aşağı İzmir ile mticâdele-
sinde iki olay son derece önemlidir. Bunlarda başarı gerçi Umur
Paşa'nın olmuşsa da, kalenin düşmesi için yeterli olmamıştır.

1. *Haçlıların büyük hurucu*: 17 Ocak 1345 günü, Umur Paşa
nın bir hilesi ile savaşıyan Türklerin sayısında bir hayli azalma ol-
duğu gösterilmişti. Türklerin sayısı az olunca, kaledekiler bir hu-
ruc hareketi yapıp, kendilerinin mal ve can güvenliğini tehdit eden
büyük mancınığı yakmak istediler. Bu arada ilerde de dayanak nok-
taları elde edebileceklerdi.

Gerçekten de bu sabah erkenden haçlılar harekete geçtiler. Bir hamlede mancınının etrafındaki sayıca az Türkleri bozup, mancınığı yaktılar. Türklerin tamamen uzaklaştığına emin olduklarında, İzmir'deki ilk Bizans kilisesinde âyin yapmaya koyuldular. İşte bu sırada Türkler saklandıkları yerden çıkıp, Haçlılara saldırdılar. Büyük bir kısmını öldürdükten sonra, pek az bir kısmı kaleye kaçabildi. Haçlı kumandanlarından üçü de bu mücâdelede telef olmuştu.

Düsturnâme şöyle anlatıyor:

Subh-dem âdâ giyüb sâz u seleb
Bürüme çukal u cevşendir aceb
Ellik ü kolluk u butluk hem ısık
Hep müsaykal çevre verürdü ısık
Zemberek götüren önünce gider
Çangra oku sonra andan azm eder
Harbe vü kalkan götüren haddi yok
Kılıç u kürde götüren anda çok
Çalınıp kûs u nakkare vü boru
Çıktı deryadan kamu kıldı guluv
Göz açup yumunca erer hendeke
Od götürmüş mancınık ister yaka
Çok uzun baltalarıyla çektiler
Hendeke cümle metrisi dökdiler
Duruban cenk ederiken Türk eri
Cümle hendekten asup çıktı çeri
Kara-buğrayı firenk oda urur
Gafil olmuş Türk ırak yerde durur
Derim ev vardı kızıl u kara vü ak
Anları hep yakdı cümle ittifak

Erdi bölük bölük olub gaziler
Cümlesi binmişdi esb-tâziler
Hızır Beğ geldi veziri Arslan
Bile yanında anın oğlu Doğan...(1).

Umur Paşa, yakılan mancınığın yerine, yenisini yaptırdı. Bu arada Anadolu'daki İlhanlı yetkilisi Ertana Beğ, kendisine üç mancınık ustası göndermişti. Bunlar yakılan mancınığın yerine, daha güçlüsünü inşa ederek, aşağı İzmir'i baskı altında tutmaya devam ettiler.(2)

2. *İzmir'e yeni haçlı seferi:* Torfil Firenk veyâ Dauphin Humbert.

İzmir'in haçlılar eline geçmesine rağmen, Umur Paşa'nın, Adalar denizi ve çevresindeki faaliyetinin kesilmemesi, Avrupa'da yeni bir haçlı seferinin doğmasına yol açtı. Papa Clement'in çağrısına Dauphin Humbert cevap verdi ve bunun üzerine kendisine, alınacak yerlerin, yâni Aydın-Eli'nin krallığı beratı da Paşa tarafından verildi.

3 Eylül 1345'de Marsilya'dan çıkan Veinnous Dauphin'i Humbert, 1346 Haziranında İzmir önlerine gelebilmiştir. 1346 Temmuzunda, yazın en sıcak günlerinden birinde, "İzmir ovasında ve bilhassa Yukarı İzmir ile Aşağı İzmir arasındaki sahada" Umur Paşa, kuvvetlerinin başında Haçlı ordusunu karşıladı. Umur Paşa, yine askerlerinin başında savaştı; her iki taraf da büyük kayıplar vermiştir. Haçlı kaynakları, D. Humbert'in çok geçmeden İzmir'den Rodos'a gittiğini yazarken, bundan savaşın kaybedildiği anlamı çıkar. Nitekim *Düsturnâme*, daha tafsilatlı bilgi vermektedir.

(1) İ. Melikof-Sayar yayını, s. 115-116, st. 2035-2058.

(2) Frenkiler'in hazırlıklı olarak yaptıkları huruç hareketi

M. Halil Yinanç'ın yukarda söylediğimiz tahminini, biz daha geriye, Buca ovasına götürmek istiyoruz. Herhalde Umur Paşa, Haçlıların durumunu anlamak için bir süre ilerlemelerine ses etmemiştir. Fakat muhtemelen Buca ile Seydiköy arasında, muhtemelen Seydiköy yakınlarında savaşı kabul etmiştir. **Düstûrnâme**, Torfil dediği Humbert'in bizzat oğlunun savaşta öldüğünden söz ederse de, bu kişi Haçlı ordusunun en seçkinlerinden bir başkası olmalıdır.

Humbert, bir başarı kazanamamış, en kıymetli şövalyelerini kaybetmiş, bunun üzerine ümitsiz bir şekilde Rodos'a gitmiştir. Orada hastalanınca, bu haçlı seferi de neticesiz kalmaya mahkûm olmuştur.

Düstûrnâme, bu savaşı şöyle anlatıyor:

“Eli kadirliği var otuz kayıt
Kuduz it gibi tonuzları kıyık
Halk bildi kim gelen Torfildür
Hışm ile yürür işi tacildür
Sel gibi gelür anınla çeri
Od gibi kızarlar andan Türk eri
Çavı gelmişdi bir aydan ön anun
Sözü anun hışmeti benüm, senün
Dedi Paşa “bize Tanrı yâr ola
Bize avn eyleye Torfil zâr ola”
Geçti bunun üstüne bir nice ay
Geldi Torfil nagâh ötdü kürrenây
Gelmedi kâfir ırak yerde durur
Çok kadirğa köke limona girür

Karşı çıkmadılar isti'câl edüb
Kılmadılar uğraş istikbâl edüb
Yilişür derya kenarında azeb
Uğraş için kâfir ederler taleb
Savaşa Paşa dahi kıldı yaraq
Kim durur atiyle kimi durur yayak
Karşuda leşker derüb kâfir durur
Bunların yarag u tedbirin görür...
Subh-dem çün aftâb etti tulû
Şark u garb üzere fûruğ etdi fûru
Saruhan Beğ gelmiş idi ol zaman
Durdu bir hafta yine oldu revân
Kişneşür giderken esb-tâziler
Gurriş-ü cünbüş kılurlar gâziler
Sandı kâfir gitdi leşker hem beği
Torfil'in başına derildi ügi
Cümlesi çıkdı yürüdü İzmir'e
Sandı kim Torfil kaleye gire
Çalınur kûs ü nekkâre vü nefir
Bindi ata taşra çıkdı ol Emîr
Gözü kan doldu köpükler saçuban
Dev ü peri heybetinden kaçuban
At üstündeydi bayu san çınar
Gören anun kaddini sanur menar(e)
Hamle kıldı aldı ele bozdoğan
İsteyüb Torfili yürüdü revân

Ol deniz gibi frengi at salar
San nehenk olup deniz içre dalar
Erdi birisin urup öte geçer
Başını hurd etdi beynisin saçar
Urdu birin dahi geçdi birine
Urdu anı dahi gelmez yerine
Kimi atlu kâfirün kimi yaya
Ol gün öldürdüğün anun kim saya
Baştan ayağa demür giymiş firenk
Cümle kalkan yapınub eylerdi cenk
Saf çeküben yürüdü ol dem guzat
Depinürler cümlesi binmişdi at
Sarsılır at ayağından anda yer
Yer titrer râviler bu resme der
Gözler olur tig ü çukaldan donuk
Her bahadırlara göz kanı tanuk
Katılub karıldı efrenge eren
Ol günü sanur kıyametdür gören
Boru ününden kulaklardur sağır
Kâfirün ol günü yükü oldu ağır
Zârî sahra oldu doldu kan çukur
Tazi atlar okraşur okur okur
Kimini Paşa kılıcıyla çalar
Canını anun tamu içre salar
Kesdi çok başlar akıtdı nice kan
Seyl gibi oldu kan ol dem revân
Koydu kılıcı kımına aldı süngü
Urdu efrenge gerüben üzengü

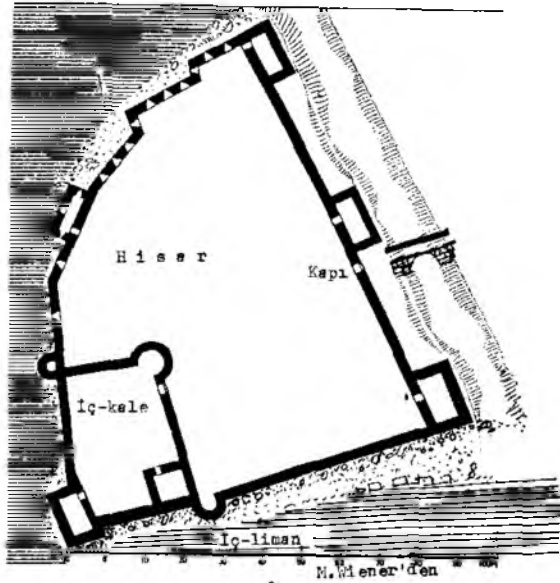
Yıkıldı ol dem süngüyle yetmiş firenk
Gür gür ürkerdi firenk etmezdi cenk...

...

Ah eder Torfil anı kaçan görür
Döndü andan geldi kaleye girür
Kıra kıra kova kova kâfiri
Koydılar kaleye çün sındı çeri
Torfil oğunmuşdu ağlar üvinü
Gaziler döndü hisara sevinü
Geldi Paşa beğleriyle yer içer
Cümle kardaşlarıyla hoş geçer
Torfil u torqıl dedikleri lain
Korkudan anı sanurlardı yegin
Anı Paşa sıyuban etdi tavuk
Fil gibi gövdeyle oldu uyuk
Almışiken Aydın-eli içün berat
Göçdi gitdi güc ile buldu necat
Gemiye biner iken kaçup çeri
Kapudan sıçrar tutardı Türk eri
Kapuyu kapar asılur kaleden
Urgan olmuş başdan ayağa beden
Hor u zâr olub kaçdı çün frenk
Başladı bunlar kılur kaleye cenk...

Düstûrnâme, böylece bizzat Umur Paşa'nın nasıl savaştığını da anlatmıştır. İzmir'de, kaleye tıklan haçlılar, denizden yardım almaları sebebiyle orada direnmeye devam ediyorlardı. Liman Ka-

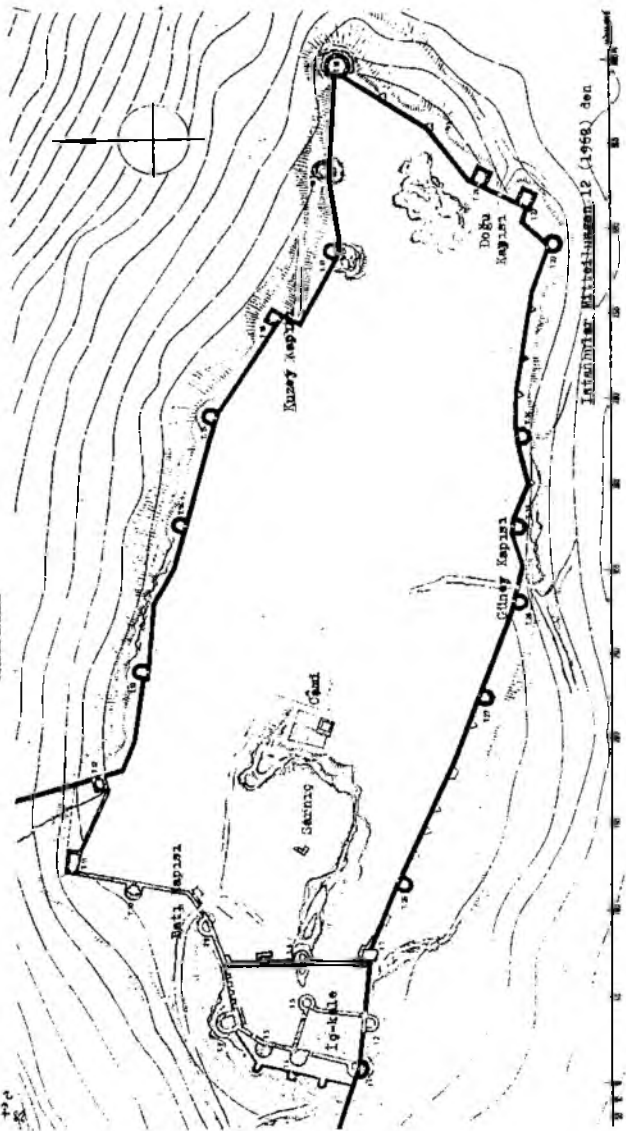
leşi'nin deniz cephesinin daha çok olması, Umur Paşa'nın, yukarıda söylenen başarılarını kesin olarak neticelendirmeye imkân vermiyordu.

Temür Beğ'in 1402'de tahrib ettiği Liman Kalesi'nin temelleri üzerinde, 1472'den sonra yapılan Ok-kalesi (Hisar).

KADIFEKALE

67 + 20

Siyah: Neme baki surlar.
Gizli: 122/23 yllardaki duvarlar.
Boya: I. XV. Yy'ın ikinci yarısındaki duvarlar.

III. BÖLÜM

UMUR PAŞA VE DENİZ

A. Deniz, Türkler ve Umur Paşa :

Gazi Umur Paşa'nın Türkler arasında, yazılı olmayıp, sözlü olarak da devam eden büyük ünü şüphesiz bir bakıma onun deniz ile yakın ilgisinden dolayıdır. Türk tarihinde, XV. yüzyıldan sonra Akdeniz hâkimiyeti sebebiyle, büyük Türk denizcileri yetişmiştir. Bunların ortaya çıkışlarında en doğru izah, bir önceki büyük merhâle, yâni Umur Paşa sebebiyledir.

XV. yüzyılın Türk denizcilerini yorumlarken, nasıl iki yüz yıl geriye gidebiliyorsak, Umur Paşa'yı yorumlarken de yine iki yüz öncesine Çaka Beğ dönemine kadar geri gitmeliyiz. Çünkü her ikisi de İzmir etrafında oluşmuş, İzmir'i merkez edinerek Türk deniz gücünü ortaya koymuşlardır. Bu konuda daha fazla tafsîlata girmeden önce, Çaka Beğ'in de yorumunu, kendinden önceki dönemleri gözönüne alarak yapmamız gerekmektedir.

Türk hayatında, "deniz" belki sanıldığından daha da büyük bir yer tutmaktadır. "Göl" ve "deniz", günümüz Türkçesinde çok farklı büyüklükteki sulara dense bile, Türkçenin ilk dönemlerinde "deniz" ile "göl" arasındaki farkı bilmek güçtür. Çünkü, bugün "göl" dediğimiz bazı su birikintilerine tarihi dönemlerde "Deniz" dendiğini biliyoruz. O halde Türkçede ve Türk düşüncesinde su, göl ve deniz belirli bir yere sahiptir.

Türkçede denizin yeri, coğrafi bakımdan da olağandır. Çünkü büyük nehirlerin (Kem, İrtiş, Edil, Sırderya, İli vs) ve büyük göllerin (Baykal, Balkaş, Issık, Aral ve Hazar) Türklerin oturdukları yerlerde bulunduğu bilinmektedir. Böyle olunca nehir ve göllerde ulaşım ve öteki hizmetler için kayık yapmaları, gemilerden yararlanmaları olağandır. Nitekim Oğuz Destanında "nehir" geçilme-

si, Kaşgarlı'da da kayık, gemi ve tâbirler bunu açıkça gösterir. Herhalde eksik olan, belki de suyu olup olmamasıdır.

Anadolu'ya gelen Türklerden, 1081'lerde İzmir'e hâkim olan Çaka Beğ'in burada gemiler yaptırıp Adalar Denizi'nde askerî hareketlere giriştiği bilinmektedir. Bu gemileri, şüphesiz İzmir'deki tersânede yaptırmıştır. Kendisinin bir süre Bizans sarayında kaldığı bilindiğinden, bu konuda ayrıca belirli bir bilgiye sahip olduğu da muhakkaktır. Fakat önemli olan, Çaka Beğ'in, kısa bir süre içinde, belirli bir deniz gücüne sahip olmasıdır. Türklerin, eğer denizle ilgili belirli bir bilgi birikimleri olmasa idi, bu kadar kısa bir sürede böylesine bir başarıları söz konusu olmazdı.

Hemen belirtelim ki, İzmir'deki tersânedeki ustaların büyük bir kısmı yerli olabilir. Fakat zamanla bunlar arasına, önce âmir, sonra da kısmen usta olarak Türkler karışmış olacaktır. Türklerin doğrudan gemi yapımı alanında, Çaka Beğ döneminde, yâni XI. yüzyılın son yirmi yılında belirli bir yere ulaştıkları söylenemez. Ustaları başkaları da olsa Türkler, İzmir'de gemi kaptanı ve kumandanı olarak kısa zamanda önemli başarılar elde etmişlerdir.

Çaka Beğ'in İzmir'deki faaliyeti çok kısa sürmüştür. Çünkü, doğrudan İstanbul'a yönelen bu Türk beyini, bir başka Türk Kılıçarslan ile çatıştıran Bizans, ondan kurtulmuştu. Çok geçmeden 1098'de İzmir şehri de Bizans tarafından geri alınmış, buradaki ilk Türk izleri de silinmiştir.

Anadolu'da, XII. yüzyılda varlığını kesinleştiren Türkler, XI-II. yüzyılda, liman şehirlerine inmişlerdir. Antalya ve Sinop'un alınmasıyla Selçuklular denizlere indiler. Hele Alâiye'nin alınması ile güney kıyılarında Türkler denizle, Akdeniz ile yakından temasa geçtiler. Her iki şehirdeki tersânede, artık Türkler de gemi inşaatını öğrenmiş olmalıydılar.

Bizans döneminde olduğu gibi, Selçuklular devrinde de bu kıyılarda hem denizle hem de kara ile ilgili geniş bir idârî birim oluşmuştur. Antalya ve Alâiye'den içerde Burdur, Isparta ve Uluborlu-Eğridir taraflarına uzanan bu birim, Türklerin deniz ile ilişkilerini güçlendirmiştir. Bu sahalar içinde Türkler, deniz ile yakın münasebetlerini her zaman korumuşlardır. Nitekim bu Türklerin, 1260 sonrasında, hele XIV.yy.başlarında batı kaynaklarında sözü edilen Türk denizcilerinin çıkış noktası olduğu muhakkaktır. Çünkü Menteşe yöresinde ilk izlerine raslanan, Rados adasını tehdit eden Türk denizcilerinin, önce Dalaman çayı kıyılarında faaliyet gösterip sonra da bu yöreden batıya kaydıkları muhakkaktır.

XIV.yy başlarında, Türk kaynaklarında pek bilgi yoksa da, Türk denizcilerinin Adalar Denizinde faaliyeti bilinmektedir. Bu faaliyetin biricik yorumu, Antalya yöresinden devam edegelen bir birikimin batıya kayması ile mümkündür. Bu aynı zamanda Antalya körfezi batısındaki büyük Türk kitlesiyle de yakından ilgilidir ki, bunlar hem Menteşe'nin hem de Aydın Beyliğinin esasını teşkil edecektir.

Kaynaklar, XIV. yüzyıl başlarında Menteşe beyliğinden çıkmış olması gereken önemli deniz haberlerini içerir. Bunlara muhakkak ki, 1304'de Efesos/Ayasuluğ'un alınmasından sonra Aydınoğulları da eklenmelidir. Aydınoğullarının bu ilk dönemde Menteşe ile yakın ilişkileri, ilk çıkış konusundaki soruları kısmen çözümler. Sonraki gelişmelerin sağlanmasında, şüphesiz doğudan gelen Türklerin de büyük payı vardır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Umur Paşa'nın, ülke içi ile yakın bağlarını biliyoruz. Umur Paşa, ülke dışı ile, ve özellikle Adalar Denizi ile münasebetleri sağlamak üzere, sağlam ve etkili bir deniz gücünün önemini biliyordu. Nitekim, o İzmir'e hâkim olur olmaz, Hoca Selman'dan bir "kadırğa" yapılmasını istemiştir.

İzmir ve gemi inşaatı:

Yukarda, Çaka Beğ devrinde, Çaka Beğ'in İzmir'deki tezgâhlarda gemiler yaptırarak Adalar Denizinde harekete geçtiğini söylemiştik. İzmir de, mevcut gemi inşa tezgâhları, şüphesiz sonrakı yıllarda da varlıklarını devam ettirmişlerdir. Zaman zaman tahrib edilse bile, yeri ve inşa edicilerin bulunması, hemen bu hususta etkili olabilirdi. İşte, eskidenberi varlığı bilinen bu tersânede Hoca Selman, gemi inşaatına girişti.

İzmir de tersânenin liman dışında, güneyde, şimdiki Karataş yöresi olduğunu tahmin ediyoruz. Burası, geride ağaçlık bir saha olması yanında, bir körfez oluşturmuş ve ayrıca şehrin yakınında olması ile buna imkân veriyordu. Bu tersânede, Hoca Selman, malzeme, ve ustalarını temin ederek gemilerin ve bu arada kadirganın yapımını sağlamıştır. Belki Hoca Selman, ustaları da etraftan ve yâ İzmir'deki (Ayaruluj, Belat) sağlamıştır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Antalya ve Alâiye tersânele-ri Menteşe Beyliğinden, Ayasuluğ yakınlarındaki tersâne de İzmir' dekinden daha önce faaliyete geçmişti. Şimdi de, 1329 başlarında İzmir tersânesi faaliyete geçmiştir. Ayasuluğ yakınlarında, Hızır Beğ'e ait gemileri inşa ve bakımını yapan tersâne ayrıca faal bulunuyordu.

Umur Paşa'nın ilk donanmasını, Gazi adı verilen bir kadirga ile yedi kayık teşkil etmiştir. Toplam 8 parçalık bu donanma şüphesiz Menteşe, hatta ağabeyi Hızır'ın deniz gücüne göre hayli küçük idi. Fakat bu donanma, her geçen yıl, hatta günden güne daha da büyüyecektir.

Umur Paşa'nın askerlerinden bazılarını "beğ fermanı" ile denizci yaptığını, bu gemilere bindirdiğini biliyoruz. Sonradan "Umurca Oğlanlarıyız" diye kendilerince üstünlük hissi duyacak olan Türk gemicileri, ilk defasında biraz da zorla bu işe girişmişlerdir.

XIV.yy ilk yarı ortalarında, Türk gemicilerinin hâkim olduğu Adalar Denizi kıyılarında, Türk deniz gücü daha çok küçük gemilerden oluşuyordu.

a. **Kadırga**, 25-26 kürekle de çekilebilir, fakat yelkeni de olan savaş gemileridir. Boyu eninden en az 7 defa uzundur. Ulaşım amacı için de kullanılabilinmektedir. Bazen, sayıca az da olsa atlar da otuz kadar, içine girebilir. Bir defasında Umur Paşa'nın kadırgasına, müşkül durumda kalan 500 kadar ayan da alınabilmisti; ancak bunlar, ilk fırsatta, öteki gemilere dağıtılmış olmalıdırlar.

b. **Kayık**, hâlen de bilindiği gibi, nisbeten küçük deniz taşıtlarıdır. Olağan şartlarda 30-40 kişi alabilmektedir. Yelken ve aynı zamanda kürekle hareket etmektedir. Umur Paşa'nın gemilerinin daha ziyâde, k a y ı k, yâni küçük ve hafif gemilerden oluştuğu anlaşılıyor.

c. **İğırbar**, kadırga türünden bir gemidir. O da nisbeten büyük gemilerden sayılır. Umur Paşa'nın filosunda bulunuyordu.

ç. **Köke**, (Göge) her iki keskin biten, yüksek gövdeli ve sadece rüzgârla hareket eden büyük gemilerdir. Umur Paşa'nın elinde Köge (Göge)si yoktur. Bu gemiler 120-140 kişi alabilmektedir. Kayıklardan bakılınca Kökelerden "her birisi sanasın bir yüce dağ" idi. Büyük, sağlam ve güçlü olmalarına karşılık, hareket kabiliyetleri sadece rüzgâra bağlı olduğundan sınırlı idi. Umur Paşa, Kökelerden hoşlanmamış, hatta eline geçen bir kökenin yakılmasına da ses etmemiştir.

Umur Paşa, gemilerine hem rüzgâr hem de kürekle daha fazla hareket imkânı vermiştir. Kürekçilerin de Türk oldukları görülüyor. Çünkü "Ya Muhammed" diye kürek çektikleri Enveri'nin esrinde kaydedilmiştir.

1328-29'da ilk anda 8 gemilik bir güce sahip olan Umur Paşa, 1329 sonlarında, Sakız seferi için 28 gemi yaptırmıştır. Bunlardan 7'si kadırga, 7'si ığırbar, geri kalan ondördü de kayıktır.

Kısa bir süre içinde, 1 sene kadar İzmir deki tersânede yirmi Sekiz geminin yapılması, büyük bir başarı kabul edilmelidir. Bilindiği gibi bu sefere kimi ıgırbar, kimisi de kayık olmak üzere, ağabeyi Hızır Beğ'in 22 gemilik bir filosu da Ayasuluğ'dan gelerek katılmıştır. Şu halde Sakız seferine toplam elli gemi katılmıştır.

Umur Paşa, kendisi gemiler inşa ettirerek, bir deniz gücü meydana koymakla birlikte, bu gemilerinin insan gücünü sağlamakta, ilk anda güçlük çekmişti. Çünkü:

Kadırgalara birer "beğ" biner ve kumanda ederdi. Bunlara sonraları "Reis Beğ" ve giderek Reis denecektir. Umur Paşa'nın dışında Reis Beğ olarak, ilk olarak Ehad Subaşı'yı biliyoruz. Bundan sonra Yusuf Beğ ile İlyas Beğ'ide, kadırğa reislerinden olarak sayabiliriz. Öteki reisler ile, kayık reislerinden pek isim bilemiyoruz.

Gemilere silahlı azepler binerdi. Bunlara silah olarak, çangara, zemberek ve tüfek yükledilirdi. Azeplerin ok ve kılıçlarında ayrı olarak, birer sopa taşıdıkları anlaşıyor. Umur Paşa ve belki birkaç büyük Beğ için birçok at da bindiriliyordu.

İzmir tersânelerinde, Ehad Subaşı'nın gayretleriyle, gemi inşaatı her geçen gün ilerliyordu. Nitekim Enverî, durmaksızın yeni yeni gemiler yapıldığından söz eder. Gemi inşaatının durmaksızın arttığı Umur Paşa'nın deniz seferlerine katılan gemilerin sayısından da belli olmaktadır:

1. *Gelibolu seferinde (1331)* : 35 gemi.

2. *Bodanitsae Seferi (1332)* : 250 gemi. Bu sefer için "köke" ler kadar ulu kadırgalar yapıldığı söylenmektedir. Gemi sayısının çoğalması, donanmanın iki filoya ayrılmasını gerektirmiştir. Bunlardan asıl filoyu Umur Paşa kumanda etmekle birlikte, öteki kısım da Ehad Subaşı emrinde bulunuyordu. Ehad Subaşı" komutasındaki filonun, daha ziyâde küçük gemilerden olduğu anlaşıyor. Meselâ bu sefer sırasında Ehad Beğ 100, Umur Paşa ise 150 gemiyi kumanda etmişlerdir.

3. *Kulurı Seferi*: Umur Paşa'nın toplam gemi sayısı 170 olup, bunun 100 ünü Ehad Beğ, 70'ini de Umur Paşa almışlardır. Bu vesile ile anlıyoruz ki, Umur Paşa, donanmasının büyük gemilerini ayrı bir filoda toplamış ve emrinde bulundurmıştır.

4. *Monovesya Seferi*: 1335: 276 gemi.

5. *Sonraki Nakşe Atina ve Adalar Deniz Seferinde* 110 gemi vardır. 60 ına Umur Paşa, 50 sine de Ehat Beğ kumanda etmektedir.

6. *En büyük Seferi* : 350 gemi ile çıktığı Karadeniz'e olmuştur. Muhtemelen 1341 yazındaki bu seferinde, bir süre İstanbul boğazında adı hâlen de Umur Yeri olan yerde kaldığı anlaşıyor. 350 gemiden önemli bir kısmı, küçük ve süratli gemilerdir. Fakat böylesine büyük sayıdaki geminin düzenli bir şekilde Karadeniz'e çıkartılması, Tuna nehri ağzı yakınlarında karaya asker çıkarılması, savaşıması, bir süre kaldıktan sonra, geri dönülmesi, Umur Paşa'nın büyük başarısı olarak kabul edilmek icab eder.

7. *Umur Paşa*, D. Kantakuzenos'a yardım için gittiği Rumeli/Trakya'da 300 gemiden ibâret filo ile katılmıştır. Burada gemilerinin bir kısmını kaybetmiş olmasına rağmen, on binlerce askerini deniz yolu ile taşıması, büyük bir olaydır. Ancak Umur Paşa, bu seferinde gemi bakımından bir hayli kayıplara uğramıştır.

Umur Paşa'nın, deniz gücünün büyük ölçüde yok olması, 1344 İzmir baskını iledir. Haçlılar, Liman kalesine çıkmadan önce, tersâneyi tahrib etmişler, limanda bulunan Umur Paşa'nın deniz gücünü de yok etmişlerdir. Umur Paşa'nın, diğer küçük limanlardaki gemileri ise büyük bir öneme haiz değildir.

Umur Paşa'nın tahribden kurtulan gemilerinin, İzmir önlerinden uzaklaştıkları muhakkaktır. Bunlar geniş ölçüde Ayasuluğ'a gitmişler fakat bir kısmı Saruhan-oğulları veya Karesioğlu'nun hizmetine girmiş olabilir. Belki de pek az kısmı Orhan Gazi'nin hizmetine de girmiş olabilir.

Umur Paşa'nın 1348'de şehid düşmesi, Aydınoğullarının denizler ile ilgisini bir süre için kesmeye mecbur etti. Çünkü Haçlılar ile yapılan anlaşmada Aydınoğullarının deniz gücü artık söz konusu edilmemektedir.

U m u r P a ş a, Türklerin Akdeniz sahasında gösterdikleri en büyük reislerden birisidir. Kendisinin çocukluğu doğrudan deniz kıyısında geçmemesine rağmen, Bozdağların, Gölcük yaylasında sularla içiçe büyümüştü. Bu sebeptendir ki, İzmir'e hâkim olunca, hemen bir deniz gücü ortaya koymuştur. O, 8 gemiden başlayan gücünü, 350 gemiye kadar çıkartmıştır. Nihâyet 20 yıldan daha az bir sürede 10-15 senede gösterdiği bu büyük başarıyı belirtmek gerekir.

Umur Paşa, denizlere açılmakla kendisi bizzat, önderlik ederek Türk gemi kumandanı, reislerinin yetişmesine önayak olmuştur. Önceleri "Bağ fermanı" ile gemilere binen Türkler zamanla usta birer denizci olmuşlardı. Denizleri, iklimi, kısacası başarılı olmak ve hayatta kalmak için gerekli bütün bilgileri öğrenmişlerdir. Denizcilerin kısa bir süre içinde böylesine yetişmesi, Türk'ün kabiliyetinin denizle de yakın ilgisine işâret eder.

Umur Paşa İzmir ve çevresinde, özellikle batıdaki Urla yarım adasında denizle içiçe yaşıyan Türkler Ürüsondü hatırası devam etmiştir. 1348'den sonra, bu Türkler kabileyetlerini büyük ölçüde göstermeseler bile, denizle içiçe yaşamaya devam etmişlerdir. Böylece, kıyılarda kendi zarurî ihtiyacı için kayıkçılık yapan bu Türkler XV.yy sonlarında Osmanlı devletinin yeni imkânları ortaya çıktığında Akdeniz'in en namlı denizcileri olacaklardır. Böylesine bir denizci neslinin ortaya çıkması, Umur Paşa'nın gayretlerine bağlıdır.

Umur Paşa, denizi sadece bir hayat alanı olarak görmemekte, O'nu, Anadolu karası ile birlikte bir bütün hâlinde düşünmektedir. Umur Paşa'nın, Adalar Denizini, sadece Anadolu ile birlikte

değil, batısı ve kuzeyi ile birlikte düşündüğünü, bu büyük bütünlüğü kendi etrafında oluşturmaya çabaladığını söyleyebiliriz.

Umur Paşa, çocuklarının yanlış olarak sandığı gibi, denize yabancı Türklerin denizle içiçe olduklarının en açık, kesin ve erken örneklerinden birisidir. Çünkü Deniz, Türkün yaşaması, güçlenmesi ve başarısı için gerekli idi.

Umur Paşa'nın, sonraki yıllarda ve yüzyıllarda Türklere ve Osmanlılara etkisi, büyük olmuştur. Bunun bir başka örneği, Yusuf bin Abdüllâtîf'in *Subhat'ül - Ebrâr* adlı eserindeki şu ifâdedir (1).

“Aydın Beğ oğlu Gazi Umur Paşa, gemilere binüb gazalar ederdi. Âl-i Osman beğlerinden gemi ile gazâ eden (evvel) Umur Paşa'dır. Nice kerre velâyeti zâhir olmağın gâziler U m u r P a ş a C a n ı için deyü yemin ederlerdi. Bu Umur Paşa zamanında gâziler ganimet malını beктаşî börkleriyle üleştirdiler. Anın için börklerin eşfesin altun ile bezediler. Şimdi ol kisbeti çorbacılar ve solaklar giyerler. Umur Paşa kisbetidir. Yeniçeri keçesi sonra ihdas oldu. Sebep bu oldu ki kaçan ehl-i imân Rumeli'ne geçdikte Vardar keçesinde bir divâne var idi. Gelibolu'feth olduktan sonra ol divâne geldi. Müslümanlar içinde oldu ve Gazi Süleyman Paşa her kanda gitse atı önünce yürüdü. Ensemi gün yakmasın deyü iki karış mikdarı keçe paresini eski Umur Paşa tacının bir yanına dikmiş idi. Sonra piyâde olan gâziler ol keçeyi giyer oldu ve bir bezirgân oğlu yeniçeri olub börkleri andan payde oldu. İptida yaya yazmak, akbörk ve kızbörek Orhan Gazi zamanında ihdas olunmuştur.”

Umur Paşa'nın denizlerdeki faaliyeti, sonraki yüzyılların Osmanlı kaynaklarına da yansımıştır. Bunlardan ikisinin metnini, aynen aşağıda veriyoruz:

(1) Naklen bk. H. Akın, *Aydinoğulları*, s. 50-51

1. *Piri Reis, Kitab-ı Bahriye*, İstanbul 1935, s. 315

“Ol kalenin İnebahtı tarafında Keşişlik derler bir adacuk var. (Bu) adacığu merhum Gazi Umur Paşa feth etmişti. Hatta ol yerin eski kâfirlerinden şöyle işiddik kim merhum Gazi Umur Paşa Atina körfezinden mezkûr İnebahtı körfezine, karadan altı mildür, bu altı mil yere gemilerin aşurub zikr olan İnebahtı koyunda bazı yerleri feth etdikten sonra mezkûr gemileri ol diyarda oda urub aldığı esirleri karadan sürüb bu cânibe getirmiş”

2. *Tursun Bey, Târih-i Ehû'l-Feth* (hz. M. Tulum), İstanbul 1977, s. 169

Osmanlı Donanması, Kefe'yi feth için Karadeniz'e açıldığında (879 H) söylenmiştir:

“Eğer görse anı Gâzi Umur Beğ
Diye olmaya bu donanmadan yeğ
Mavunalar kadırgalar bu üzre
Sanasın dağlar yürür su üzre
Cıdadan her biri oldu neyistân
Kızıl bayraklardan bir gülistân”

B. Umur Paşa'nın kadrosu

Umur Paşa, yanında birçok yiğit, bilgili ve işbilir insan bulundurmıştır. Bunların da Umur Paşa'nın başarısında katkıları vardır. Dolayısı ile bu insanların da haklarını teslim etmemiz gerekmektedir.

1. **D ü n d a r B e ğ** : Umur Paşa ile birlikte ilk zikredilen isimdir. Belki de Umur Paşa ile daha çocukluktan gelen bir yakınlıkları vardı. İlk adının Hayreddin olduğu anlaşılıyor. Umur Paşa ile birlikte hemen bütün savaşlara katılmıştır.

Dündar Beğ, 1348'de Umur Paşa'nın şehid düşmesiyle sona eren mücâdelede de O'nun yanında ve birlikte pusu düzenledikleri kişidir.

Urta yakımlarında bir köy olan Dündarlı, muhtemelen onun adını taşımaktadır.

2. **Y u s u f B e ğ** : Pişrev Beğ'in oğludur. Umur Paşa'nın ilk idarî düzenlemesinde, O'nun veziri olmuştur. Herhalde teşkilatçılık özelliği güçlüydü. Umur Paşa'nın yanından sonraki savaşlarda da ayrılmamıştır. Genellikle İlyas Beğ ile birlikte adları geçmektedir. Umur Paşa'dan sonra, düşmana hamle edenlerin başında bu gelmektedir.

3. **E h a d B e ğ** : çoğu zaman Ehad Subaşı diye de anılır. Subaşı'nın askerî özelliği etkili bir idârî görev olduğunu anhyoruz. Çünkü Ehad Subaşı, İzmir'in subaşısı idi; Böylece İzmir idârî tarihinde, Şehirin ilk valisi olarak Ehad Subaşı'yı saymak gerekir.

Ehad Beğ, aynı zamanda Umur Paşa'nın lalası idi. Bu özelliği ile babasının da güvenini kazanmış birisidir. Umur Paşa, her nereye gitse Ehad Subaşı'nı bırakmazdı. Umur Paşa'nın aynı zamanda küçük veziri idi.

Ehad Subaşı, "İzmir'in Beği" diye de anılmaktadır. Gerçekten de en önemli gemi inşa tezgahlarının bulunduğu İzmir'de, yeni gemiler yapılmasını ustalıklı düzenlemiştir. Umur Paşa'nın, gemi inşa işlerinde olduğu gibi, deniz yüzünde de en yakın yardımcısıdır. Ehad Beğ, "gemi kaydırma" ile meşgul olmuştur.

Ehad Subaşı, hemen bütün savaşlara katılmıştır. Umur Paşa'nın hemen ardından hücum edenlerin arasındadır.

Umur Paşa'nın donanması sayıca da büyüyüp, bunu bir elden idare etmek müşkülleşince, donanma ikiye ayrılmıştır. İşte Ehad Beğ, Umur Paşa'nın donanmasında, asıl filoyu kumanda eden Umur Paşa'nın yanında donanmanın öteki kısmına kumanda et-

mehtedir. 50 veyâ 100 gemilik bu filoları kumanda etmesi onun Umur Paşa yanındaki büyük önemine işâret etmektedir.

Umur Paşa'ya çok yakındır; O'nu zaman zaman bazı aşırı hareketlerinde firenleyebilmektedir. Nitekim 1344'deki Haçlı saldırısında, Paşa'nın, delice bir atılımına, atının dizginlerini tutarak engel olmuştur. Umur Paşa, son hareketinde muhtemelen yanında değildi. Yoksa lalası olarak, belki onu yine frenleyebilirdi.

Ehad Beg'in oğlu da 1342'den sonra Umur Paşa'nın yanında savaşımlara katılmaya başlamıştır.

VAKAYİ AVRUPA

Sene-i Sabıka vakayi sırasında beyan olunduğu üzere Napolyon Brezina felaketinden sonra ordusu münhezim ve perişan olarak ricât edip gelirken, Napoli kralı mürayı ordu kaimakamı nasb ederek kendisi tebdilen Parise gelüp telafi-i mâfât için tedarikatı askeriye ile meşgul olarak 440 bin neferden mürekkep bir ordu ile Rusya'ya çıkmak tasavvurunda idi ve bunda Moskova Seferinden avdet eden büyük ordusunun bakiyesi ile müttefik devletlerin askiri dahil idi. Halbuki, bilede beyan olunduğu üzere büyük Ordu su Kâmil mezmahıl, ümera ve Zabitanı bir kaç bin perakende asker ile Konisberg beldesine iltica etmişler idi ve Rusyalılar, Prusyalılar celb ve imale olduğundan tilsit üzerine hareket eden Mareşal Makdonalt Ordusu refâkatındaki Prusya Ordusu General York marifetiyle ağır ağır hareket ederek ve güya teslime mecbur olmuş gibi görünerek iş bu 1228 sene-i hicriyesi muharrem'in evahirine tesadûf olan 1813 sene-i miladiyesi kansani Efranciyesinin otuzunda Rusya tarafına geçiverdi.

Bu havadisi defaât yıldırım gibi Almanya'nın her tarafına yayıldı. Almanlar fevkalâde memmun ve münşerih oldu. Kübera-ı Almanya'dan bazı zevat koş General YORKUN yanına gelerek teşekkür eylediler ve onu Almanya'nın muhl makamından alkışladılar.

General YORK dahi PRUSYA kralının emrine muntazır olduğu halde KON berge doğru tevcih eyledi. Bunun üzerine Fransızlar KONİSBERGİ terk ile vistül sevahiline çekildiler ve düşmanların takibinden dolayı oralarda da duramayıp, POZENE kadar geldiler.

Bahri Baltık Sahilinde kain pilo nâm kalenin muhafazasına mem olan Askerin Alman olmaları hasebiyle, bu sırada ingilizlere teslim olmaları dahi Almanya'da memmuniyet-i umumiyyeyi calib ve bir mertebe dahi heyecan-ı âmmeye mucip oldu.

4. P i ş r e v B e ğ : Adı daha ziyâde oğlu Yusuf Beğ dolayısıyla geçmektedir. Gelibolu savaşında boğazından yaralanınca Umur Paşa çok üzölmüştü. Kantakuzenos'a yardım seferlerinde de adı "Koca Piyrev" diye geçmektedir. Nitekim burada ölünce, Umur Paşa kendisini Trakya topraklarına defnedecektir.

5. İ l y a s B e ğ : Umur Paşa'nın ilk seferinde, İzmir'e karşı birlikte at teptiği kahramanlardandır. Ok ile olduğu gibi kılıç ile de iyi savaşan bir askerdir. Nitekim ilerki yıllarda adı, muhtemelen idârî bir görev alması dolayısıyla İlyas Subaşı olarak da geçecektir.

İlyas Beğ, savaşlarda Yusuf Beğ ile birlikte görölmektedir. Bununla birlikte Umur Paşa'nın önde gelen kumandanlarından biri olduğunda şüphe yoktur. 1343-44 kışında, donanmayı Trakya'dan Ehad Subaşı ile birlikte Ayasuluğ'a getirmiştir. (Anlaşılan İzmir üzerine yapılacak olan hârekât dolayısıyla ihtiyatlı olmuşlardır.)

6. H o c a S e l m a n : Umur Paşa'nın faaliyetlerini de anlatan Düstûrnâme, bu zatın verdiği bilgilere dayanmaktadır. "Hoca" ünvanına bakılırsa, varlıklı bir insan, bir tüccar olarak, dünyayı gezip tanımış bir insan olmalıdır. Hayli varlıklı ve marifetlidir. Nitekim Umur Paşa İzmir'i alınca Hoca Selman'dan adını "Gazi" koyacağı bir kadirğa inşa etmesini isteyecektir.

Hoca Selman, asker olmadığından Umur Paşa'nın seferlerinde, kahramanlar arasında pek adı geçmemektedir. Fakat bilgilerin onun rivâyetine dayandığı da sık sık ifâde ediliyor.

7. İbrahîm Sübaşı : Umur Paşa'nın İbrahim Bahadır adında bir kardeşi olduğundan, her iki isim zaman zaman birbirine karışmaktadır. Çünkü ikisi de İbrahim Beğ'dirler. Onun için, Aydınoğlu ailesinden olmayan İbrahim Beğ, kimi zaman İbrahim Sübaşı diye anılmaktadır. Her ikisi de kahraman birer savaşçı olarak görülüyorlar.

Diğ er le ri ne gelince, Uğurlu Beğ, Şüca Beğ ve Said Beğler de zikrediliyor. Bunlar ve ötekiler, meselâ Esed oğlu Hasen de kahraman kişilerdir.

O r d u s u : Umur Paşa'nın, ordusu hakkında Düstûrnâme'nin kayıtları gözden geçirilirse, dikkate değer bir gelişme görülüyor. Meselâ ilk İzmir saldırısında, yanında ancak 1000'er vardır. Fakat kısa zamanda askerlerinin sayısı çoğalmıştır. Rütbesiz askerleri, çoğunlukla azep diye de anılmaktadır.

Umur Paşa, yakın seferlerine 3.000 kişilik bir ordu ile çıkıyordu. Sakız seferinde, Ehad Sübaşı, 3.000'er ile çıkıp alay düzmüştü. Eğriboz akınında da 3.000 azep vardı. Bunlara "çibuk börk azep" de diyorlardı. Bu sırada askerlerinden 500 kişilik bir birlik de vardır.

Umur Paşa askerlerini yakından, hatta isimleriyle bilmektedir. Mumduñe akını dönüşünde, okla vurulan askerini "bunu ben bilürem, budur Esed oğlu Hasen" demiştir. Paşa, her seferden dönüşte askerlerine izin verir, evlerine yollardı. Sadece bir defasında, seferi hayli uzun sürmüştür. Bu uzun seferi, Kemal Paşazâde'de dikkate değer ifâdelerle anlatmaktadır.

Umur Paşa en kalabalık askere Kantakuzenos'a yardım için yaptığı seferde ulaşmıştır. İlk seferinde Meriç ağzında çıkartma yap-

tığında 15.100 askeri vardı. Ancak yöredeki diğer Türklerle birlikte Selânik önlerinde, atlı ve yaya asker sayısı 30.000'e ulaşmıştı. Bir süre sonra, bir kısım birliklerini Ehat Sübaşı ile İzmir'e gönderince, yanında ancak 1000 asker kalmıştır.

Kısacası Umur Paşa, öyle kalabalık değil, küçük fakat seçkin bir orduya sahipti. Deniz seferlerinde zaten götürebileceği asker sayısı da, gemi sayısı ile orantılı bulunuyordu.

S i l a h l a r :

Umur Paşa döneminde, silahlar uzaktan muharebe için ok ve yay idi. Yakın savaşlar için süngü, kılıç, veyâ bıçak adı geçmektedir. Korunmak amacıyla "kalkan" giyime eklenirdi. Umur Paşa'nın yaya cenginde, bir elinde kılıç, ötekinde kalkan olduğu halde hamle ettiği belirtilmektedir. Kimi zaman vücuda zırh da giyilirdi. Zırhların gökdemirden olduğu anlaşıyor. Baştan aşağı zırhlı olunca "bürüme" diye tanımlanmaktadır. Bu zırhların kısımları ellik, koluk, butluk ve hatta yüzlük diye de anılmaktadır.

Kale kuşatmalarında, "bağacık" adı verilen bur usul vardır. Bu kağına üzerine kurulan ev olup, aynen bağa/kaplumbağaya benzediğinden bu ad verilmiştir. Böylece korunmuş olarak sur dibine kadar gidilir, oradan kale civarları delinmeye çalışılırdı. Bu arada surlara tırmanmak için merdiven yaygındır.

Gemilerde, mancınık, türünden olan zemberek, çangra oku ve tüfek adı geçmektedir. Bunların hepsi de taş veyâ ok atardı. Büyük mancıklar kale muhasere aleti olup, sâbit olanları çok büyük kitleleri etkili şekilde atabilirdi. Umurca oğlanları adı verilen denizcilerde ok, yay, bıçakdan gayri birer sopa daha bulunurdu. Bunların ucunun demirliği olduğu, gemilerin yakın temasda onların gövdelerine etkili olunmaya çalışıldığı tahmin edilebilir.

Umur Paşa'nın askerleri, ok atımında gayet usta idiler.

M u s i k i :

Dönemin genel âdeti olarak, hemen her saldırıda musiki de olmaktadır. “Boru öttürülmesi” bir harekete işâret gibidir. Zaten “Beylik” etmenin veya bey olmanın göstergelerinden birisi, “tabl’u nakkare” sahibi olmak idi. Babası Hızır Şah’a verdiği gibi, kendisi de İzmir’e giderken “tablu’u nekkâre ve nefir” çalıyordu.

Umur Paşa denize açılırken, nefir çalınmakta, boru ve zurnalar ötmektedir. Nekkâre çalınırken, boru, zurna ve neyler de öterdi. Boru çok sık geçtiğinden, en çok bunun kullanıldığı, emirlerin çoğu zaman bununla verildiği veyâ desteklendiği tahmin edilebilir.

Sık sık verilen ziyâfetlerde, kebaplar yenir, kimileri sarhoş olabilirken, kopuz, mey ve rebablar çalınırdı. Musiki, bu dönemde insanın, hem savaşta hem de barışta ruhunu dinlendirmekte veya alevlendirmekte idi.

IV. BÖLÜM

UMUR PAŞA ve DIŞ SİYÂSET

A. Umur Paşa'nın Doğu, Türk Âleml ile Siyaseti:

Umur Paşa, devrinin seçkin siyâsetçileri arasında yer almaktadır. Çünkü O, XIV.yüzyılın ilk yarısının, o karmaşık ve belirsiz şartları arasında, kendisinin ve beyliğinin siyâsetini en iyi şartlarda sürdürmüştür. Çünkü o, babasından belirli bir siyâsî gelenek devr aldığı gibi, kendi kişisel meziyetleri ile bu siyaseti daha da ileriye götürmüştür.

Umur Paşa, beyliğinin kuruluş döneminin şartlarını en iyi şekilde bilmekte ve değerlendirmektedir. Çünkü, İlhanlı gücünün en ileri olduğu bilinen bir dönemde, Selçuklu hâkimiyetine de doğrudan karşı çıkmayarak, ama onunla bağlarını hiçe sayarak bir oluşum gerçekleşmiştir. XIV.yüzyıl başlarında, Germiyanlıların başlattığı yeni harekâta, Konya Mevlevî muhitinin de desteğini almış olan Mehmed Beğ, daha sonra büyük başarısı ile kendisini kanıtlamıştı. Şimdi oğlu Umur Paşa, çok daha ileriye giden ve başarıları ile, Anadolu şartlarında çok büyük bir ün kazanmıştı. Ama onun bu ününü kazanmaya hakkı olduğunu bazı devranışlarından anlıyoruz.

U m u r P a ş a, babasından miras kalan bir siyâseti, yâni İlhanlı gücüne karşı gelmemeyi en iyi biçimde devam ettirmiştir. İlhanlı'ların, 1335'lerden sonra gittikçe etkisizleştiği bilinmekle birlikte, onlarla bağlarını koparmamıştır. Bir başka deyişle doğudaki büyük güçlerle ilişkisini her zaman dikkatle yürütmüştür. Bu sebeptendir ki, 1350 yılı İlhanlı bütçesinde, **Umur Beğ** adına kaydedilmiş olan miktar, yaratılmış bulunuyordu. Aydmogulları, bu baği kopartmadılar.

Umur Paşa'nın, kaybolan Selçuklu gücü yerine İlhanlı gücünü tanması, Düstürnâme'de de yankılarını bulmaktadır. Umur

Paşa'nın 1344'de Haçlılar eline geçen Liman Kalesi'ni geri almak savaşında Ertane Beğ, iki mancınık ustası göndermişti. Ertane (Eretna) Beğ'in İlhanlı'ların Anadolu umumî valisi olduğu malumdur. Nitekim Batı kaynaklarına da, Umur Beğ'e, Büyük Han'dan yardım geldiğine dair haberler yansımıştır. Bu haberler de açıkça gösteriyor ki, Umur Paşa ve Aydınoğullarının İlhanlı'larla iyi ilişkileri vardır. Onlar, bu iyi ilişkilerini, beylik olarak yaşamak üzere, sonradan Temür'e yanaşarak devam ettirmek isteyeceklerdir.

U m u r P a ş a ve D e n i z l i : Umur Beğ'in, 1327'de dikildiğini zannettiğimiz bir kitâbesinin bulunduğu Denizli, Selçuklu devletinin batı ucunun önemli bir merkezi idi. XIII.yy sonlarındaki bazı büyük hareketler sonucu hayli tahrib edilmişse de, XIV.yy'de yeniden büyümüş ve gelişmişti. İşte bu önemli merkez, İç Anadolu ile Adalar Denizi kıyıları arasında ulaşımında etkili idi Umur Paşa, burada kitâbesini dikerek, iktisâdî bir etki yapmak istemişti. Bunu yaparken, şüphesiz İnanç Beğ'den destek almış olmalıdır. Denizli yöresinde Germiyanların da etkili olmak istemeleri, Umur Paşa ile Germiyanlılar arasındaki düşmanlığın sebeplerinden birisi olabilir. Çünkü, 1333 yazında İbn Battuta, Germiyan düşmanlığının en güçlü zamanında Denizli'ye gelmişti.

G e r m i y a n'lılarla ilişkilerinin iyi olmadığı seziliyor. Hatta Alaşehir üzerine yapılan sefer, Umur Paşa ile Germiyanlılar arasındaki düşmanlığın bir sonucu kabul edilmelidir. Çünkü Alaşehir, Germiyanlıların himâyesinde gibidir. Oysa, Alaşehir bundan sonra (1335) Aydın-oğulları etki sahasına girmiştir. Alaşehir'in 1870'lere kadar Aydın Sancağına dâhil kalmasında, bu zamanlardan beri devam eden hatıraların payı büyüktür. Germiyanlıların, Batı Anadolu'daki nüfusuna karşı, Umur Paşa, Saruhan-oğulları ile işbirliği yapmaktadır.

U m u r P a ş a'nın komşuları arasında en yakın ilişkisi olan şühpesiz Saruhan-oğullarıdır. Germiyan-oğullarına karşı olduğu gibi, batı'daki Adalar Denizi'ndeki menfaatleri de bu ortak siyâset için etkili idi. Umur Paşa'nın, Saruhan-oğulları ile yakınlığı, Süleyman Paşa'nın 1345 seferi sırasında Trakya'da ölmesi üzerine, herşeyi bırakıp, onun cenâzesi ile dönmesinden de açıkça anlaşılıyor. Herhalde Umur Paşa, bu olaydan çok etkilenmiştir. Saruhan Beğ, Umur Paşa'dan hayli yaşlı olmasına rağmen, onun çağdaşı idi.

M e n t e ş e B e ğ, Batı Anadolu'nun açılmasında öncülük etmişti. Damadı Sasa Beğ'den ve XIV.yy başlarından itibaren Aydın-oğulları ile bir düşmanlık ve sonra da soğukluk görülmüştür. Bu soğukluk, zaman zaman düşmanlık derecesine de vararak sonraki yıllarda da devam etmiştir. Hatta E. Zachariadou, Menteşe Beyliğinin zaman zaman Aydın-oğullarına karşı hareketlere katıldığını da belirtir ki, doğrudur. Çünkü 1330'lu yıllarda, kardeşi Süleyman-Şah'ın Menteşe'ye gittiği de bilinmektedir. Menteşe Beyliğinin ticârî ilişkilerinin, Umur Paşa'nın akınları ile zarara uğramış olması akla geliyor. Ancak Menteşe Beyliği, güçlü bir deniz kuvvetine sahip olmakla birlikte, ticâreti de ihmâl etmiyordu. Aydın-oğullarına karşı hareketlerinde, zaman zaman Germiyanlılarda birlikte oluyorlardı.

U m u r P a ş a'nın, öteki beyliklerden Karesi oğulları ile ilişkisi destânedir. Daha sonra onların yerini alacak olan Osman-oğulları ile de iyi ilişkiler içindedir. Daha geç devrin Osmanlı kaynaklarının Umur Paşa'ya bakışları hep olumlu ve hayranlık doludur. Hemen o devrin bir başka Rumeli Fatihi Süleyman Paşa ile görüşmüş olması muhtemel olan Umur Paşa'dan hayli övgü ile söz ederler. Bunlardan bazı örnekleri bu kitabın içinde vermiş bulunuyoruz. Osmanlı Denizcilerinin Umur Paşa'nın izinde olmaktan gurur duydukları da söylenebilir.

U m u r P a ş a, doğu ve Türk-islâm ülkeleri ile ilişkilerini en iyi şekilde yürütmüştür. O'nun başarılı olduğu alan, komşu Hıristiyan güçler ve bu arada Bizans ile olandır.

B. Umur Paşa'nın Batı ve Bizans İle Olan Münasebetleri:

Aydın-oğulları, sahip oldukları toprakları Bizans'dan aldıklarından en çok onlara dikkat etmek zorunda idiler. Bununla birlikte Liman-kalesi dolayısıyla Avrupa'nın katolik Hıristiyan dünyası ile de temesa geçtiler. Onların, bir dönemden sonraki asıl hasımları haçlılar, yâni Papa ve etrafındaki birlik oldu. Bu durumda, her iki kilise arasındaki çekişme de işe karışmış olmalıdır. Umur Paşa, karşısındaki hasımların arasındaki meseleleri de biliyordu. Bunun içindir ki, Sakız sebebiyle, Bizans'la karşı karşıya gelmişti ama, daha sonra, Bizans'la yaklaşıp, bu defa öteki Haçlı güçlerine onlardan destek bulmak istemiştir.

Eski Bizans Ülkesinde yer yer hâkim olan latin güçlerine karşı Bizans ile işbirliği yaptığı gibi, bir zaman için, Bizans'a karşı bu güçlerden de yararlanmasını bilmıştır. Onun bu konularda da çok sağlam görüşleri olmuştur. O, bu siyâseti için gerekli dilleri de biliyordu. Bu sebeptendir ki, doğrudan gelişmeleri takib etmiş, gerektiği zaman gereken müdâhaleleri yapmıştır.

Umur Paşa'nın, Adalar Denizi çevresindeki küçük Latin beylikleri ile ilişkilerini tam olarak bilemiyoruz. Fakat yörenin büyük gücü Bizans ile ilişkilerini tafsilatlı olarak görebiliriz. Çünkü O'nun bu faaliyeti, Bizans kaynaklarında da büyük yankılar bırakmıştır. Ama öncelikle Bizans İmparatorluğunun, XIII.yy sonlarından itibaren durumunu biraz özetlemek gerekir.

XIV.yüzyıl başlarında Bizans tahtında II. Andronikos Palaiologos (1282 - 1328) bulunuyordu. Tahtı paylaştığı oğlu Mihael, 1320 Ekiminde ölmüş, fakat onun oğlu, Andronikos'un torunu III.Andronikos meşru vâris gibi olmuştu. Fakat dede-torun hiç de

iyi geçinemediler. Çekişme sırasında torun Andronikos'un yanında İonnes Kanta Kuzenos'da bulunuyordu. 24 Mayıs 1328'de III. Andronikos Palaiologos, İstanbul'a girdiğinde, en yakınlarından birisi bu Kantakuzenos idi.

III. Andronikos (1329 - 1341) zamanında, işlerin çoğu Kantakuzenos ile Apokaukos'un ellerinde idi. 1331'de Sırp tahtına geçen St. Duşan, doğuya doğru ilerliyordu; Bulgarlar'da etkinliklerini artırmakta olup, Anadolu'da ise Türkmen beylikleri Bizans'a karşı adım adım ilerliyorlardı. Bu dönemde Kantakuzenos, önceliği Sırp ve Bulgar tehdidine verip, Türk beyleri ile daha iyi ilişkiler kurmaktan yana idi. Bunun içindir ki, donanmasını da ihmal etmiş, denizler âdeta Ceneviz ve Venedikli'lere bırakılmış gibiydi. Bir ara Bizans donanmasını güçlendirme faaliyetine de girişti. Lâkin bu, öteki deniz güçleri arasında yeterince etkili olamadı.

1335 - 36 kışında, Bizans İmparatoru, yanında Kantakuzenos olduğu halde Foça'ya gelmişti. İşte bu sırada, Batı Anadolu Türkmen Beyleri ile yakın ilişki kuruldu. Umur Bey, Batı Anadolu'daki durumu, Bizans yetkilileri ile doğrudan görüşerek karara bağladı. Buna göre, Sakız'da Umur Beğ'in, Alaşehir'de ise Bizans'm durumu güçlendi. Ve bundan sonra, Bizans ile Umur Beğ arasında, herhangi bir düşmanca hareket söz konusu olmayacaktır.

15 Haziran 1341'de II. Andronikos, geride dokuz yaşında bir erkek çocuk bırakarak öldü. Annesi katolik olduğundan halk tarafından fazla sevilmeyen Avrupalı bir prenses, Anna idi. Çocuk İmparatorun niyâbet heyeti başına, devleti zaten idâre etmekte olan Kantakuzenos'un geçmesi olağan gibiydi. Nitekim ilk olarak böyle kabul edildi. Fakat İstanbul'da Kantakuzenos'a karşı güçlü bir düşmanlık olup, bunun da işlerini yürüten ve fiilen İstanbul'a hakim bulunan Apekaucos sürüklüyordu. İmparatoriçe Anna da onunla birlikte idi.

Bizans'ı batıdan tehdit eden Sırp ve kuzeyden tehdit eden Bulgarlara karşı, Trakya'da mücâdeleyi düzenlemek amacıyla, Kantakuzenos, Makedonya taraflarına gitmişti. Onun İstanbul'dan uzaklaşmasını fırsat bilen muhalifleri, bütün görevlerinden uzaklaştırdılar. Yeni niyâbet heyetinin başında, kraliçe Anna'dan başka, Patrik İonnes de vardır. Kantakuzenos'un İstanbul'da bulunan bütün herşeyine el konuldu. Bunun üzerindedir ki, Kantekuzenos, meşru niyâbet heyeti başkanı olarak, İstanbul'a geri dönmek istedi; başarılı olamadı ve bundan sonra, 26 Ekim 1341'de, Demitoka'da, kendisini İonnes Palaiologos'un meşru naibi, yâni İmparator ilân etti.

Bizans'da 1341 sonlarında ortaya çıkan iki başlı idârenin sahipleri, birbirlerine karşı amansız bir mücâdeleye girişmişlerdi. Devlet merkezinde Apokaukos hâkim bulunuyordu ve Kantekuzenos'un yanındaki kuvvetleri etkisiz kılıp, İstanbul'dan uzaklaştırmıştı. Kantakuzenos bir ara müşkil durumda kaldı; Çünkü, Rumelindeki şehirler de kendisini istememeye başlamışlardır. Bu durumda Kantakuzenos, komşu devletlerden yardım istedi: Sırpılar, Bulgarlar ve Türkmen Beyleri, bu durumdan yararlanmak için, taraflara yardıma hazır dılar. Önce Sırp lardan yardım isteyen Kantakuzenos, S.Duşan'ın yardım ı ile Selânîk'i almak istemişse de başarılı olamamıştı. S.Duşan, hemen sonra, İstanbul'daki idâre ile anlaşma yolunu tutacaktır.

İşte 1341 yılı sonlarında Kantekozunes'un müşkil durumda kalması anında, aklına Aydın oğlu Gazi Umur Paşa geldi. Muhtemelen 1336'da Karaburun (veyâ belki Urla İskelesi: Klazomenasi) da görüşmüş olduğu Umur Paşa, kendisine yardım edebilirdi. Çünkü Kantakuzenos'un askerî gücü yetersiz bulunuyordu.

Anlaşıyor ki, Umur Paşa, 1342'den itibaren Bizans ile ilişkilerinde kendisini serbest hissetmiştir. Ancak, Kantakuzenos'dan yardım talebi gelince, deniz akınlarını ve askerî harekâtını onun

adına yürütebilirdi. Nitekim 1342 sonlarında güçlü bir donanma ile denize açılmıştı. 350 gemiden oluşan bu donanma ile hâlâ tartışılan seferini yapmıştır. Çünkü Umur Beğ, Germe'den geçip, 300 gemi ile Karadeniz'e açıldığını belirtiyor. Herhalde, bu kısımda Enverî iki seferi birbirine karıştırmış olacaktır. Şöyle ki, Türkler, bir boğazla ayrılan yerlerde, kuzeydeki denize Kara, güneydekine de Ak-deniz derlerdi. Sinop'da bu gerçek hâlâ yaşanmaktadır. Böyle olunca, Mora'daki boğazın öte yanına Türkler Karadeniz demiş olabilirler. Bu Karadeniz ile, büyük Karadeniz birbirine karıştırılarak iki seferin tafsilatı içiçe girmiştir. Herhalde Yananistan'ın batı kıyılarına yapılan sefer Sırlara karşı, Kara Deniz'in batı kıyılarına yapılan sefer ise Bulgarlara karşıdır. Bunların her ikisinde de Kantakuzenos'a yardım amacı açıktır. Ancak Enverî, bu seferlerde böyle bir amaçdan söz etmiyor.

Umur Paşa'nın Kantakuzenos'a fiilen yardımı, 1342 senesi sonlarındaki büyük seferi ile başlamıştır. 300 gemi denize açılan Umur Paşa'nın yanında, Bizans kaynaklarına göre 29.000, fakat Düstürnâme'ye göre 15.100 askeri vardı. Meriç nehri ağzına asker çıkaran Umur Paşa'nın donanması, Kantakuzenos'a göre 380 gemiden oluşuyordu. Umur Paşa, Kantakuzenos'un, Dimetoka'daki hâkimiyetini güçlendirmiştir. Hatta birlikte, Selanik'e karşı bir harekâta da giriştiler. Lâkin bu hareket, Kantakuzenos'un, şehir alındığında yağmaya müsaade etmemesi yüzünden başarılı olamadı. Bundan sonra doğuya doğru hareket ettiler. Makedonya ve Trakya şehirleri, Kantakuzenos'un hâkimiyetini tanımak zorunda bırakıldılar.

Bu olaylar sırasında, öteki Türkmen Beyleri de ötekilerle birlikte idiler. Meselâ Selânik'i korumak için gelen Apokaukos, şehir önlerine 70 Rum ve 32 müttefiki Türk gemisi ile gelmişti. Ancak gerek Apokaukos, gerekse Türkler, Umur Paşa ile karşılaşmaktan çok çekiniyorlardı.

1342 - 43 kışı hayli sert geçiyordu. Meriç donduğu için Umur Paşa'nın gemilerinden bir kısmı hareket edemiyordu. Bununla birlikte Umur Paşa, Kantakuzenos ile, onun Trakya hâkimiyetini güçlendirmekte idi. Umur Paşa, bir ara gittiği İzmir'den yeniden 200 gemi ile (Bizans kaynağma göre) yola çıkmış, Selânik önlerine gelmişti. Bizans kaynakları, Umur Paşa'nın, İzmir'e döndüğünden söz ederse de, Düstûrnâme, sadece beylerini gönderir. Geç devrin Osmanlı kaynağı Kemal Paşazâde, muhtemelen bu seferin hatırası olarak çok uzun bir süre İzmir'den ayrı kaldıklarını belirtir. Herhalde Umur Paşa, bu seferler sırasında bir yıldan daha uzun bir süre Trakya'da kalmıştır. Bu arada bir de hastalık geçirmiştir.

Umur Paşa'nın Trakya'da kalması, İstanbul'daki idare için de olumsuz etkiler yapıyordu. Çünkü Kantakuzenos'un en büyük askerî dayanağı Umur Paşa idi. Kantakuzenos, artık şehirlerde, taşradaki hâkimiyetini yeterince yerleştirdiğini zannediyordu. Bu sebeptendir ki Umur Paşa ile Apokaukos arasındaki yakınlaşmadan Kantakuzenos da memnun idi. Merkezî Bizans idâresiyle Umur Paşa arasında, Umur Paşa birliklerinin İzmir'e taşınması için bir anlaşma yapıldı. Buna göre Bizans, bu ulaşım vasıtalarını sağlıyacaktır. (Umur Paşa İzmir'e biran önce dönmek istiyordu) Kantakuzenos, Umur Paşa'nın dönüş masrafından kurtulduğundan memnun idi.

Umur Paşa'nın, Doğu Avrupa siyâsetine faal olarak katılması, Bizans taht mücâdelesinde taraflardan birisine ağırlığını koyması, aleyhindeki Haçlı seferi hazırlıklarını hızlandırdı. O'nun İzmir'deki deniz üssünü ele geçirip tahrib etmek, Umur Paşa'yı, bir daha denizlere açılmıyacak hâle getirilmesi gerekiyordu onlar için. Nitekim 1344 sonlarında, Ekim ayında İzmir'e asker çıkarılmış ve Liman kalesi işgal edilmiştir. Bu arada Umur Paşa'nın tersânesi tahrib edilmiş, gemileri de yakılmıştı. Bu olaylar sırasında Umur Paşa'nın, hemen yine İzmir'e dönmüş olmasında muhtemeldir.

Umur Paşa, Bizans'ın temin ettiği gemilerin yanında, kendisinin 30 kadar gemisi ile dönmüştü. Aradan olağan bir gazâ seferinden daha uzun bir süre geçmişti. Belki de bu sebeple İzmir'e sefer hazırlanıp gerçekleştirilmiş de olabilir. Umur Paşa'nın İzmir'e gelmesiyle, üzerindeki haçlı baskısı etkili olmuş, Umur Paşa bir süre için, Rumeli'ndeki olaylara karışmamıştır.

Umur Paşa, 1344 - 45 kışında İzmir Liman Kalesi'ni geri almak mücadelesi vermişti. Bütün çabasına rağmen başarılı olamamıştı. Fakat Haçlıların kaleden dışarıya çıkmalarına da imkân verdirmiyordu. İşte bu günlerde, yakın müttefiki Saruhan-oğlu kendisini ziyarete gelip, bazı tekliflerde bulundu. O'na göre, Haçlıların Liman-Kalesi'ni işgaldeki asıl amaç, Umur Paşa'yı burada tutmak ve O'nu Avrupa'daki mücadeleden ayrı kalmasını temin idi. Bu sebeple düşmanın bu oyununa gelinmemeli, gazâ ve öteki hareketlere devam edilmeli idi.

Bu fikir Umur Paşa'ya da uygun geldi. (1) Saruhan-oğlu Süleyman Paşa ile birlikte, 1345 baharında karadan Gelibolu'ya doğru hareket ettiler. Bizans kaynaklarına göre 20.000 süvari idiler. Mayıs ayında yeniden Dimetoka önlerinde idiler.

Umur Paşa, Rumeli'ye bu beşinci gelişinde, öncelikle Kantakoznes'a karşı dönem eski yandaşı Momçilo üzerine yürümüştür. Umur Paşa, bizzat Momçilo ile savaşmıştı ve onu, kalabalık askerleri ile birlikte bertaraf etmişti. Kantakuzenos, böylece Trakya'da hâkimiyetini yeniden sağlamıştı. Sırlara karşı hareket etmek üzere batıya ilerlemeye başladılar.

İşte bu günlerde, kendisinin eski hasmı, İstanbul'daki idarênin en güçlü kişilerinden Apokaukos'un öldürüldüğü haber alındı (11 Haziran 1345). Umur Paşa ve Kantakuzenos, hemen İstanbul'a

(1) İzmir Liman Kalesi etrafında, kaleyi devamlı baskı altında tutan sabit mancınıkları kaldırarak, kuşatmayı en alt düzeye indirdi.

doğru yola çıktılar. Şehrin önlerine ulaştıklarında, bekledikleri gibi bir hareket olmamış, Kantakuzenos'un hasımları duruma hâkim olmuşlardır. Bunun üzerine, Umur Paşa yeniden batıya yöneldi. İşte bu yolculuk sırasında, Saruhanoğlu Süleyman Beğ, hastalanarak vefat etti. Umur Paşa, bu durumdan son derece etkilendi ve hemen, Saruhanoğlu'nun ölüsüyle birlikte geri döndü. Çünkü, babası Saruhan Beğ'e karşı çok derin duygular besliyordu ve bizzat gelmeyi uygun bulmuştu. Umur Paşa, böylece 1345 yılının eylülünde Manisa yoluyla İzmir'e döndü.

Umur Paşa, Bizans'daki mücâdelede faal taraflardan birisi olmaktan çıkmıştı. Kantakuzenos'un, Umur Paşa'nın yerini alabilecek bir güçlü Türkmen Beyine ihtiyacı vardı. Umur Paşa bu konuda Osman-oğlu Orhan Bey-i tavsiye etti. Nitekim daha önce Kantakuzenos'un bir kızı ile evlenmesi söz konusu olunca bunu Umur Paşa reddetmişti. Bir başka kızının Orhan Beğ ile evlenmesini, Umur Paşa'nın olumlu gördüğü biliniyor. Böylece Despina ile Umur Paşa arasındaki evlenme gerçekleşmemiştir. Ancak Theodora ile Orhan Beğ, 1346 Temmuz'unda evlendiler.

Kantakuzenos'un durumu her geçen gün kuvvetleniyordu. İstanbul idaresi, Saruhan-oğlu'ndan yardım istedi; ki, Kantakuzenos ve Umur Paşa, bir beylerinin ölümüne sebep olmuşlardı. Oysa, bu birliğin arasında Umur Paşa'nın da adamları vardır. Bunlar Trakya'ya geldiklerinde, Kantakuzenos'un tarafına geçtiler. Kantakuzenos, bu taht kavgasında iyice güçlenmiş bulunuyordu. Nihâyet 3 Şubat 1347 tarihinde İstanbul'a girmeyi başardı. Bizans'daki birliğin sağlanması ile, Kantakuzenos'un siyâseti de değişmeye başlamıştır. Gerçi o Sırp tehdidini yine de daha önemli görüyordu ve bunun için yine Umur Paşa'dan yardım istemişti. Fakat Umur Paşa, bu sırada Liman kalesini yeniden kuşatmış, bütün gücüyle onu geri almak amacına yönelmişti. Çok geçmeden şehid düşecek ve Bizans'ın içlerine doğrudan müdahale edebilen bir Türk Beğ'i, tarih sahnesinden çekilecektir.

S o n u ç olarak, Umur Paşa, dağınık güçlerin hâkim olduğu Adalar Denizi çevresinde ve Anadolu'da, Aydın-oğullarını daha da güçlü kılmak için, bütün siyâsî girişimleri de yapmaktadır. O hem Asya'da, İlhanlı ülkesinde olup bitenleri dikkatle takib etmekte, hem de Bizans topraklarındaki beyliklerin durumunu ve Bizans'ı izlemektedir. Bizans, kilise ayrılığı sebebiyle katolik Papa ve Haçlılara karşı çok sıcak bakmadığından Umur Paşa bu durumu değerlendirebilmektedir. Böylece o hem Batı Anadolu'da, hem de Adalar Denizi'nde başarılı bir dış siyâset izlemeye muvaffak olmuştur.

Umur Paşa, dış siyâsetinde Adalar Denizi'ni esas almıştır. O bu denizin hem üzerindeki adalar hem de öteki batı kıyısındaki durumu yakından gözlüyordu. Aynı zamanda, batıdaki birliği yeniden sağlamak isteyen Bizans'ın içine düştüğü kargaşalıktan yararlı çıkmayı da düşünüyordu. Bunda, öteki Türk beyleri için bir rehber görevi görmüştür. Nitekim öteki Türkmen Beylikleri, özellikle Osman-oğulları, bu sebeptendir ki, Umur Paşa'nın siyâsetini takib ediyorlardı. Osmanlılar, Gazi Umur Paşa'nın ruhunu her zaman rahmet ve minnetle anmışlardır. Âdeti onun yarım bıraktıklarını tamamladıklarını da böylece göstermişlerdir.

V. BÖLÜM

UMUR PAŞA ZAMANINDA İKTİSÂDÎ HAYAT

Umur Paşa çağının iktisâdî hayatında, temel görünüş, insan hayatını devam ettirecek yiyecek ihtiyacının karşılanmasıdır. İnsanın yiyecek ihtiyacı ise, hububat yanında, et ve benzeri ürünlere dayalıdır. Bu dönemin Türklerinin temel gıdalarının et ve ete bağlı besinler olduğu muhakkaktır.

Umur Paşa döneminde, Türkmenlerin yeni geldikleri Aydın-eli'nde kendileri için elverişli yerler aramakta olduklarını ve yer yer toprağa yerleştiklerini söyleyebiliriz. Türkler geldiğinde, yerli rumların da varlığını sürdürdüklerini biliyoruz. Rumların boş bıraktıkları yayla ve dağlara Türkler, yarı göçebe hayatlarının gereği olarak hemen sahip çıkmışlardır. Böylece kışları ılık Menderes vâdisinde, yazları ise Bozdağların serin yaylalarında hayatlarını geçirmeye başlamışlardır. Hemen her yerde böylesine kışlak ve yaylaklar belirlenmiş gibidir. Belki daha kısa süreler kalınan güzle ve yazla da bulunuyordu.

İbn Battuta, 1333 yazında, Mehmed Beğ'i, Bozdağ'daki yaylasında, bir çadırda (otağ) ziyâret etmişti. Böylece en büyük kademesinden başlayan yaylak-kışlak hayatı, kademe kademe Türklerin hemen hepsinde görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak da, hayvancılık esas geçim kaynağıdır. Ancak uygun yerlere ziyaret de yapılıyordu. Ziraat, yerli rumların da severek meşgul oldukları bir meşgale olmalıdır. Çünkü Rumlar sadece şehirlerde esnaf ve sanatkâr olarak varlıklarını sürdüremezlerdi.

Hayvancılık, öteki Türkler gibi, Aydınöğullarının temel meşgalesidir. Koyun, yiyecek ve giyecek için gereklidir; fakat at beslenmesi, hem bir askerî gereklilik, aynı zamanda en önemli kazançlarından birisidir. Çünkü gerek Akdeniz'de gerekse daha batıdaki ülkelerde at talebi bir hayli çok idi. Böylece at yetiştiril-

mesi, en büyük hayvancılık meşgalesi kabul edilebilir. Buna kade-me kademe sığır, manda, koyun ve keçi gibi hayvanları da ekleyebiliriz. Deve, muhtemelen bu dönemde Türkler tarafından bu sahaya getirilmiş, ulaşımda öne çıkmıştır.

Hayvancılığın, deri ile ilgili sanatları beslediği ve canlandırdığı ayrı bir gerçektir.

Ziraat :

Arpa, hayvan ve özellikle atlar için gerekli olduğundan Türkler, hem yaylak ve hem de kışlakta az da olsa ziraat yapıyorlardı. Fakat zamanla hububat üretiminin de kazançlı olduğunu görünce mevsimlik yerler de de olsa ziraatı hayvancılıktan ayrı olarak da geliştirmişlerdir. Çünkü hububat talebi, Adalar denizinden ve daha batıdan bir hayli etkili idi. Üstelik sulanabilir toprakların çokluğu, ziraatda iklime bağlı kurak yıllar ihtimâlini de azaltıyordu. Bunun içindir ki Anadolu ve özellikle Batı Anadolu ovaları, her zaman önemli hububat üretim yerleri olmuşlardır.

Ziraat, Türk halkı için de kutsal bir uğraş olmuştur. Büyük Menderes vadisi başlarında, XIII.yy sonlarına ait bir menkıbeye göre, Beğce Sultan, yazın sıcak bir gününde burçak yolarken, bir olayla karşılaşır. Böylece anlaşıyor ki Türkler, ziraatla ilgili özelliklerini kendi şartlarına göre oluşturmuşlardır.

Tarihî kayıtlar, Aydın-eli'nden hububat talebinin her zaman çok olduğunu, hububatın önemli ihraç mallarından olduğunu gösteriyor, Aydın oğulları ve Umur Paşa, ülkelerinin bu özelliğinden çok yararlanmışlardır.

Elsanatları :

Ortaçağlarda esas düşünce, küçük birimlerin kendi kendilerine yetebilirliğini sağlamaktır. Böyle olunca, Aydın-eli'ndeki insanların ihtiyacı olan herşeyi kendilerince düşünülüp, temin edilebilir olmuştur. Şüphesiz ki, hemen her ihtiyaçlarının kendilerince karşılanması, zaman içinde, uygun şartların oluşmasıyla değişmeler göstermektedir.

Aydın-eli her nevi sanai üretim için bir tabii malzeme anbarı gibidir. Burada gıda ile ilgili üretim olduğu gibi, meselâ dokuma sanayii için gerekli ham madde de yetiştirilirdi. Pamuk, keten gibi bitkiler yanında, koyunların yünü de boldur. Yörenin boyacılıkla ilgili geleneği de eskiden beri ünlü olup, meselâ Alaşehir veya Denizli (daha doğrusu Laodikeia) bu arada sayılabilir.

Demir ve bakıra bağlı olan sanatlar, aynı zamanda silah sanayi ile de ilgilidir. Bununla ilgili kayıtlar maalesef yoksa da, bu sanatları icra eden Türkler olmalıdır. Çünkü, bu önemli sanatlarda, ülke sahiplerinin düşman olabilecek esnafın insafına kendini terketmek, hiç de olağan sayılmaz. Bu itibarla, daha erken devirlerde bir kısım Türk ustaların Birgi de, Tire'de ve Ayasuluğ'da olduğu gibi, İzmir'de de çahşmaya başladıkları muhakkaktır. Silah ve gündelik ev eşyası yanında, at gem ve eğer takımı imalatı da önemlidir.

XIII.yy sonlarında Selçuklu devletinin güçsüzleşmesi üzerine, birçok Ahî'nin, yâni esnafın, uç bölgelere göçdüğü biliniyor. Bu Ahiler arasında, gazi şöhretini duyduklarını Aydınoğulları ülkesine gelenler de birhayli çoktur. İşte bu ustalar, Batı Anadolu şehirlerinde görülen büyük değişmenin de çekirdeğini teşkil etmişlerdir. Böylece Birgi, Tire ve Ayasuluğ gibi şehirlerde, hemen kendi kendine yeterli Türk-İslâm kısımları, mahalleleri teşekkül ettiği gibi, İzmir de aynı husus gerçekleşmiştir. Bu dönemde teşekkül etmeğe başladıkları sanılan Urla, Çeşme ve hatta Cumaovası'nda da yerleşenler arasında sanatkârlar da bulunuyordu.

İzmir için sözü edilebilecek sanatların başında, gemi inşaatçıları gelmektedir. Menteşe Beyliğinde daha erken başlayan, Aydınoğullarında da Ayasuluğ'da en azından onbeş yıl önce görülen bu gemi inşaatında İzmir daha geç bir devri temsil eder. Dolayısıyla Umur Beğ'in şöhretinin buraya, sözü edilen yerlerden bir hayli çok usta çektiği söylenebilir. Şüphesiz bunlar arasında, yerli Rum ustalar da bulunabilir.

Ticaret :

Ticareti, iç ve dış ticaret olarak ikiye ayırmalıyız. Bunlardan belki önemli olan, dünya açısından etkili olan dış ticarettir ama, iç ticaret de Türkler açısından önemlidir.

İç ticaret, şehirlerin çarşılarında temerküz etmektedir. Buradaki usta imâlcilerin ürettikleri, hem bu çarşıda, hem de hafta pazarlarında satışa arz edilmektedir. Birgi, Tire, Ayasuluğ ve İzmir gibi şehirlerdeki çarşılarda ihtiyacı karşılayan eşyalar temin edilirdi. Fakat yarı göçebe halkın büyük kısmı, ihtiyacını kır-pazarlarında temin ederdi. Kır pazarları da uygun yerlerde, yol ve diğer imkânların elverişli olduğu yerlerde kurulurdu. Bunlardan en çarpıcı olan, bir ovanın ortasında, cuma günü kurulduğu için Cumaovası adını alan pazardır. Nitekim bunun gibi daha başka pazarlar da vardır. Buralara gezici tâcirler gelir, hayvan ve hayvancılık ürünlerini alıp, yarı göçebelerin ihtiyacı mâmullerle değiştirirlerdi.

Dış Ticaret ,

İzmir'in Türkler tarafından alınması, şüphesiz bir tepkiyi ve karşı saldırıyı getirecekti. Bu sebeptendir ki Umur Paşa, dış ticâret için İzmir limanını değil, yeni bir limanın ortaya çıkmasını istemişti. Bu yeni liman ise, Çeşme olacaktır. Ancak İzmir çevresinde bu oluşumun kökleşmesi hayli zamana bağlı olduğundan, bir zaman için ticârî faaliyetin daha güneye, Ayasuluğ limanına kaydığı muhakkaktır. Ayasuluğ böylece Aydınogullarının dış ticâret kapısı olmuştur. Bu kapıyı, Ayasuluğ Beği Hızır Çelebi denetliyordu. Böylece Hızır Çelebi, daha Umur Paşa sağken bile, dış ülkelerle ticâret anlaşmalarına imza atmaktadır. Ancak bunlar da Umur Paşa'nın adını da birlikte belirtmektedir.

İzmir dolaylarındaki limanlar, bu dönemde az da olsa etkinliklerini devam ettiriyorlardı. Bunlar arasında, Klazomenai özellikle belirtilmelidir. Çünkü bu liman, çok eski zamandan beri ünlü olup, zamanla nüfusu ve ticaret hacmi gerilemişti. Fakat yine az da olsa bir dış ve iç ticâret imkânı vardı. Fakat zamanla Çeşme

dış ticâret kapısı olarak güçlenince, Çeşme'den Anadolu içlerine giden yola yakın, Urla yeni bir pazar yeri olarak ortaya çıkacaktır. Çünkü Urla'nın yeri, hem Klazomenai ile, hem de Çeşme yolu ile yakından bağlantılıdır. Ayrıca iç kısımların hububat üretim sahaları ile de ilgilidir.

En önemli limanı Ayasuluğ olmakla birlikte, Çeşme'nin de gün geçtikçe geliştiği Aydınogulları ülkesinin dış ticâretinde ortaçağın şartlarının doğurduğu ticâret canlı idi. Bunları E.Zachariadou'nun tesbitine göre şöylece sıralayabiliriz:

1. *Hububat* : İzmir civarı ve Menderes vâdisi, hububat üretimi için elverişli idi. Bu sebeptendir ki hububat, kuru sebzeler Girit, Adalar ve hatta İtalya şehirleri için önemli bir ithal eşyası idi. Nitekim İzmir'e haclı seferi yıllarında (1344-46) bu hububat ihracaatı yapılmayınca, fiyatlar hayli yükselmmişti. Anlaşıyor ki, Aydınogulları ülkesinin ziraî üretimi, komşularını da yakından ilgilendiriyordu.

2. *Köleler* : Ortaçağın büyük köle ticareti Karadeniz etrafında olup, Batı Anadolu'ya kadar serpintileri ulaşıyordu. Türklerin seferlerinde ele geçirdikleri de, belli bir para karşılığı satılıyor veya serbest bırakılıyordu. Ayasuluğ'da bir esir pazarı bulunuyordu. Fakat buraların en önemli müşterileri, Girit adasındaki daha büyük köle tâcirleri idi. Buralarda daha çok rum köleler satılıyordu. Bu yıllarda kadın kölelerin değeri, erkeklerin bir katı idi. İbn Battuta, kendisine göre ucuz olarak, Ayasuluğ'da bir rum kızını 40 altın dinara (92 hyperpyra) satın almıştı. (46 duka altın).

3. *Balmumu, At ve öteki ehli hayvanlar* : Balmumu, özellikle güneydeki Menteşe yöresinden de gidiyordu. Ancak at ve öteki ehli hayvan ihracatı daha büyük önem taşımaktadır. Atlar hayli kıymetli olup, 1300 lerde Girit'de bir at 65-70 hyperpyra idi. Sığır ihracatı da dikkate değerdir. Canlı hayvanlar yanında, deri ihracatı da söylenebilir.

4. *Şap* : Batı Anadolu'nun önemli ihraç malıdır. Fakat daha ziyâde Saruhan-oğulları ile ilgilidir. Bununla birlikte, Ayasuluğ pazarlarına da şap gelir ve ihraç edilirdi.

İthalat :

Avrupalı, Ceneviz ve öteki tüccurların getirdikleri mallar şöylece sıralanabilir.

1. *Dokumalar* : Hemen belirtelim ki Anadolu, dokuma ham maddesi bakımından önemlidir. Nitekim Anadolu pamuğunun ihraç edildiğine dair birçok kayıt vardır. Bununla birlikte, dokuma ithali de önemlidir.

O dönemde, bir ticaret rehberi yazmış olan Pegolotti, Ayasuluğ'da rağbette olanların, Norbonne, Perpignan ve Toulouse'un mavi, türkuvaz, kırmızı, yeşil dokumaları ile Florransa'nın yünlü mamulleri olduğunu söyler. Bunun gibi, İrlanda dan da kumaş gelirdi.

2. *Şarap* : Tekele alınmış olup, hiristiyan halk içindir.

3. *Sabun* : Girit'den kasalar içinde gelirdi. Aydın da tekele alınmış olup, 1337 de 1 parça sabun 1 stavraton (bir Bizans parası) idi. Anlaşıldığına göre, hayli pahalı olup, lüks tüketim maddesidir.

Daha ziyâde E.Zachariadou'nun araştırmasına dayalı bu bilgiler zamanla daha da geliştirilebilir ümid ediyoruz. Çünkü, ithal edilen bu sınırlı eşyanın ülkenin iç kısımlarına gittiği, hatta öteki beyliklerdeki pazarlara dahi iletildiği muhakkaktır. Bu ticârî hayatta, yurt dışından gelen eşyalar kadar, ülke içinde üretilen mamuller ile ürünlerin de büyük yeri vardır. Bütün bu ürünlerin, mamullerin ve öteki eşyanın, şehirlerdeki çarşılar yanında, pazarlarda da işlem gördüğü muhakkaktır. Nitekim ticârî anlaşmalar, "kır ve şehir"lerdeki pazarlardan söz etmektedirler.

Yukarıda, çeşitli yerlerde Aydın oğullarının, iç ve dış ticârete verdikleri büyük önemden söz etmiştim. Babaları Mehmed Beğ'

den de gelen bu anlayışın, Umur Paşa'daki çarpıcı örnekleri de bilinmektedir. Umur Paşa, gâzâyı da unutmamakla birlikte, ülkesinin hem Anadolu içleri, hem de Adalar Denizi, daha doğrusu Akdeniz ile yakın ticârî ilişkiler kurmasını düzenlemiştir. Batı Anadolu'daki büyük mücâdelede, haçlı düşüncesi veya gazâ duygusu kadar, bu büyük ticâretin getirdiği büyük mâlî imkânlar da göz ardı edilmemelidir. Nitekim, Batı Anadolu'da, Umur Paşa'nın kurmuş olduğu iktisadî düzen, sonraki yıllarda, Türk menfaatini biraz daha az gözetmekle birlikte, XVI. yüzyıl ortalarına, Sakız adasının Türk idâresine alınmasına kadar devam etmiştir. Bu ise, doğrudan Gazi Umur Paşa'nın çizdiği iktisadî siyâsetin bir uzantısıdır.

Para-sikke :

XIV.yüzyılın ilk yarısında, Adalar Denizi, Akdeniz dolayısıyla hem Avrupa, hem de Bizans ile yakın ilişkileri olan Aydın-eli'nde bilinen belli başlı paralar şunlardır:

1. Aydın-oğullarının kendi sikkeleri : Aydın-oğulları, doğrudan kendileri altın kaynaklarına sahip olmadıklarından altın para bastıramamışlardır. Bununla birlikte, gümüş ve bakırdan Ayasuluğ ve Tire'de para bastırmışlardır. İzmir, tehlikeli olması sebebiyle belki sikke kesilme yeri değildir. Bununla birlikte Umur Paşa'nın, basım yeri yazılmayan paralarının bir kısmının İzmir'de basıldığını tahmin edebiliriz.

Bilindiği gibi, İslâm döneminde gümüş paralar **dirhem** diye anılıyordu. Bununla birlikte XIII. yüzyıldan itibaren, özellikle sonlarında bu gümüş paralara, beyaz, ak renginden dolayı **akça** diye anılmaya başlandılar. Bu sebeple gümüş paralara bundan böyle **akça** diyebiliriz.

Aydın-oğulları'ndan Mehmed Beğ gibi, Umur Paşa'nın da gümüş sikkeleri vardır. "Umur bin Mehmed bin Aydın" adına 724/1324 tarihli gümüş sikkesi, Umur Paşa'nın "beğ" olduğu ta-

rihe işâret edebilir. 15 yaşında bastırılan bu akça , öteki selçuklu paralarına benzerdi.

Bakır sikkesi, tarihsiz olup, üzerinde “Umur ibn Mehmed” yazmaktadır. Bunun da basım yeri yoktur. Bu sikkesi 1,8 gr ağırlığındadır.

Aydinoğulları, ülkelerinde çok kullanılan İtalyan paralarını takliden de paralar kestirmişlerdir. 1300 lü yılların Napoli krallığının parası, **Gigliato** benzeri paralardan Ayasuluğ'da bol miktarda kestirdiler. Bunlarla, Avrupa ticâretinde belirli bir paya sahip olmak düşüncesi de yapmaktadır. Böyle paralardan Umur Paşa adına olanlar da vardır.

Aydinoğulları akçalarının, dönemin namlı altın paralarından duka karşılığı değeri 26-27 dir. Meselâ XIV.yüzyıl sonlarında Girit adasında bir duka altını 30-32 akça idi.

2. Duka ve Filori : Venedik'de basılan altın paraya **Duka**, Floransada basılana ise **Flori** denmektedir. Bu iki altın para da XIV. yüzyıl ve hatta daha sonraki Osmanlı tarihinde de hâkim paralar dandır. Filori de duka ile hemen aynı ağırlıkta idi. Akça ile karşılık değerini yukarda belirtmişdik.

3. Bizans parası, altını **Hyperpyron** giderek küçülmüştür. Duka ile hyperpyron ilişkisi, bu yıllarda Girit'de 1'e 2 veya 1'e 3 idi. XIV.yüzyıl ortalarında bir süre için basılan Bizans parası stavraton adına da rastlanılmaktadır.

4. **Gigliato** : Latin İtalyan krallıklarının, Napoli'nin parası idi. Gümüş olup, Ayasuluğ'da takliden bol miktarda basılıyordu. Bundan anlaşılıyor ki, Gigliato, Aydinoğulları ülkesinde hayli çok kullanılmaktadır. Çünkü gümüş paradır.

Aydinoğullarının Ayasuluğ'daki darphanesi, Osmanlılara geçtikten sonra da Osmanlı paralarını basmaya devam etmiştir. Aynı şekilde Tire darphanesi de XV.yüzyılda bir süre daha işlemiştir.

VI. BÖLÜM

UMUR PAŞA'NIN ŞEHİD OLMASI (1348) VE O'NUN TAHLİLİ

A. Umur Paşa'nın Şehid olması :

Türk beylerinin ve önderlerinin bir büyük özelliği, onların da gerektiğinde şehid olmalarıdır. Şehid olmayı bilen Türk Beğleri, halkı için çok büyük bir ün sahibi oluyordu. XIV.yüzyılda, Anadolu'da Türk birliğini sağlama olayı sırasında, iki Türk Beği şehid olmuştur. Bunların şehid düşmesi, bütün ülkede, derin bir yankı uyandırmıştı. Bunlardan ilki 1348'de Umur Paşa, ikincisi de 1389'da Murad Beğ'dir. Umur Paşa'nın şehid oluşu, uyandırdığı olumlu yankıya rağmen bir netice vermezken, Murad Beğ'in şehid oluşu, oğlu Yıldırım Bâyezid ve ötekilerin devam eden kahramanlığı ile Osmanlıları bütün Anadolu ve hatta Rumeli için biricik ümid ve en büyük Beğ ailesi olarak devam ettirdi.

Senelerdir Liman Kalesi'ni geri alamıyan Umur Paşa, şüphesiz bu durumdan son derece üzülmüyordu. Liman kalesi, haçlıların elinde iken dahi, Bizans ve Doğu Avrupa işlerine karışması, üzerine yeni yeni kuvvetlerin yönelmesine yol açmış, fakat bunları etkisiz kılmayı başarmıştı. Buna rağmen, Aşağı-kale hâlâ haçlıların elinde idi. Öteki yandan Haçlılar da, küçük bir kaleye sıkışmış, kale dışına nerede ise burunlarını dahi çıkaramaz olmuşlardı. Üstelik Umur Paşa, öteki faaliyetlerine devam ediyordu.

Haçlılar ile Umur Paşa arasında 1347 senesi sonlarında bazı temaslar başladı. Bu temaslarda, İstanbul'a da hâkim olan, Umur Paşa'nın eski dostu D.Kantakuzenos'un da olumlu yeri var mıdır bilinmez. Kantakuzenos'un, Türkelere karşı, Papa'yı işbirliğine davet eden mektupları bilinmektedir. Bilineni şu ki, Ayasuluğ hâkimi Hızır Çelebi ile İzmir hâkimi Umur Paşa, 1347 sonları ile 1348 başlarında Haçlılarla bir anlaşma zemini bulmuşlardır. Bu anlaş-

manın şartları belli idi: İzmir Liman Kalesi, haçlılarca yıktırılıp, şehir Türklerle teslim edilecekti. Buna karşılık Türkler de, haçlılara her iki liman ve çevresinde bazı imtiyazlar vereceklerdi.

Hemen belirtelim ki, Papa VI.Clement'in sürüklemek istediği Haçlı gücüne bütün Avrupa devletleri katılmamışlardı. Mesele Cenova buna katılmıyor du ki, Cenevizlilerin Türklerle erken devirde başlayan bir anlaşması vardı. Bu açıdan, öteki Avrupa devletlerinin de aynı şekilde ticârî imtiyazlar elde etmesi, bazıları için hiç de iyi olmuyordu. Bu sebeptendir ki, ortak noktalarda anlaşma sağlanmasına rağmen Aydınoğulları ile Latinler arasındaki anlaşma Papa tarafından tasdik edilip yürürlüğe girmedi.

İzmir'in Liman kalesi meselesini kesinlikle çözümlemek amacıyla olan Umur Paşa, barış yoluyla bu imkânın elde edilemediğini görünce bir hayli üzüldü. O zaman geriye savaş kalıyordu ki, zaten yıllardır bunun içinde idi. Fakat kesinlikle bu işi çözümlemeye kararlı idi.

Umur Paşa'nın 1348 yılı başlarında, bir hayli düşünceli olduğu seziliyor. Hayatını anlatan Düstûrnâme, onun bazı rüyalarını nakletmektedir. Ağabeyi Hızır Çelebi'nin hasta olduğunu rüyasında görünce hemen Ayasuluğ'a koşmuş, orada onu sağ görünce çok sevinmişti. Bu defa orada rüyada kendisini meleklerin ortasında gördü.

Rüyâsını anlattığı kardeşleri, onun şehid olacağına işaret olduğundan ağlaştılar. Hızır Çelebi'den gayri, küçük kardeşleri Süleyman Şah ile İsa Beğ'de birlikte idiler. Paşa, gece gündüz gözünün seğirdiğini de belirtip, yüzünün kara kana bulaştığını ifade ediyordu. Bundan sonra "Hakdan dilediğinin şehid olmak olduğunu, geride kalanların bu dünyada mutlu olmalarını" istemişti.

Umur Paşa'nın bundan sonraki faaliyeti, İzmir'de Dündar Beğ ile geçer. Ehad Subaşı'nın bu sırada öldüğünü veyâ O'nun böylesine atak bir işe girişmeyeceği için, Umur Paşa tarafından kenar-

da bırakıldığını tahmin ediyoruz. Artık Umur Paşa, rüyasında kendisine gösterilmiş olan şehidlik yolundadır. Düsturnâme'nin bundan sonraki satırları olayı daha açık ve kesin olarak açıklamaktadır:

“Dedi hem Dünder Beğ:” Ey dilir
Yedi nice pehlivanları bu yer

Gel senünle Hak yoluna ölelim
İkimiz varup şahâdet bulalum

Baş açup dün gün ölümü isterüz
Hak yoluna başa kılıç yastaruz”.

Dedi Paşa “gireyim ben pusuya
Gireyim derya kenarında suya”

Dedi Dünder’a “sehergâh sen görün
Birkaç er ile pusu yerin

Çıka kâfir kılmaya senünle cenk
Son demi bolayki kıram çok firenk”

Gece Paşa geldi pusuya girür
Geldi Dünder, ol pusu yerin görür

Çünkü تنها gördü Dünder’ı adû
Cümle taşra çıkdı ötdürür boru

Alay ile çünkü taşra çıkdılar
Pusu yok sanub kenara bakdılar

Nâgehân çıkagelür şah-ı Guzât
Tiğ elinde saldı a’dâ üzre at

Ol firenk alayı içine dalar
Sağ u sola tiğ-ı burrânı salar

Doldu ol leşker içi zâr u figah
Sel gibi oldu kan akdı revân

Doldurur ol yeri anda küşteden (küşte: ceset)
Yıgılır kâfir yücelür püşteden (püşte: tepe)

Kıra kıra kale içine tıkar
Kılıcı oduyla hasm evin yıkar (od: ateş)

Kalenin önünde bir divarı var
Tokad ağzında ağaç var üstüvâr

Kurtulan sürtüp girürler içerü
At depüp yortup gelür Paşa gerü
Göğsü gürlerdi köpüğü saçılır
Yüzliğin kaldırdı yüzü açılır

Erişür iki azep der “tokadı
Ya kesün yahud bunu açun” dedi
Çaldı tokadı kılıç elde tutar
Kılıç ol ağacın içine batar

Der ki “bu kaleyi bugün ya alam
Almaz isem ya şehid olup ölem”

Bunu derken döndü nâgâh bir firenk
Urdu ok ile alın hatm oldu cenk

Aktarılub ol dem ol kûh-ı girân
Getürüb ol dem şehâdet verdi cân

Hak anun kıldı duasın müstecab
İki âlemde bulur ol feth-i bâb (1)

Uşcı arı canı cisminden çıkar
Hak ana cennet kapusın açar

(1) Düsturâne, I.Melikof-Sayar yayını, s. 128-129, st.2457-2500.

Karşu çıktı huriler rıdvan ile
Gaziler canları hem gilmân ile
Götürür kalkan ile anı eren
Kan edüb göz yaşını anda eren
On sekiz yaşı ata oldu süvâr
Hem yeğirmi bir yıl etdi kâr-zâr
Yediyüz hem kırk sekiz idi sâl
Yaşı otuzdokuz etdi intikal
Eylemişdür ol yeğirmi altı gazâ
Rahmet anun rûh-i pâkine sezâ
Hak anun ruhunu kılsun şâdıman
Ravza-ı cennet içinde her zaman

(st. 2514)

Umur Paşa'nın şehid düşmesi olayını, başka kaynaklar biraz farklı anlatırlar. Eserini Düstûrnâme ile hemen aynı yıllarda yazan Bizans tarihçisi Dukas, Umur Paşa'nın şehid düşmesini şöyle anlatıyor:

“Kaleyi çeviren hendekleri dolduran Umur Paşa, umumî bir taarruz emretti. Umur Beğ, askerlerinin en önünde bulunuyor, cesâreti ile onlara örnek oluyordu. Kaleye en önce girmek şerefini kimseye bırakmamak için, surlara dayattırdığı merdivenlere herkesten önce atıldı, Çıkmaya başladığı basamakların ortasına gelince, duvarın en yüksek yerine ulaşmak için daha ne kadar mesâfe kaldığını görebilmek için miğferini biraz yukarı kaldırdı. İşte tam bu anda, kaledekiler tarafından atılan bir ok, iki kaşının arasına isâbet ederek onu şehid etti” (1)

Anlaşıyor ki, Umur Paşa, başını koruyan miğferinin “yüz-lüğünü”, yâni yüzünü kaldırdığı sırada, gelen bir ok ile şehid olmuştur.

(1) Dukas, *Bizans Tarihi*, (V.Mırmıroğlu terç.), İstanbul

Çoğu savaşlarda, komutanın ölümü, geridekiler için çok daha büyük bir atılım vesilesi olur. Fakat burada, durum aksine bir gelişme göstermiştir. Umur Paşa'nın şehid olması, Türkleri birden durdurmuş bir bakıma dehşete sevketmiştir. Belki de Umur Paşa'nın şehid olma isteği ve arzusu herkesçe bilindiğinden, şehid olunca, sanki arzusu da yerine gelmiş gibi telâkki edilmiştir. Askerleri onun mübârek naaşını, önce Kadifekaleye götürdüler. Orada gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra Birgi'ye götürmüşlerdir.

Umur Paşa, kendisi için İzmir'de değil, babasının türbesi yakınlarında, bir türbe ve bitişğinde zâviye inşa ettirmişti. Ancak kardeşleri, onu buraya değil, babalarının yanına defn ettiler. Nasil ki küçük kardeşi İbrahim Bahadır Beğ'de burada gömülüdür.

Umur Paşa'nın kendisi için ayrı bir türbe yaptırması, ağabeyi Hızır Çelebi'nin babasının yanına gömüleceği varsayımı üzerine olmuş olmalıdır. Ancak o ağabeyinden önce tehid olunca, türbesi yerine oraya gömülmüştür. Babasının yanındaki mezar taşında

“Heze ravzat-i Hazret-i Gazi Umur Beğ ibn Mehmed” yazmaktadır.

Ailesi : Umur Paşa'nın erkek evlâdından haberdar değiliz. Buna karşılık 3 kızının isimlerini biliyoruz:

1. Hundi Melek Hatun
2. Azize Melek Hatun
3. Gürci Melek Hatun.

Umur Paşa'nın bu kızlarından birçok torunu olmuş ise de, bunlar Türk anlayışı gereğince, halkın birer parçasıdır. Dolayısıyla kendileri hiçbir ayrıcalığa sahip değillerdir. (maddî ve manevî). Tabî ki annelerinden miras kalan bazı gelirleri tasarruf etmeye devam edeceklerdir.

Umur Paşa'nın, küçük kardeşi İbrahim Bahadır Beğ ile ilişkilerinin çok değişik olduğunu sanıyoruz. İbrahim Bahadır Beğ,

hemen bütün hayatı süresinde, ağabeyinin seferlerinde onun yanında yer almıştır. Düstûrnâme’de babasının kendisine Bâdemiye’yi verdiğinden söz edilirse de, onunla ilgili hatıralar daha ziyâde İzmir ve İzmir’in batısında Urla yarımadasındadır. Hatta Urla kasabasının kuruluşunda, İbrahim Beğ’in inşa ettirdiği câmi, çekirdek olmuş, kasaba etrafında oluşturmıştır.

İbrahim Beğ’in İzmir’de de çeşitli eserleri bulunmaktadır. İbrahim Beğ, ağabeyinden önce vefat ettiği için, bu durum, İbrahim Beğ’in ve çocuklarının, Umur Paşa tarafından ayrı bir şekilde benimsendiğini göstermektedir. İbrahim Beğ, Urla yarımadası ile doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla çocuklarının da (meselâ Cüneyd Bey) bu yöre ile yakın bağları vardı. İbrahim Bey’in büyük oğlu Kara Hasan Beğ’in İzmir subaşı olduğu bilinmektedir. Nitekim Temür, aşağı İzmir’i alınca Karasubaşı Hasan Beğ, buradaki kiliseyi câmie çevirmiş ve câmi, bundan sonra kendi adıyla anılır olmuştur. İzmir ve dolaylarında, Umur Paşa’nın yerine, kardeşi İbrahim Beğ’in evlâdı, sonraki yıllarda, XIV.yy boyunca hâkim olmuşlardır. Bu ailenin son ferdi Cüneyd Bey olup, zaten o da İzmir-oğlu diye de anılmaktadır.

B. Umur Paşa ve Devrinin Tahlili :

1. Fizik ve moral görünüşü:

Gazi Umur Paşa, kendisini devrinde görenlerin tarifi üzere “heybetli” bir insandı. Bundan anlaşılıyor ki, o uzun boylu, sağlam yapılı kısaca etkili bir görünüşe sahiptir. Onun bir büyük özelliği, silahşor oluşu, bu uzun boyu sebebiyle daha da etkili olmaktadır. Nitekim savaştığı düşmanları da, kendisini “heybeti” sebebiyle hemen tanımaktadırlar.

Düstûrnâme, Umur Paşa’nın özelliklerinden birisi olarak “cünbüş”ünden de söz etmektedir. Bu söz ile anlatılmak istenen, onun pırıl pırıl bir iç dünyaya sahip olmasıdır. O, anlaşılıyor ki,

her zaman güler yüzlü, her zaman neşeli, her zaman iyimser ve her zaman herkes için, tabîi kendi şartları içinde, iyilik dolu bir insandır. Yine Düstûrnâme, babasının onda “sehm-i selâbet” gördüğünden başına bir “altun külâh” koyduğundan söz eder. Babası, öteki kardeşlerine göre onda bir kararlılık, kendine güven ve metânet gördüğünden, yerine onu seçtiğini böylece belli etmiştir.

Umur Paşa, yukarda sözünü ettiğimiz güçlü fizik yapısı, aydınlık iç dünyası ile içiçe olarak “kibar” bir insandır. Burada kibarlık derken, elbette onun insanlara davranışını kastediyoruz. İnsanlara davranışında ise, iki dönemi birbirinden kesinlikle ayırd etmek gerekir. Bunlar toplum hayatındaki “barış” ve “savaş” zamanlarıdır. Nasıl günümüzde de insanlar “savaş” zamanlarında karşılarındaki hasımlarını yenmek için bütün silahları acımasız bir biçimde kullanıyorlarsa, Umur Paşa’da, savaşlarda büyük bir kahramandır. O, bütün silahları başarıyla kullanan bir silahşördür. Ama o, savaş dönemi bitip, “barış” devri başlamışsa, önceki kahramanlığının aksine, kibar ve zarif bir insan olup çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin tarihini yazar ünlü tarihçi Hammer, Osmanlıların Rumeli’ye geçişlerini anlatırken, daha önce Rumeli’ye geçmiş olan Türklerden de söz eder. İşte bu sırada Hammer, Umur Beğ’den “zarafeti seven Aydın Beyi” diye söz etmektedir. Gerçekten de Aydınoğullarından Umur Paşa, “kibar” ve “zarif” bir insandır. Onunla yakın ilişki kurmuş olan ve olayları kendi yazdığı tarihinden anlatan Kantakuzenos, bu özelliğini bilhassa belirtmektedir. Süşesiz ki Umur Paşa, komşularıyla ilişkilerinde bildiği Gerektenden çok yararlanmıştır.

Umur Paşa, devlet törenleri söz konusu olduğu zaman, ağır ve süslü elbiseler giymektedir. Fakat her zaman aksine hafif ve sâde giyinirdi. O’nun üzerinde, bir muharebe öncesinde “saya kaftan” olduğundan söz edilir. Fakat savaş sırasında, muharebenin gerektirdiği şekilde giyinir, zırhlı da olabilirdi.

Umur Paşa, son derece eli açık ve cömert bir insandır. Zaten Türk devletinde “Beğ”in görevi “yedirmek”dir. Umur Paşa da, kendisi yememiş, yedirmiş, kendisi giymemiş, giydirmiştir. Onun eli açıklığı, 1333’de kendisini gören İbn Battuta da anlatmaktadır. Çünkü o, gerek gazâlardan gerekse öteki kaynaklardan kendisinin olanları, durmaksızın dağıttığını söyler. Umur Paşa’nın, halk tarafından çok sevilmesinde eli açık ve cömert oluşunun da büyük payı olsa gerekir.

Umur Paşa, sağlam bir ahlâka sahiptir. O’nun ahlakî değerleri, hem bir erkek olarak özel hayatında, hem de bir devlet başkanı olarak siyasî hayatında sağlam esaslara dayanmıştır. O, Bizans prenseslerinden bazılarının aşklarını reddederken, ağabey veyâ baba saydığı birisinin kızına karşı münâsebetlerini gerekçe olarak göstermiştir. Çünkü, orada Umur Paşa, bir misâfir idi. O’nun sağlam ahlakî değerleri, devlet başkanı olarak da etkili olmuştur. O “söz” ve anlaşmalarına sadıktır. Ve bu sebeptendir ki, kendisi güvenilir, sağlam ve sadık bir arkadaş ve müttefik olarak kabul ediliyordu.

Umur Paşa, yukardan beri saydığımız özellikleri bir arada düşünülürse, fizik ve ruh bakımından âdetâ kusursuz bir insandır. O kendi beyliğinin, yâni minik devletin menfaatini en iyi ve güçlü şekilde korurken, savaşırken belki acımasız görünüyordu. Ama birde barış yapılıncâ, o, gerçekten kibar ve zarif bir insan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yanındakilere karşı da son derece eli açık ve cömerttir. Onun içindir ki, O’nun emrindekiler, askerleri ve “azepleri”, “B u z U m u r c a O ğ l a n l a r ı y ı z” diyerek gurur duyuyorlardı.

2. Döneminin siyâsî tahlili:

Osmanlı Devleti’nin 1299’da kurulmuş olduğunu esas alan Osmanlı resmî görüşü, ülkemizde uzun yıllar etkisini devam ettirmiştir. Böyle olunca, Osmanlılar bağımsız oldukları gibi, öteki Beğ-

likler de bağımsız sayılabileceklerdir. Bu düşünce ile âdetâ Aydınogulları'nın müstakil bir devlet gibi telâkki edildiği görülmüyor. Bu telâkki öteki Türkmen beylikleri için de geçerlidir.

Sunu hemen belirtelim ki, 1299'da Selçuklu devleti devam etmekte olup, onların da tâbi olduğu İlhanlı Devleti, Gazan Mahmud Han idâresinde en güçlü çağını yaşamaktadır. Bu büyük devletin içinde, bağımsızlık ilânı söz konusu olamaz. Hemen ilâve edelim ki, dönemin devletlerinde, özellikle sınır muntakalarındaki idârelerin iç istiklâlleri bir hayli ileri derecededir. Bu hareket serbestliğini devletin bağımsızlığı gibi telâkki etmek son derece yanlışır.

Menteşe Beğ'in güneyde, muhtemelen Selçuklu Devleti'nin sınır vâlisi olarak girdiği harekâtın ardından, Sasa Beğ belki Selçuklu idâresiyle değil, fakat Batı Anadolu'nun büyük gücü, Germiyanlılarla birlikte harekâtı düzenlemiş sayılabilir. Aydınoglu Mehmed Beğ'in Germiyanlıların sübaşısı olduğu, muasır mevlevî kaynaklarıyla bilinmektedir. 1317'de Aydınoglu Mehmet Beğ, bağımsız bir idareye değil, hattı hareketinde Germiyanlılardan bağımsız olmuş sayılabilir. Çünkü Aydınogullarının da, Selçuklu devleti üzerinden değil, doğrudan İlhanlı devletine tâbi olduğu bilinmektedir. Bu tâbiliği, Umur Beğ'in Denizli'deki kitâbesi de göstermektedir. Ayrıca İlhanlı Devleti bütçesine ait rakamlar, 1350 yılında da, hâlâ Umur Beğ adıyla zikredilen Aydınogullarının vergi verdiğini belirtir. Ertana'nın, Umur Paşa'nın Liman-Kalesi kuşatmasına mancınık ustası göndererek katılması da, aradaki yakın ilişkiye ayrı bir işârettir.

Aydınogulları, muhtemelen 1355'lerden sonra Tebriz'e vergi göndermekten vazgeçmişlerdir. Bu tarihten sonraki durumu, kesin çizgileriyle bilmek güçtür. Lâkin Aydınogulları, bir bağımsız idâre şeklinde kabul edilebilirler.

Netice olarak, Umur Paşa, tabi olduğu devlete karşı kafa tutabilecek kadar cesur kabul edilmekle birlikte, devletin yaşaması için gerekli şartları elbette yerine getiriyordu. O belki Temürtaş'a, öteki beylerin getirdiği kadar önemli bir hediye getirmemiş, Temürtaş'ın sözlerine bundan dolayı muhatab olmuş olabilir.

3. *Yeni iskân ve yollar:*

Umur Paşa, hâkim olduğu uzun dönemde, Batı Anadolu'daki yol, ve idârî yapı ile ilgili düzeni tamamen değiştirmişti. O'nun döneminde Türkler, büyük kitleler hâlinde hemen bütün yöreleri ele geçirmişler, hemen uygun yerleri, boylar aralarında paylaşmışlardı. Bu yarı göçebe Türkler, birkaç yıl geçince, beliren ihtiyaçlarına karşılık olmak üzere câmil yapılmaya başlandı. Meselâ U r l a, XIV.yüzyılın ilk yarısında böyle bir yeni yerleşme olarak ortaya çıktı. Yoksa Urla civarında, şimdiki İskele civarında, Kizilman adıyla devam eden bir yerleşme zaten mevcut bulunuyordu. Bu defa, Ç e ş m e nin durumu dolayısıyla, Türk İskânı biraz daha içeride yoğunlaştı. Ve dereli-tepeli bir sahada, sonraki yıllarda daha da büyüyecek olan Urla, bir Türk kasabası olarak ortaya çıktı.

Umur Paşa döneminde ortaya çıkan liman ve yerleşmelerden birisi de Çeşme'dir. Çeşme limanı, Sakız adası ile ticârî ilişkilerin en kolay ve uygun yapıldığı bir koy idi. Bu sebeptendir ki, o zamana kadar pek dikkati çekmiyen, Bizans ve önceki dönemlerde meskûn olmayan bu yöre, şimdi yeni bir iskâna sahne oldu. Türkler, Çeşme limanının 2-3 km gerisindeki uygun bir yerde yerleştiler. Kıyıdaki liman sahasına da, gemicilerin ihtiyacı için çeşmeler yapıldı. Günümüzün ünlü Çeşme kasabası, varlığının temelini, bu yıllarda atmıştır. Bu iskânın temeli, Umur Paşa'nın Sakız'daki Cenevizliler ile olan yakın ticârî ilişkilerine bağlıdır.

Çeşme, Anadolu kıyılarında önemli bir merkez, bir ticaret kapısı olarak ortaya çıkınca, bu limanı Anadolu içlerine bağlayan

yol da işlerlik kazanacaktır. İşte, Urla yarımadasını boydan boya geçerek, Birgi ve Ayasuluğ taraflarına giden yol, canlı bir ulaşım sahne oldu. Bu ulaşım canlılığı sebebiyle yol üzerindeki kaldırım ve köprüler tamir edilmiş, yenileri yapılmış, uygun konaklarda yeni yeni tesisler yapılmıştır. İşte U r l a, ve hatta Hereke-Seferihisar ve sonra da Cumaovası, bu yola bağlı olarak gelişip büyümüşlerdir.

Urla yarımadası, Antik dönemde hayli canlı olmakla birlikte, Bizans devrinde hayat gerilemiş, nüfus da azalmıştı. Bu azalan nüfus sebebiyle boşalan yerler, Umur Paşa zamanında doğudan gelen Türkler tarafından dolduruldu. Batı Anadolu'da, İzmir'in de batısındaki bu yerlerdeki iskânı Umur Paşa'nın kardeşi İbrahim Bahadır Beğ'in tanzim ettiğini söyleyebiliriz. İbrahim Beğ ve oğullarının bu sebeple, yöre ile yakın ilgisi olmuştur. Yörenin, gerek bu dönemde, gerekse sonraki dönemde denizle ilgisi devam etmiş, buraları Türk denizcilerinin en önemli ocaklarından birisi olmuştur.

4. *Bilgi, bilim ve sanat:*

Umur Paşa, öteki Türk devlet adamları gibi, bilgiye, bilim ve sanata büyük önem vermiştir. Şüphesiz bu konuda babasından gelen sağlam bir temel de vardır. Babası Aydınoğlu Mehmet Beğ de bilgi ve bilime büyük ehemmiyet verip, Birgi'de medrese yaptırmıştır. Mehmet Beğ, medrese de öğretim faaliyeti için, büyük gelir kaynakları tahsis etmiştir. Bilindiği gibi, gelir kaynaklarının devamlı olması amacıyla, vakıflar tesis edip, müderris, danışmend ve öteki görevlilere gelirleri belirtilirdi.

Umur Paşa'nın, Birgi civarında olduğu gibi, İzmir'de de eğitim kurumları kurduğu tahmin edilebilir. Onun adına "müderris"lerin istifade ettiği vakıfların bulunduğunu biliyoruz. Bununla birlikte, doğrudan İzmir'de onun adına bir medrese bilmiyoruz. Buna karşılık Birgi dolaylarında, bir Dâr'ül-huffâz'ı olduğunu, Osmanlı dönemi vakıf kayıtları vesilesiyle haberdarız.

Umur Paşa, yeni fethedilen Aydın-eli'nde, bilgi ocakları kadar, doğrudan İslâm-Türk kültürünü yansıtan başka kurumlara ağırlık vermiş görünmektedir. Bunlar zâviyelerdir. Genellikle alperenlerin, sonraki yüzyıllarda sadece “eren” özellikleriyle yansıdıkları bu tesisler, şehirlerin dışında veyâ dağ-beli, geçitler veyâ öteki önemli noktalarda olurdu. İzmir'de, hem Umur Paşa'nın, hem de kardeşi İbrahim Beğ'in zengin gelir kaynakları tahsis ettiği birçok zâviye bulunmakta idi.

1. Seydi Mükerrermeddin Zâviyesi: Muhtemelen İzmir'in fethi ile ilgili bu zat, “seyid”liği vesilesiyle sonradan sadece bir ermiş gibi kabul edilmiş olsa gerektir. Yukarı ve Aşağı İzmir ortasında, bugün de var olan türbesi ve bitişik zâviyesi için, Seydiköyü'nün geliri tahsis edilmiştir. Seydi-köyü zaten adını bu zattan almıştır.

2. Hisar-yakasındaki Edhemî tekkesi: Yukarıda kale eteklerinde, Yusuf Baba tekkesi de denilen yerde bulunuyordu. İzmir'in, daha 1317'lerdeki fetih yıllarıyla ilgili hatıralar sebebiyle inşa edilmiştir. Bu zâviye İbrahim Beğ'in adıyla anılan gelir kaynaklarına sahiptir.

İzmir'in batısında, Urla yarımadasında, Çeşme yakınlarında da varlığını sonraki yüzyıllara kadar devam ettiren Samut-Baba tekkelerinin, bu yıllara kadar gittiği tahmin edilebilir. Bu yarımada'nın genellikle, doğrudan Umur Beğ ile ilgisi olmuştur. Bu ilgi, denizci gelenekleri açısından da dikkati çeker.

T e r c ü m e l e r i t e ş v i k : Dönemin bilim dili, arapça idi. Oysa bu ülkeler artık birer Türk vatani olduğundan, arapça bilenlerin sayısı azdı. Bu sebeple Beğler, hem kendileri okuyup anlasın, hem de öteki Türkler istifade etsin diye, Arapça bilim eserlerini Türkçeye tercüme ettirmişlerdir. Bu tercüme faaliyeti, çevrilen eserlere gerek Mehmet Beğ, gerekse Umur Paşa ve kardeşleri büyük hediyeler vermese şüphesiz böylesine yaygınlık ve devamlılık göstermezdi. Hem Mehmed Beğ hem de oğulları, Umur Paşa, Hızır, Süleyman ve İsa Beğler, böylesine tercüme faaliyetini, ihsan ettik-

leri büyük paralar ile desteklemişlerdir. Umur Beğ adına çevrilen eserlerden birisinin Mesud bin Ahmet'ü Süheyl ü Nevbahar manzumesi olduğu söylenir. Aynı zat, O'nun adına bir de Kelile ve Dimne'yi Farsça'dan çevirmiştir.

XIV.yüzyılda, hemen bütün Türkmen Beğlerinde görülen bu tercüme faaliyeti, zenginlikleri sebebiyle, Aydınoğulları ülkesinde daha büyük bir hızla devam etmiştir. Bu beylik topraklarında veya bu beylere ithaf edilen eserler, birhayli büyük bir miktar tutmaktadırlar.

Umur Paşa'nın genç denebilecek bir yaşta (39 yaşında) ölmesi, muhtemelen onun eserlerinin (câmi, mescid, medrese, zâviye, köprü, han, hamam vs) nisbeten az olmasında etkili olmuştur. Çünkü o, eline geçeni zaten çevresine dağıtıyordu. Dağıttıklarının daha verimli olması, kendisinden sonra, yüzyıllarca daha yararlı olması amacı ile daha büyük yapılar ve bunlar için vakıflar yapabiliirdi. Kendisi için, vakitsiz ölümü buna imkân bırakmamış olmalıdır. Yoksa, kardeşlerinin yaptığı gibi o da İzmir'i ve özellikle Kadife-kale'nin içini, Türk eserleri ile doldururdu. Bununla birlikte, hâlen (1990'da) kale içinde, virâne durumunda olan câmi kalıntısında onun da namaz kıldığı, bu câmii tamir ettirdiği muhakkaktır.

5. *Rumeli'de Türk Varlığının temellerini atması:*

Umur Paşa, Rumeli'nde Türk varlığının temellerini atanlar arasında en önde yer alır. Nitekim Osmanlıların Rumeli'ne geçişini sağlıyan Süleyman Paşa ile Umur Paşa'nın görüşüp konuştuklarına dair hatıralar nakledilmiştir. Rumeli'nde böyle bir konuşma imkânsız olmakla birlikte muhakkak ki, böyle bir konuşma olabilir. Ama halkın böylesine bir konuşmayı var kabul etmesi de, büyük önem taşımaktadır.

Halk mikalliyesi, hem Umur Paşa'nın, hem de Süleyman Paşa'nın şehid oluşlarını, Rumeli'nden döndüklerine verir. Bir *Tevârih-i Âl-i Osman*'daki şu kaydı, M.Halil nakletmektedir:

“Orhan Gazi oğlu Süleyman Paşa Rum-eli'ne geçüb Gelibolu'yu ve Bolayır'ı fethettikde, ol vakit Aydın-Eli beyi Aydın-Begün oğlu Gazi Umur Beğ derlerdi. Deniz yüzünde gemiler ile gaziler ile gaz'a ederdi. Veliliği meşhur olub deniz yüzü gazilerinin serveri idi. Süleyman Paşa Bolayır'ı feth edüb aldıkda Gazi Umur Beğ deniz yüzünden gelüb Bolayır'da Süleyman Paşa ile buluşdu idi. Gazi Umur Beğ Süleyman Paşa'ya demişti kim:”

— “Paşa Sultan, şimden gerü sana destûr yoktur kim Anadolu'ya geçesin Anadolu'ya geçmeye sana destûr yoktur”.

Süleyman Paşa merhûm Gazi Umur Paşa sözüne mukayyed olmadı idi. Takdirde hud olsa gerekti. Süleyman Paşa merhum 759 (1358) yılında Anadolu'ya geçti, Biga tarafına av avlamağa. Bir gün ava çıktı. Av avlarken kaza-yı âsumânî hikmet-i Rabbânî kudret şöyle yüz gösterdi. Ecele had kimse mâni olamaz, Av avlayub segicdirken atın ayağı bir delüğe geçüb Süleyman Paşa merhum atı ile tekerlendi. Süleyman Paşa merhum at altında kaldı. Ol arada şehid oldu. Rahmeten vâsiaten. Ol aradan meyyitini götürüp Bolayır'da defnettiler. Şimdi mezarı anda olur ve âlâ zâviyesi vardır, hicretün sene 759'u.

Şimdi dâhi Rumeli gâzileri, zamanımızın dilâverleri Gazi Umur Beğ ve Süleyman Paşa merhumun bu iki gazi gazilerin velâyetlerini zâhir gözleri açuklar azizler Bolayır'da olan sülehadan daîma âşikâre velâyetlerini görürler imiş. Her ulu gazâ kim Rumeli'nde olsa elbette anlarun bir velâyeti işâretiyle zâhir olurmuş. Gaziler, itikatla gaza edenler, Gazi Umur Beğ ve Süleyman Paşa merhum bunların ruhları Hak Teâlâ tarafından varub gazaden eksik olmazlar imiş. Batm erenleri, gözü açuklar görürler imiş. Âşikâre görenlerden onlarun mübârek lafızlarından işidenlerden tevâtür ile

işittik. Her gazâda bilece bulundukları sahih oldu. Gazilerdir, itikatlâ gelmişlerdir bu yola, Onların himmetlerini Rumeli gazileri üzerinden eksik etmeye İnşallah u Teâlâ” (M.Halil, *Düsturnâme-i Enverî, Medhal*, s.64-65)

Benzer ifâdeler, *Oruç Beğ Tarihi*’nde de bulunmaktadır. “O vakit El Beğlerinden Aydm Beğ’in oğlunun oğlu Gazi Umur Beğ deniz yüzünde gazilere gazâ ederdi. Evliyalığa zâhir olmuş er idi. Süleyman Paşa, Bolayır’ı aldıkda Gazi Umur Beğ beraberdi. Süleyman Paşa’ya “Paşa Sultan, şimdiden sonra artık Anadolu’ya geçmeye sana izin yoktur” dedi. Süleyman Paşa Umur Paşa’nın sözünü dikkate aldı. takdirde olsa gerekti. Süleyman Paşa Anadolu’ya geçti. Hicretin 758’inde (1357) Biga tarafına vardı. Bir gün ava çıktı. Av avlarken gökter kazâ erişip atının ayağı bir deliğe geçer. Atıyla birlikte tekerlenir. Orada şehid oldu. Ulu Tanrı’nın hükmü. Ölüsünü getirip Bolayır’da gömdüler. Şimdi mezarı oradadır.

Ölümü hicretin 759 unda (1358) vaki oldu. Şimdi dahi zamanımız gâzileri, Umur Beğ’in ve Süleyman Paşa merhumun evliyalıklarını, gözleri açıklar zâhiren görürler. Bolayır’da olan dini bütün kişiler de dâima âşikâre görürlermiş.’ Her gazâ ki Rum ülkesinde olurmuş, onların dahi ruhları Ulu Tanrı’dan izin alıp gazâdan eksik olmazlarmış. Bu haber, gözleri açık gazilerden nakl olundu. Hak Teala onların yardımını Gazilerimizin üzerinden esirgemeğe inşaallah.”⁽¹⁾.

XV. yüzyıl Türkleri’nin, Umur Paşa’ya, Rumeli’de kesin yerleşmenin en büyük insanı saymaları önemlidir. Bilindiği gibi, bu yüzyıl da henüz eski hatıralar çok canlı olarak gaziler arasında yaşıyordu. Bu gazilerin, Umur Paşa’yı yakından bildiklerinde onun değerine ve özelliklerine hayran olduklarında asla şüphe Yoktur. Fakat sonraki yüzyılda, Osman-oğullarının büyük başarıları, artık Umur Paşa’ninkileri çoktan aşacaktır.

(1) Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, İstanbul, t.s., s. 38-39.

SONUÇ

Gazi Umur Paşa, veyâ yaygın bilinen şekli ile U m u r B e ğ, XIV. yüzyılın ilk yarısında, Türk dünyasının en önemli şahsiyetlerinden birisidir. 1327'den 1348'e kadar, 21 yıl, Anadolu'da Adalar Denizi'nde, sonraki yüzyıllara da etki yapacak faaliyetde bulunmuştur. Onun adını ölümsüzleştiren özelliği, bizzat hücum ederek şehid düşmesidir. Türk Beğlerinin, askerlerinin başında, onlarla birlikte ölümü hiçe saydıklarının en açık ve güzel örneklerinden birisidir. Gazi Umur Beğ.

Sınırlı imkânlar içinde, bir güçlü idâreye sahip olan bir babanın oğlu olarak Umur Paşa, hem fizik hem de ruh olarak olağan üstü özelliklere sahiptir. Fizik olarak güçlüdür ve devrinin en namlı muhariblerinden, savaşçılardan birisidir. O sadece bir kara savaşçısı olarak değil, denizlerde de bir namlı reis olarak göze çarpar.

Umur Paşa'nın asıl büyük özelliği, onun Adalar Denizi'ndeki faaliyetidir. Nedense denizle ilgisi kısıtlı gösterilen Türkler arasında Umur Paşa, doğrudan denizlerde yelken açan, sefer eden ve başarı kazanan bir insan olarak önde gelir. Doğrudan kendisi denizi sevdiğinden, denizlerin Anadolu kıtası için önemini bildiğinden, yanındakilerin de denizle içiçe olmasını sağlamıştır. Onun yirmi yılı aşkın faaliyeti, meyvelerini Osmanlı döneminde bir yüzyıl kadar sonra vermeye başlayacaktır. Batı Anadolu kıyılarının Türkleri, denizlere hâkim olabileceklerdir. Onların bu büyük başarısında, ilk temeller Aydın ve öteki Türkmen beyleri tarafından atılmıştır.

Gazi Umur Paşa, hemen her yaz akına çıkan, gâzi Türklerin ilk örneklerinden birisi değildir. O, gaziler arasında denizlerde sefer eden ilk namlı reislerden birisidir. XV. yüzyıl Türkleri onun

âdeta bir “veli” gibi kerametleri olduğuna inanmışlardır. Oysa o, erlerinin savaş gücü, kendisinin ve öteki komutanlarının taktik kabiliyetleri ile büyük zaferler ve başarılar kazanmıştır. Bu yönü ile, efsânevi bir kahraman sayılmıştır. “Gazi” oluşu onun bir özelliği, fakat hâkim özelliği demek değildir.

Umur Paşa, bir “gazi” olarak “kâfir” illerine seferler edip, oralara zarar vermeyi, güçsüz kılmayı, dolayısıyla sonraki seferler de kolaylıkla fethedilmesini sağlamayı istemiştir. Bu yönü ile oir akıncıdır ve zaten seferleri de “akın” diye tanımlanabilir. Ancak o, devlet adamı olarak, ülkesinde ve insanlar arasında tabîî ticârî ve iktisâdî ilişkilerin büyük önemini bilmıştır. Gazâlardan alınan “ganimet” önemli olabilir; ama bunlar geçicidir. Asıl kalıcı iktisâdî tedbirlere yönelmek gerekmektedir. Umur Paşa, kendi Beyliği için bu yolda çareler düşünmüştür. Bunun içindir ki kendi beyliğinin Doğu ile, yâni Anadolu’nun iç kısımları ile ilişkilerini sağlam esaslara bağlamak istemiştir. Ticaret hayatında olumsuz etkisi olan yol güvenliği vergisi demek olan “Bedraka” yı bu sebeple kaldırtmıştır. Böylece Anadolu’nun batısına daha çok mal ve ticâret eşyası gelebileceğini düşünmüştür.

Umur Paşa, kendisi veya etkilediği kimselere, ticaret yollarını düzenletmiştir. Bunun için, Denizli’nin batısında, Temürtaş Beğ’e bir köprü yaptırtmıştır. Bu köprü ile Menderes’in yukarı havzasından gelen yol, Aydınoğulları ülkesine ulaşacaktı. Böylece Umur Beğ’in memleketinde ticaret canlanacak, iktisâdî durum güçlenecekti. Umur Paşa, bu girişimlerini daha genç yaşlarında iken yapmıştır.

Gazi Umur Paşa, çevresini ve dünyadaki olup bitenleri takip eden büyük bir siyâset ustasıdır. O, sadece Anadolu içlerinde ve İlhanlı ülkesinde olup bitenleri değil, batı ve özellikle kuzeyindeki Bizans’da olup bitenleri de dikkatle takip etmiştir. Birgi’de, çocukluğunda öğrenmiş olduğunu düşünebileceğimiz gerekçe ile, Bi-

zans ile ilişkilerinde doğrudan faal olmuştur. Onun harekâtı neticesinde Bizans imparatoru ayağına gelmiş (Karaburun veyâ Kilizman: Urla iskelesi), Bizans daki idârenin karıştığı dönemlerde de taraflardan birisine yardım ederek, kendi menfaatini yürütme-ye çalışmıştır. Bizansın, XIV. yüzyılın ikinci çeyreğindeki dış siyâsetinde Umur Paşa faktörü önemli bir yer tutar.

Umur Paşa, Batı Anadolu'da, Adalar Denizi'nde ve nihâyet Doğu Avrupa'da önemli bir güç olarak ortaya çıkınca, bazı tepkileri de üzerine çekmiştir. Papa'nın önderliğinde, yeni yeni haçlı seferleri tertiplenerek, yükselmekte olan bu Türk deniz gücü, daha erken bir safhasında bastırılmak istemiştir. Umur Paşa, sınırlı imkânları ile ilk saldırıyı durdurmuş ise de, 10 yıl sonraki ikinci saldırı sonucu Liman kalesi'ni terke mecbur olmuştur. Orayı geri almak için hemen kuşatmış, devamlı bir baskı altında tutmuştur. Hatta bu sırada da Doğu Avrupa'ya giderek, Bizans'ın içindeki hâkimiyet kavgasına faal olarak katılmıştır.

Umur Paşa, senelerdir almadığı İzmir'in Aşağ./Liman kale-sini düşürmek için son bir hücumla hazırlanmış, bu taarruzu sırasında en ön safta iken şehid düşmüştür. O, böylece savaşta doğrudan bu topraklar için şehid düşenlerin arasına katılmıştır. Umur Paşa, İzmir şehrinin Türk olmasını sağlayanlar arasında bu açıdan önemli bir yere sahiptir.

Umur Paşa'nın ölümü, henüz otuzdokuz yaşında ve gelecek için büyük imkânlar beklenen şahsiyetin yok olması, Osmanlıların işine yaramıştır. Çünkü, bizzat Umur Paşa'da, çağdaşı Orhan Gazi'nin olumlu özelliklerini bilmiş, Bizans ikili mücâdelesinde, kendi yerine onu katmıştı. Böylece Umur Paşa, Aydınoğullarına gelecekte büyük bir tarihî pay sahibi olmalarına imkân vermemiştir. Ama onun bıraktığı mirası, Osmanlılar en iyi şekilde değerlendireceklerdir. Nitekim Osmanlı döneminin hatıralarında, Umur Beğ'in çok ayrı bir yeri vardır.

Umur Paşa, bilime, bilgiye önem vermesiyle de dikkati çeker. Türkçe bu devirde bilim dili olmaya başlamış, bu faaliyette Aydın oğullarının öteki fertleri gibi, Umur Paşa'da teşvik edici olmuştur. Umur Paşa'mn devrinde, Batı Anadolu'daki Türk yerleşmesi temellenmiştir. Umur Paşa, Türk-İslâm kültürünün odak noktaları olarak zâviyeleri teşvik etmiş, bu diyârın bir Türk ülkesi olmasını sağlamıştır. Nitekim bunun sonucu olarak, XIV. yüzyıl başlarında Leşkerî (Lascaris) Eli olarak bilinen bu diyâr, artık XIV. yüzyıl ortalarında **Aydın-Eli** diye anılır olmuştur.

Kısacası Umur Paşa, hem insan, hem de devlet adamı olarak Türklüğün övüneceği, bütün şahsiyetlerden birisidir.

KRONOLOJİ VE EKLER

I. Kronoloji

1071	Malazgirt Savaşı
1081	İzmir'in Çaka Beğ tarafından fethi
1093	Çaka Beğ'in vefatı
1098	İzmir'in Bizans tarafından geri alınışı
1176	Myriokefalon savaşı : Bizans'ın ümitlerinin tamamen sönmesi
1204	Haçlıların İstanbul'u almaları; Bizans'ın, Anadolu'ya, İznik'e taşınması.
1207	Antalya'nın fethi
1211	Alaşehir savaşı : Gıyaseddin Keyhusrev'in şehid olması. Batı sınırlarında sükûnet.
1215	Sinop'un fethi : Karadeniz'e açılış.
1224	Alâiye'nin fethi, inşası : Akdeniz de yeni tersâneler.
1243	Kösedağ savaşı: Selçuklu yenilgisi.
1255	Aksaray savaşı : Selçuklu gücünün gerilemesi.
1259	Denizli ayaklanması, tenkili.
1261	İstanbul'un yeniden Bizans eline geçmesi
1266	Menderes boylarında Türk ilerlemesinin başlaması.
1269,78	Bizans'ın neticesiz kalan karşı seferleri,
1280	Sultanhisar'nın Menteşe Bey tarafından fethi.

1282 Yazı	Trales (Güzelhisar/Aldın şehri) in fethi : Menteşe Beğ tarafından.
1284	Bizans deniz gücünün ihmâli.
1291	Denizli ve Menteşe'nin İlhanlı idâresine karşı isyânı.
1292	Türklerin ilerlemeleri.
1296,1302	Bizans'ın neticesiz karşı saldırıları.
1302-4	Sasa Beğ'in fetihleri.
1303-4	Katalanlar Erdek'de kışladı.
1304 Mart	Bizans'ın İzmir'de Cenevizlilere ticârî imtiyazlar veriş
1304 Nisan-Eylül	: Katalanların Anadolu harekâtı.
1304 Eylül ?	: Tire'nin fethi.
1304,24 Ekim	: Ayasuluğ'un Sasa Beğ tarafından fethi.
1304 Kasım?	Keles'in (Kiraz) Aydınolu Mehmed Beğ tarafından fethi.
1304 sonu	Sakız adasına Türk denizcilerinin akını.
1306	Sasa Beğ'in ölümü,
1307	Birgi'nin Mehmed Beğ tarafından fethi.
1308	Hızır Çelebi'nin doğuşu
1309 (709)	Umur Paşa'nın doğuşu.
1310	Türklerin Rodos'a hücumu.
1312	Mehmed Beğ'in Birgi Ulucâmii inşaaı Minberi: 1322.
1317 sonu	İzmir'in Yukarı Kalesi'nin (Kadife-kale) Mehmed tarafından fethi.
1317 sonu	B. Zaccaria'nın İzmir'in Aşağı (Liman) ka- lesine hâkim oluşu
1319, 23.VII	Ayasuluğ'dan hareket eden Türk donanma- sının Sakız seferi.
1325	Hazar Çelebi'nin Ayasuluğ'a gidişi.
(1326, 6. IV	Bursa'nın Osmanlılar tarafından fethi)

1326	Umur Paşa'nın İzmir hâkimiyetinin başlaması.
1327	Umur Paşa'nın, Temürtaş ile görüşmesi, Bedraka vergisini kaldırtması.
1327	İbrahim Bahadır Bey'in Bademiye ?, Süleyman Şah'ın Tire beylikleri.
1329 başı	Umur Paşa'nın Aşağı kaleye hâkim oluşu, Martino Zaccaria'nın Sakız'a gitmesi.
1329 yazı	Umur Paşa'nın Bozcaada akını.
1329 güzü	Andronik III'ün Sakız'a saldırısı
1329 sonu	Umur Paşa'nın Sakız'a akını, adayı eski durumuna iadesi
(1331, 2 Mart)	Osmanlıların İznik'i alışı
1332	Ağriboz akını
1332	Umur Paşa'nın Bodonitsa, Ağriboz ve Mora ya akını
1332	Umur Paşa'nın Gelibolu harekâtı
1333 yazı	İbn Battuta Aydıneli'nde
1334, 9 Ocak	: Mehmet Beğ'in vefatı, Umur Paşa'nın, Aydın-Eli Beğliği
1334 Mart'ı	: Aydınogullarına karşı Haçlı seferi hazırlığı, filonun toplanışı.
1334 Eylül	: Yahşi Beğ'in donanmasının Edremit körfezinde tåkibi
1334 Ekimi	: Haçlıların, İzmir'e başarısız çıkartma teşebbüsü.
1335 baharı	: Umur Paşa'nın Mora civarına akını
1335 ortası	: Umur Paşa'nın Alaşehir seferi.
1336	: Umur Paşa, Bizans İmparatoru ile Karaburun da buluştu; Bizans ile işbirliği.
1339-40	: Umur Paşa Atina'da, Nakşe adası ile Tesalya dolaylarına akınları.

- 1341, 15 Haziran : Bizans İmparatoru Andronik III'ün ölümü; Kantakuzenos'un fiili idaresi; Bizans'da iki başlı idârenin başlaması.
- 1341
Temmuz-Eylül : Umur Paşa'nın Karadeniz, Tuna boyu seferi.
- 1342 : Umur Paşa-Kantakuzenos işbirliği,
- 1343 kışı : Umur Paşa Rumeli'nde, şiddetli soğuklar.
- 1343 Ağustos : Umur Paşa Selanik önlerinde.
- 1343 sonu-44 başı : Kantakuzenos ile birlikte harekât; Momçilo ile anlaşma.
- 1344 kışı : Umur Paşa'nın donanmasını Ayasuluğ'a göndermesi; Trakya'da akınlar.
- 1344 baharı : Bizans merkez idaresi ile iyi ilişkiler; Umur Paşa'nın Bizans gemileri ile İzmir'e nakli.
- 1344 : İbrahim Bahadır Beğ'in ölümü.
- 1344, 28 Ekim : Haçlıların, İzmir Liman kalesine hâkim oluşu.
- 1344 sonu : Umur Paşa'nın, mancınıklarla şehri baskı altına alması, Haçlıları bunaltması.
- 1345, 17.1. : Haçlıların kaleden huruç hareketi; yenilgi ve üç önderlerinin ölümü.
- 1345 baharı : Umur Paşa, ordusu ile karadan Rume-
li'nde.
- 1345 Mayıs : D.Humbert'in haçlı seferinin başlaması.
- 1345 Mayıs-Haziran : Umur Paşa Demitoka'da; kuzeye akınlar.
- 1345, 7 Temmuz : Momçilo'nun katli; 11 Temmuz : Apoka-
ukas'un katli Kantakuzenos'un ümidi; İs-
tanbul'a hareket.
- 1345 Ağustos : İstanbul surları önünde, Kantakuzenos ile
Umur Beğ'in hayal kırıklığı; Saruhan-oğlu
nın hastalığı, ölümü; Umur Beğ'in İzmir'e
dönüşü: Eylül.

- 1346 Haziran : Kantakuzenos'un, Umur Paşa'dan ümidi-
ni kesince, kızı Theodora'yı Orhan Gazi'-
ye vermesi.
- 1346 Haziran : D.Humbert'in İzmir'e gelmesi.
Temmuz : Umur Paşa ile Humre kuvvetlerinin sava-
şı; başarı kazanamıyan Humbert'in Ro-
dos'a gitmesi: Eylül başı
- 1347, 3 Şubat : Kantakuzenos İstanbul'a girdi; Bizans idâ-
resi birliğe kavuştu.
- 1348 Şubatı : Haçlılar ile Umur Paşa arasında bir anlaş-
ma tasarısı.
- 1348 Mayıs'ı : UMUR PAŞA'NIN ŞEHİD DÜŞMESİ,
Beyliğin başına Hızır Çelebi'nin geçmesi.
- 1348, 18 Ağustos : Aydınoğulları ile Haçlılar arasında bir an-
laşma imzası; ancak Papa'nın tasdik et-
memesi.
- 1350 yazı : Hızır Beğ ve kardeşlerinin İzmir üzerine ye-
ni askerî hazırlıkları.
- 1352, 6. XII : Türklere karşı haçlı seferlerini canlandıran
Papa VI. Clement'in ölümü.
- 1354, 2 Mart : Gelibolu surlarının yıkılması, şehir Türk-
lere geçti.
- 1376 : Ayasuluğ'da İsa Beğ câmiinin inşaaı
- 1402, 9 Aralık : Temür'ün İzmir'in aşağı kalesini fethi.
- 1426 : İbrahim Beğ'in oğlu Cüneyd Beğ'in idâmı.
- 1465 : Umur Beğ'in hayatını anlatan Düsturnâ-
me'nin kaleme alınması.

II. Umur Paşa Destanı, yâni Düsturnâme'den ilk kısımlar.

İçinde Umur Paşa'nın gazâlarının da anlatıldığı Enverî'nin 1464'de kaleme aldığı Düstûrnâme'den istifâde edilip, metinde de bazı kısımları aynen verilmişti. Bu defa, başlangıç kısmı, anlamayı kolaylaştırıcı şekilde aynen verilmektedir.

Dinle imdi bir gazâdan nâme sen
Bir Teferrûc-nâme yazdım yine ben
Kıl teferrûc bu kitabı ibret al
Seni mağrur etmesin tûl ü emel
Bu cihandan gör neler geçmişdürür
Şer betin mevtin neler içmişdürür
Yediyüz on yedi'di hicret tamam ⁽¹⁾
Çıktı Aydın-oğlu mîr-i nîk-nâm
Aydınoğlu oğludurur Gazi Umur
Hazreti Paşa ki çok görmüş umûr
Ol zaman Sultan Alâeddin meğer
Konya'daydı padişah-ı mûteber
Aydınoğlu Gazi Mehmed Beğ ana
Geldi Sultana işit neyden sana
Dilemiş Sultan Alâeddin'den uc
Aydın-eli'ne kim ol kılmış huruç
Beş karındaş idi işbunlar tamam
Ulusı Mehmet Beğ anun nîk-nâm

(1) Bu mısramın *Yediyüz yedi idi hicret tamam* şeklinde olması gerektiği de ileri sürülür.

Biri Osman u Karaman u Hasan
Hamza Beğdür kiçisi ki dinle sen
Germiyân elinden edib feth-i bâb
Germiyân tutar idi ana rikab
Sasa Beğ derler idi bir gâzi er
Gelmiş Aydın-eline evvel meğer
Evvelâ ol Birgi'yi feth eylemiş
Aydinoğlu'nu getirip toylamış
Aydinoğlu Ayasoluğ'u gelüb
Feth eder hem dâiresini alub
Çok kilise meccid etdi ol emir
Gazi mehmed Beğ sehâda bî-nazîr
Mancılığı ile Kilâs'ı aldı ol
Çıkuban tekfurı hizmet kıldı bol
Çıkdı deryadan ana bir gün Firenk
Alanos u Rûm u Sırf eyledi cenk
Geldi beş kar daş ile derdi çeri
Uğraşuban kırdı sıdı kâfiri
Hem hasedden fitne Sasa eyledi
Mümin iken avn-i tersâ eyledi
Ol gazâda katl oldu ol dahi
Çok ganimet mâl alur mîr-i sahî
Oğlu kızı yokidi kılub dua
Avn içün ana oğul verir Hüdâ
Kıldı kurbanlar, itâlar bî-şumâr
Kim ana oğul vere Perverdigâr

Hak duasın anın etdi müstecâb
Bağlu iken ana oldu feth-i bâb
Beş oğul verdi ulusu Hızır nâm
Anun ardınca doğan sadr-i enâm
Şîr-i Hak Gazi Umur-ı nâm-ver
Oldu İbrahim Beğ üçünce ger
Şah Süleyman oldu dördüncüye ad
Kiçisi İsa Beğ ol âlî-nijâd
Büyüdü bunlar selâtin oldular
Her biri bir ele tâyin oldular
Yediyüz dokuz yıl olmuş idi sâl
Doğdu ol Gâzi Umur-i hoş-hisâl
On sekiz yaşı olur ata süvâr
Hem yirmi bir yıl etdi kâr ü zâr
İli beş oğluna kısmet kıldı mîr
Her biri bir yerde kıldı dâr ü gîr
Ayasoluğ'u Hızır Şah'a verir
Anda etbâyyla varub girür
Kıldı hem Sultan Hisarı'n ana zam
Verdi ana tabl u nekâre vü âlem
Çün Umur Paşa'yı gördü gey dilîr
Kıldı İzmir-eli'ne onu emîr
Anda çün sehm-i selâbet gördü Şah
Kodu başına anun a ltun külâh
Heybetine çün onun kıldı nazar
Cünbüşünden dedi "olur nâm-ver"
Dedi "bunun kılıcına kim dura
Ya bunun gibin cihânda kim göre"

Hemmit ona cümleden âlâ eder
Bir ulu sancak kaldurdu gider
Vardı Bodemya'ya İbrahim Beğ
Kıldı ona ol yeri taksim Beğ
Tire'yi verdi Süleyman Şah'a Şah
Ol yana ol dahi tutdı azm-i râh
Kaldı İsa küçücek oğlan Şah ile
Gerçi her birin doyurdu câh ile
Dinlegil Gâzi Umur Paşa nider
Derdi Leşker çünkü izmir'e gider
Çalınur tabl u nekkâre ü nefir
Bile yanınca onun nice emîr
Geldi yanına onun Dünder Beğ
Göstere ta düşmanına kâr-bek
Pişrev Beğ oğlu Yusuf Beğ vezir
Oldu ondan ayru olmazdı emîr
Hem Ehad Subaşı idi lala ona
Onu komazdı gitse her yana
Kıldı Şubası onu İzmir'e mîr
Ol idi Paşa'ya hem kiçi veîr
Hoca Selâm adı var bir nâm-dâr
Biledür ol dahi sahib-i kâr ü zâr
Biledür İlyas Beğ ol şîr-i ner
Şîşe-i dîn içre bekdür şîrin er
İki kale idi İzmir ol zaman
Birini Mehmet Beğ almışdı nihân

III. Ahmet Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri, II, (Çev. Tahsin Yazıcı), (İkinci başlıış, İstanbul 1966), 8/87, sh. 344-345.

(87) Yine o hazretin yetiştirdiği bağı asmasının salkımlarından olan kerem sahibi arkadaşlardan nakledilmiştirki, **Sultan Veled** Hazretleri, (Tanrı onun sırrını kutlasın) Aydınoglu Mehmed Bey için “Bizim Subaşımız” der, onun hakkında çok inâyetlerde bulunur ve ona **Sultan’ül-Guzât** (Gazilerin Sultanı) adını verirdi. Moğol ve Türk emîrleri arasında ençok onu överdi ve onları şecaat, cömertlik ve mertliği ondan öğrenmeye teşvik ederdi. O biricik kişi de her yıl ona birçok adak ve değerli hediyeler gönderir, ondan inâyet ve himmet diler, erlerin ahidlerini korumakta erkekçe sebat gösterirdi. Tabîî onların inâyetleri de iyi ve kötü zamanlarında onun yardımcısı ve canının koruyucusu idi. En şiddetli tehlikelerden ve kâfirlerin korkularından onu himâye ederdi.

Şiir : “Sen Tanrı’nın ahdine vefa ettiğin için
Tanrı da kereminden senin ahdini gözetir”.

Bu cihetle o hazretin yardımı, koruması ve gözetlemesi kıyamete kadar onun nesline sirâyet ve gâyb/âleminden fazileti, feyzi daim olan nurları onun üzerine akıtmakta devam etmiştir.

Şiir : “Padişahın damgası ile Padişah’ın has kulu ol.

(Böylece) göndüzleri şahnelerden ve geceleri aseslerden
emin olursun”.

(88) Yine emîrlerin sultanı (melik’ül-ümerâ), kahramanların örneği, zamanın ikinci Hamza’sı, ilâhî Gazi Umur Paşa (Tanrı ona yardım edenleri taziz etsin) birkaç defa denizde sıkışmış, huzursuz ve sıkışık bir vaziyette iken Mevlânâ hazretlerinin şeklinin denizin üzerinden geldiğini ve geminin burnunu mübarek eli ile tutup, onu batmak ve yok olmaktan kurtardığını görmüştü. Umur Bey, kâfirlerle savaşırken bir kaç defa da Çelebi hazretlerinin ⁽¹⁾ savaş-

(1) Sultan Veled, 1126-1312 arasında yaşamış olup, oğlu Ulu Arif Çelebi de, 1271-1319 yılları arasında ömür sürmüştür. Çelebi, babasının ölümü ile şeyh oldu.

tığını ve onları yendiğini gördü. Umur Bey kendi itikadına dayanıp daima gazâ ile uğraşırdı. Nihâyet en son anında şehit olup saadet ehlerinden sayıldı.

Derler ki Umur Paşa bir gece, Çelebi hazretlerini rüyada gördü. Çelebi ona şu beyti okuyup mânalar saçıyordu:

“Kim cübbesinin (kabâ) kenarında bizim koruma beratımızı taşırsa/denizde ve karada nereye gitse kahraman olur ve saygı görür.

İşte bu rüyadan sonra Umur Bey karar verip Sakız adasını feth etti. Orada o kadar sakız çıkardılar ki anlatılamaz. Sakız adasının haraca kesib kendi hassesi hâline getirdi.

IV. İbn Battuta Seyâhatnâmesi’nden Seçmeler (İ.Parmaksızoğlu), İstanbul 1971, S. 37-39 1333 Yazında Anadolu’ya gelen İbn Battuta Birgi’yi uzun uzadıya anlattıktan sonra Tire ve Aya-suluğ’u ziyaret eder. İbn Battuta oradan şöyle devam eder;

“Sonra İzmir’e hareket etdik. Burası deniz kenarında büyük bir şehirdir. Fakat şehrin büyük bir kısmı harabdır. Kale şehrin üst kesiminde bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Orda Ahmedî tarikatı şehirlerinden dindar ve olgun bir kişi olan Şeyh Yakub’un zâviyesine indik. Zâviyenin dışında ise Şeyh İzzeddin Rufâî ile karşılaştık. Bu zatın yanında büyük şeyhlerden Ahlatlızâde ve yüz kadar da gezgin derviş vardı. Şehrin hâkimi bunlar için çadırlar kurdurmuş, Şeyh Yakub da onlara bir ziyâfet vermişti. Ben de bu ziyâfetde bulunarak onlarla görüşüm.

İzmir şehrinin emîri Aydınoğlu Sultan Memed Bey’in oğlu Ömer (Umur) Bey olup kalede oturmakta idi. İzmir’e vardığımız zaman babasının yanma gitmiş bulunuyordu. Bizden beşgün sonra İzmir’e dönerek keremkârlığı eseri, ön zâviyeye gelerek bizi selâmladı ve özür diledi. Daha sonra mükellef bir sofrâ ile beraber, Nikola adlı bir rum cüce köleyi gönderdiği gibi, kemhadan mamul iki kat elbise de verdi. Kemha, Bağdad, Tebriz, Nişabur ve

Çin'de dokunan bir çeşit ipekli kumaşa denir. Bu Beğ'in imamlığını yapan hocanın anlattığına göre Umur Beğ'in aşırı cömertliği sebebiyle bana armağan ettiği köleden başka bir kölesi kalmamıştı. Umur Paşa Şeyh İzzeddin'e dahi, takımlarıyla birlikte üç at, burada şaşraba denilen ve içi parayla dolu büyük bir gümüş kab, bürümcek, mır'ız, kusey ve kemha kumaşlarından dikilmiş elbiseler, câriye ve köleler sunmuştu.

Umur Paşa, dindar olduğu kadar cömert ve cömert olduğu kadar da cihat ve gazâ ehli bir yiğittir. Gazâ için hazırladığı donanma ile İstanbul civarına kadar akınlar yapar. Yağma ve talanlar sonucu elde ettiği ganimeti büyük bir cömertlikle dağıtır ve tekrar gâza niyetiyle denize açılır. Onun hücumlarından yılğınlığa uğrayan Rumlar, Papa'ya müracaat etmek zorunda kaldılar. Papa, Cenevizlilere ve Frenklere O'na karşı açılacak bir savaşa katılmalarını emretti. Papa, Roma'dan ayrı bir ordu hazırlayarak gemilere bindirdi. Bunlar bir gece gemilerle geldiler ve limana baskın vererek, limanı ve şehri zaptettiler. Umur Beğ kaleden inerek savaşımaya başlamış ise de, yanındaki askerlerin çoğu ile birlikte şehid oldu. Hristiyanlar bu suretle İzmir'i ele geçirmişlerse de, metin ve sağlam olan kaleyi zapta muvaffak olamadılar.

İzmir'den yola çıkarak Manisa'ya gittik. Arife günü akşamı orada ahilerden birinin zâviyesine indik. Manisa bir dağın eteğinde büyük bir şehirdir....

V. Mesâlik'ül-Ebsâr'a göre Aydmoğulları.

"Cenovalı Balaban'm haberine göre" On ikinci fasıl Birgi Memleketi:

"Burası ikinci kuşağın sekizincisidir. Sahibi A y d ı n - O ğ l u''dur. İdare merkezi Birgi şehridir. Bulunduğu yer Denizli ile Tavas'ın kuzeyindedir. Turgutlu'nun (1) güneyine düşmektedir.

(1) Turgutlu, XV. yy da ortaya çıktığından, buradaki ismi, başka türlü okumak gerekir (T. Baykara).

Buranın sahibinin altmış şehri vardır. (Üçyüz veyâ daha ziyâde kalesi bulunmaktadır. Askeri yetmiş bin atlı civarındadır. Bunlar kılıçlara, kargılara göğüs geren savaşçı ve vurucu kuvvetlere sahip mücâhidlerdir. Bunların Rum, Frenk ve Beni Asfer taifeleriyle aralıksız savaşları vardır. Şanlı parlak zafer günleri var. Kendilerini gözetenler onların ya yavaş için hazırladıklarını, yahutda savaşta zaferle döndüklerini görürler. Karalardaki yarıklar ve boğazları atlarla, denizlerin körfezlerini de gemileriyle doldurmuşlardır. Bu memleketlerin padişahları hep böyledir. Askerlerini limana çektiklerinde birer dağ olur. Karalara çektiklerinde birer şehir teşkil eder. Bunların esirlerinin çokluğu da bu sebeplerdendir. Genel olarak Türk hükümdarlarının keskin kılıçları kâfirlerin üzerine fırtına gibi iner. Savaşlarda onların kılıçları dağları delik deşik eder. Avladıkları avın muhakkak pahalı olmasını isterler.

Bunların günleri hiç boş geçmez; en az bir kişi olsun gazvede öldürürler. Bunların ne sağı ne de solu boş kalmaz. Bakarsınız bir gün hepsi atlara binmiş, atların yelelerine sarılmış bir elleri kılıçlarının kabzasında savaşta görürsünüz. Ertesi gün bakarsın gemileri denize savaş için açılma hazırlıkları yapmaktalar. Bunlardan en çok korkanlar Beni Asfer taifesiydi. Onlar bunların savaşa hazırlandıklarını duyar duymaz kalpleri korkudan atmaya başlar. Çünkü onların hücum ettiği kişilerden sağ kalan olmazdı. Onun için bunların çok esirleri olur. Uzak denizin ufuklarından Rumları ve onların beyaz ve güzel kadınlarını esir ederler. Bu Allah tarafından bunlara bir zaferdir. Allah bunların seslerini her tarafa duyurmuş, bütün kâfirler bunlardan tedirgin olmuşlardır.

Bu memleketin dirhemi, mudları Saruhan İli'ndeki gibidir. Rıtlı ise Mısır'ının altı mislidir. Fiatları bu memleketlerden ucuzdur. Meyveleri boldur. Hem denizden ve başka illerden gelir, hem de verimli topraklarında bol miktarda yetişir.”

Naklen, Y.YÜCEL, Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar,... Çobanoğulları Beyliği-Candar Oğulları Beyliği, I, Ankara 1988, s.199-200.

VI. İbn Kemal, Tevarih-i Âl-i Osman, II. Defter (Yay.Ş.Turan) Ankara 1983 (s. 166-171).

Sâlâr-ı kumat-guzât GAZÎ UMUR BEĞ

Rumeli'nin bazı bilâdında farz-ı cihâdî

İkamet etdiğini, kâmi'-i tuğât-ı buğât ve râfî'-i

Livâ-ı gazâ Süleyman Paşay'la buluşub

Musahabet ettiğini beyân eyler

Semâ-yı veganın şahbazı Gazi Umur Beğ ki kûs-ı gazâsının avâzı kûş-ı âsmâna ve şeş kûşe-i cihana dolmuşdur cihadla adı âlemde alem olub Rustem-i dâstân gibi destâmî dillerde mezkûr ve mevsuf, illerde meşhûr ve maruf olmuştur:

nazm-ı farsî (çevirisi)

Heybetinden kuşlar

ve balıklar bi-

le korkar olmuş. Ona kin bağlayanlar bile uykularında onu görselerdi korkularından yataklarında kımıldamazlardı.”

sefinê-i azîmeti bâdbân-ı himmetle ziyet edüb derya-yı gazâyâ salmışdır, lücce-i bahr-i harbe dalmış ve sade-i hatırdan gevher-i şeref-bahş-ı zaferi almışdır; Neyl-i cenk içinde nehek-i pîl ahenkdi, kuhsâr-ı kârzârda pelenk-i tîz-cenkdi. Deniz yüzünde sâz-ı cengi düzen bahr-i harbin içinde nehenk-vâr yüzen, ebr-i cûş ve beber-i hur uş şîr-gîr i dilirlerin pîr-i pîş-kademi idi.

Gâzâ-yı deryaya şürû anın hademi ve haşemi idi. Atası Aydın-oglu idi ki mezkûr diyâr-ı meşhurda şehriyâr-ı kâmkâr idi. Babasının sipehsâlârı idi. Ne yerde ne berde hacet olsa anı salardı.

Beyt-i Türkî li-müellifihi

Nîra gönderse giderdi nîze-vâr

Kılıb adâyı iderdi târumâr

Aydm-Eli'nin bahadırlarıyla gemiler donadub atası anı der-ya kenarlarında olan diyâr-ı küffâr-ı bed-kerdârı urmağa Akdeniz'e akına göndermişti. Mevc pür aşub tiğ-miğ-ı kerdârı din düşmanlarının başlarından aşub ol med-kîşlerin meşreb-i iyşlerden tîre edüb gözlerine rûşen-i nehârı şeb-târa döndürmüştü. Heva-yı gazada per ü bâl bâdbân-ı ikbâli akmış tayr-seyr geştillerle uçmuş gitmişti. Derya yüzünden bulduğu frenk ateş-ahengi nehenk-şemşîr ab renkle şikâr/etmişti.

Beyt-i Türkî li-müellifihi

Yakardı su içinde cenk odunu

Frenk olurdu ol odun odunu

On binden ziyâde piyâde merd-i neberlle mamure-i Mora ci-varına çıkmışdı. Ol kenarlarda olan dâr-ül-küfrü nâr kâr-ı zârla yakmış ve bâd-ı cihadla yıkmışdı. Mezkûr diyarda Gazi Umur Beğ yokuşu dimekle meşhur yerde hayl-i küffârı yokuşa çekmiş ve hayli kırmışdı. Yenişehir ovasında nehr-i kahr u azâbı revân edüb Fener'de şem' cem'-efrûz tiğ-ı cihânsûzu tâb vermişdi. Çatalca'da esir-leri çatal çatal dizmiş ve Filorina'da filorina komamış almışdı. Rehgü zârı düşvâr cibâle girmiş ve çıkmış cuybâr-ı ılgarı diyâr-ı küffâra salmışdı. Cüyûş-ı derya cûş ve seyl-i hurûşla ol kenardaki kuraya ki akmışdı karaya çıkmak kaçmak ihtimâlin komayub gemileri yakmışdı. Verâyı firarı hayâlden giderüb cây-ı kararda se-bât ihtiyâr etmiş idi. Cumât-ı guzât esas ikameti urmuşlar ve dâr'ül-küfrde şol kadar durmuşlar küffâra kılıç urmuşlardı ki köşte-zâr-ı sabayâda ekdikleri tohumları bitmiş ve oğlanlar ok atar olup kızları boya yetmişdi.

Beyt-i fersî

Tüyü yeni bitmiş yırtıcı kartalcıkların
her biri büyük birer kartal kesilmiş

Aherkâr gaziler gaza yazılarında küffarla kâr-zâr bâzilerine
doyub ol hevay-ı vegada pervaz uran şahbazlar yuvaların özleyüb
şikâr ovaların koyub vatan-ı melufları ve mesken-i marufları ar-
zusuna düşücek ki mezkûr U m u r B e ğ sâlim ve gânim bilesince
bî-hâdd û ad meganim döndü, diyârına gitdi.

Yolu değilken kasddle Gelibolu civarına çıkub geldi. Bola-
yır'da râfî'-i râyât-i guzât ve dâfî'-i tugât ve kami'-i bugât Süley-
man Paşa'yı buldu. Ziyâret etdi. Birkaç gün bilesince olub ferâğ-ı
hâtırla musahabetten hazz-ı vâfir bulub nur-ı huzurla çerağı sürû-
ru rûşen olmuşdu. Behâr-ı muaşeretin âsârı zuhûra gelüb ol iki
sahib-i velâyetin gülz-i envâr-i kerâmetiyle meclis-i sohbet gülşen
olmuşdu

Beyt-i Türkî li-müellifihi

Bu mihr-ile ol mâh-ı âsmânı

Şeref burcunda etdiler kirânı

O pîr-ı umur-dîde bu civân-ı güzîdeye çok nasihât etdi. Biri
birinden ayrılmalı olıcak vasiyyet edüb eyitdi: “Şimdengörü size
Anadolu yakasına geçmeğe ruhsat ve icâzet yokdur. Dâmen-i
gülşen-i gazâyı elden komayub rıza-yı Hudâyı gözleyüb durmak
gerekesiz. Civar-ı dâr'ül-küfrde mekân dutup dest-i cihâdî âbâd
etmek dest-i ihtimâmla kemân-ı ikmamı kurmak, din düşmanları-
na hüsam-ı islâm urmak gerekesiz. Bu vilâyetlerde çerağ-ı pür-fürûğ-
ı şer'-i mübîn sizin sâyiniz yağıyla yansa gerek. Dem-i himmeti-
nizle Rum-elinde kandil-i küfr söyünüb şem'-i dîn-i metin uyansa
gerek.

Beyt-i Türkî li-müellifihi

Çerağ-ı dîni pür-nûr idiser siz

Saray-ı şer'i mamur idiser siz

Şimdengerü diyâr-ı küffârda bâzâr-ı kâr-zârı kurmak, meydan-ı gâzâda durmak, ser-i bî-sâmân-ı adâyı bed raye çevgen-i şemşir-i dâruğîri urmak sizin nesl-i nesîbünüze sunulmuşdu. Divan-ı kadîm “nah ü kasemnâ” da umûr-ı âlem-i hudûs taksim olub ümerayâ ve fukaraya, yohsula ve bâya pâyelerine göre her kişiye işi pây olıcak sizin hissenize ol nasib konulmuşdur. Gerekdir ki hûn-ı günâgûn-ı gâzâyâ her gün salâ-yı’âm idesiz. Bezm-rezmde hûn-ı küffârı bâde husâm-ı âbdârı câm idesiz. Hasm-ı bed-fâli öldürseniz gâzi olursunuz, şehîd olasız. Beher hâl sâadet sizin, dünyada ve ahiretde said olasız. Himmet beline gayret kuşağın muhkem kuşanın. Ölüm Hak işidir, ne korkun, ne üşentün.

Beyt-i Türkî li-müellifihi

Ölmedi olki adı bâgîdir

Eser-i ictihadı bâgîdir.

Bu nasihatları tamam edüb şehzâde-i gerdûn-gulamla veda-
laşdı. Cemaatiyle merkeh-i bâd-pây-ı derya-neymâ-yı geştîye bin-
di ve eşdi. Rumeli tarafında olan

Derya-bâr şehriyârları bir yerden hücum edüb
kişverlerinin leşkerlerini ihzar etdiklerini
Süleyman Paşa-yı asâf-aray ve bilesince olan
saf-araylar ol bed-sîretlerin cemaatlerini
târumâr etdiklerini beyân eyler

Mezkûr Umur Paşa Mora civarından ve Akdeniz kenarından
çekilüb gidicek iklim-i küffrda kurduğı bezm-rezmi dağıdub diyâr-ı
kadimine azm idicek, derya-bâr şehriyârları ittifakla bir yerde iç-
tima edüb kemer-i vifakı kuşanub biri birinin sözün istima’ edüb
iim cemiyet yarağın yasağın görmüşler, iklimlerinde olan mukim-
lerin sağın urmuşlar ve niyyet-i dâruğîrle yola girmişlerdi. Ol dö-
nüb giden gazilerin havay-ı şikarı terk eden pervazların ardların
sürerek gelmişler, Moğalkara civarına ermişlerdi. ...

(1) Kur’an, Ez-Zuhruf sûresi, XLIII, âyet 32: ‘Dünya hayatında onların maişetle-
rini bile biz paylaştırdık’.

FAYDALANILAN ESERLER

Kaynaklar :

1. Enverî, **Düstûrnâme**, (1465'de kaleme alınmış olup, bir faslı Aydınoğulları ve özellikle Gazi Umur Paşa'ya aittir): İki yayını vardır :
 - a. **Düstûrnâme**, yay. Mükrimin Halil (Yinanç), İstanbul 1928.
 - b. **Le Destan d'Umur Pacha** (Düstûrnâme-i Enveri), Paris 1954. (metin ve fransızca çeviri: İ.Melikoff-Sayar).
2. A. Eflâki, **Ariflerin Menkıbeleri** (çev.T.Yazıcı), 2.baskı, İstanbul 1966, 2.cilt.
3. Yazıcıoğlu Ali, **Tarih-i Âl-i Selçuk**, Topkapı Sarayı, Revan Küt. no : 1390, 1391
4. İbn Battuta, **Seyehâtnâme'sinden Seçmeler** (İ.Parmaksızoğlu), İstanbul 1971.
5. Dukas, **Bizans Tarihi** (çev.V.Mırmıroğlu), İstanbul 1955.
6. Piri Reis, **Kitab-ı Bahriye**, İstanbul 1935.
7. İbn Kemal, **Tevârih-i Âl-i Osman**, II.Cilt, Ankara 1983 (yay.Ş.Turan)

Araştırmalar :

1. Mükrimin Halil (Yinanç), **Düstûrnâme-i Enverî**, Medhal, İstanbul 1930
2. Himmet Akın, **Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma** (ikinci baskı), Ankara 1968.
3. Şerif Baştav, **Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son devir (1261-1461)** Ankara 1989.

4. a. Tuncer Baykara, **Denizli Tarihi**, İstanbul 1969.
b. " " , **İzmir Şehri ve Tarihi**, İzmir 1974.
c. " " , "Denizli'de Yeni Bulunan İki Ki-tâbe", **Belleten** , XXXIII/130 (Nisan 1969) s. 159-162.
ç. " " , "Türkiye Selçukluları Devrinde Bazı Vergilere Dâir. IX. Türk Ta-rih Kongresi, (1981) Bildirileri, II, Ankara 1988, s. 687-695.
5. Paul Lemerle, **I'Emirat d'Aydın, Byzance et l'Occident, Recherches sur "La Geste d'Umur Pacha"**, Paris 1957.
6. G. Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi** (çev.F.İşıltan), Ankara 1981.
- 7 a. İ.Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyun-lu, Karakoyunlu Devletleri**, 3.baskı, Ankara 1984.
b. " " , **Osmanlı Tarihi** , I, Ankara 1947.
8. Paul Wittek, **Menteşe Beyliği**, (çev.O.Şaik Gökyay), An-kara 1986.
9. Elizabet A. Zachariadou, **Trade and Crusade, Veneti-an Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)**, Venice 1983.

90.06.Y.0001.1232

№ 12405

Umur Bey, devrinin dediği gibi "Umur Paşa", herşeyden önce bir Gazi'dir. O *gazi* özelliğini, kendi şahsi kahramanlığı ile birleştirmiştir. Cesur, yiğit ve kahraman olup devrinin belki en namlı silahşörlerinden birisi idi. Onun, bir devlet başkanı olarak böylesine kahramanlığı, devrine ve sonrasına iz bırakmıştır.

Umur Bey, aynı zamanda bir devlet adamında olması gereken bütün özellikleri de nefsinde toplamıştır. Bunların başında, halkının geçimini sağlaması, onların iktisâdî durumlarını iyileştirmek istemesi gelmektedir. *Umur Bey*, gazalarından aldığı ganimetin ne kadar çok olsa da, geçici olduğunu bilmektedir. Bunun içindir ki o topraklarındaki ticâreti geliştirmek istemekte, bu yolda tedbirler almaktadır. Böylece döneminde Aydınoğulları sonrası ile kıyas kabul etmez derece zengin ve mutlu bir hayata sahip olmuşlardır. Bu zamanda başlayan iktisâdî yapılanma sonucundadır ki, yeni yollar işlemeye başlamış, bu yollar üzerindeki uygun yerlerde yeni iskân yerleri ve hatta kasaba ve şehirler ortaya çıkmıştır.

Umur Bey, ülkesinin her yönünde yer alan komşularıyla, hatta daha uzaklardaki siyâsî gelişmeleri de dikkatle takip eden bir kişidir. O, siyâsî gelişmeleri yorumlarken, genellikle doğru-ları seçmiş, kendisinin ve Türk'ün menfaatine olanları sezmiştir. Bu yönüyle devrinin büyük siyâsî şahsiyetleri arasında yer almaktadır. O, bir yandan sona ermekte olan İlhanlı gücüyle iyi ilişkiler içinde olduğu gibi, yine gerilemekte olan Bizans ile de ilgilenmiştir. Bizans'daki taht kavgasına faal olarak katılmış, bu katılışı ile öteki Türkmen beyleri, bu arada Osmanlılara da örnek olmuştur.